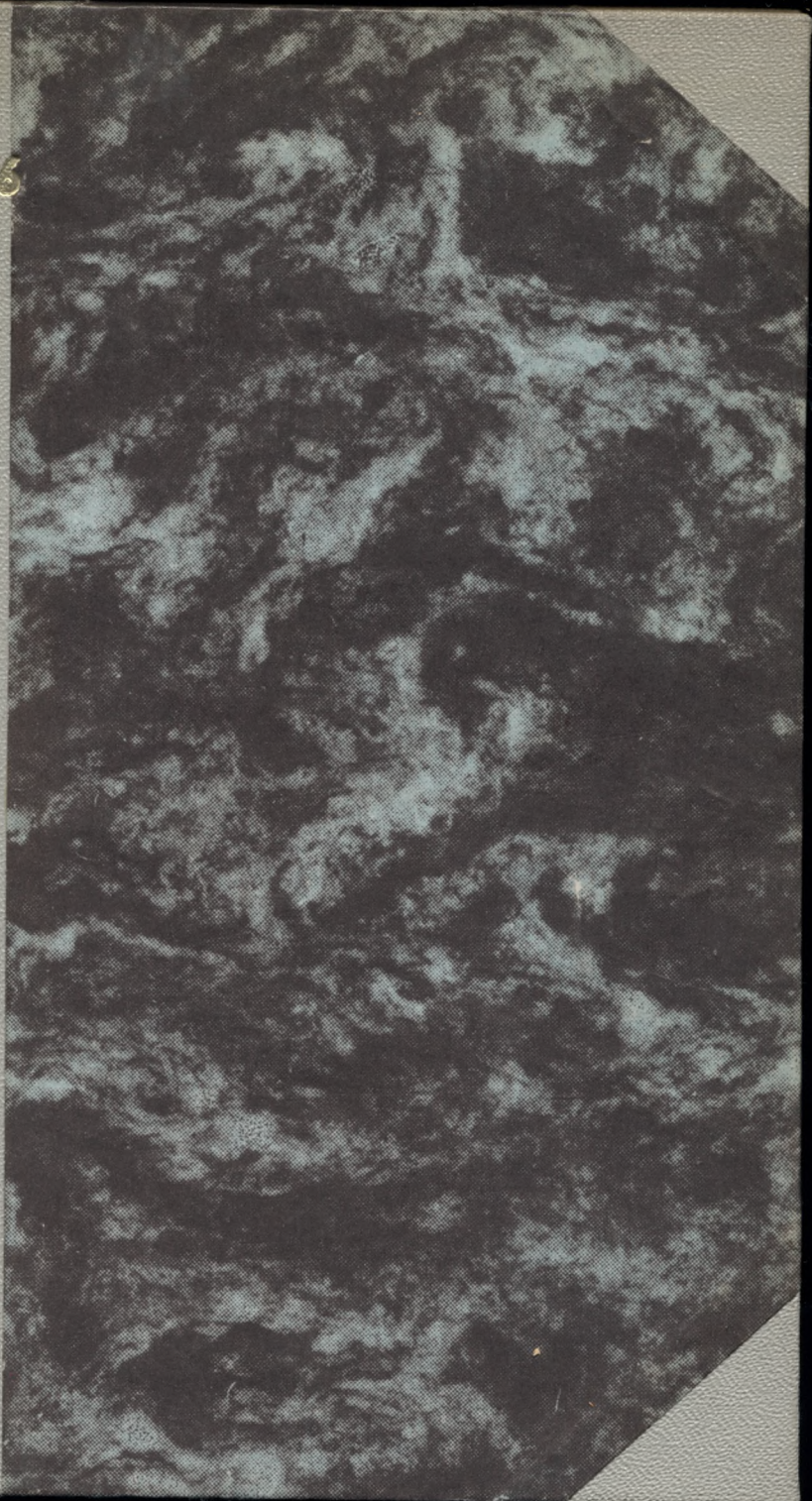
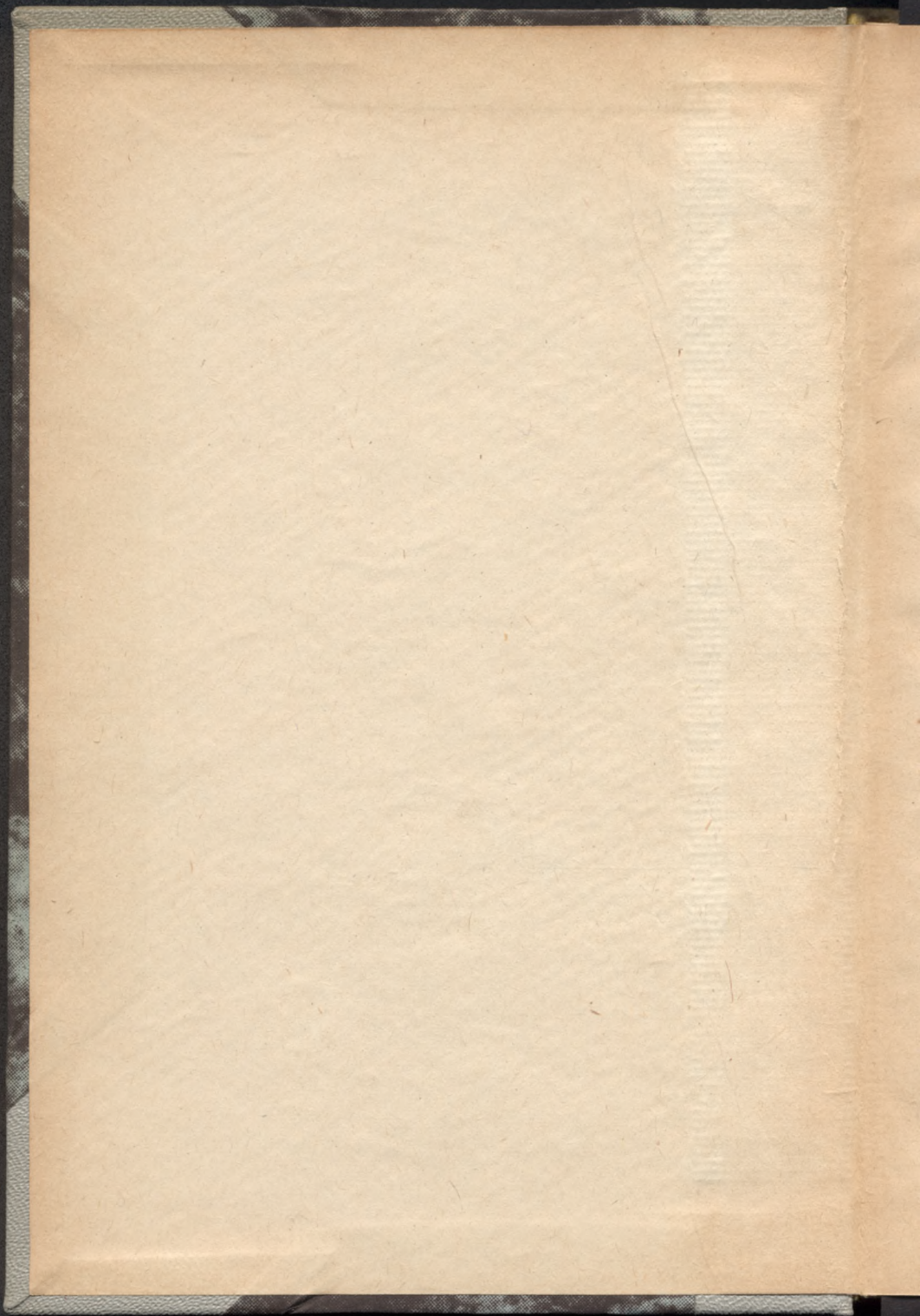


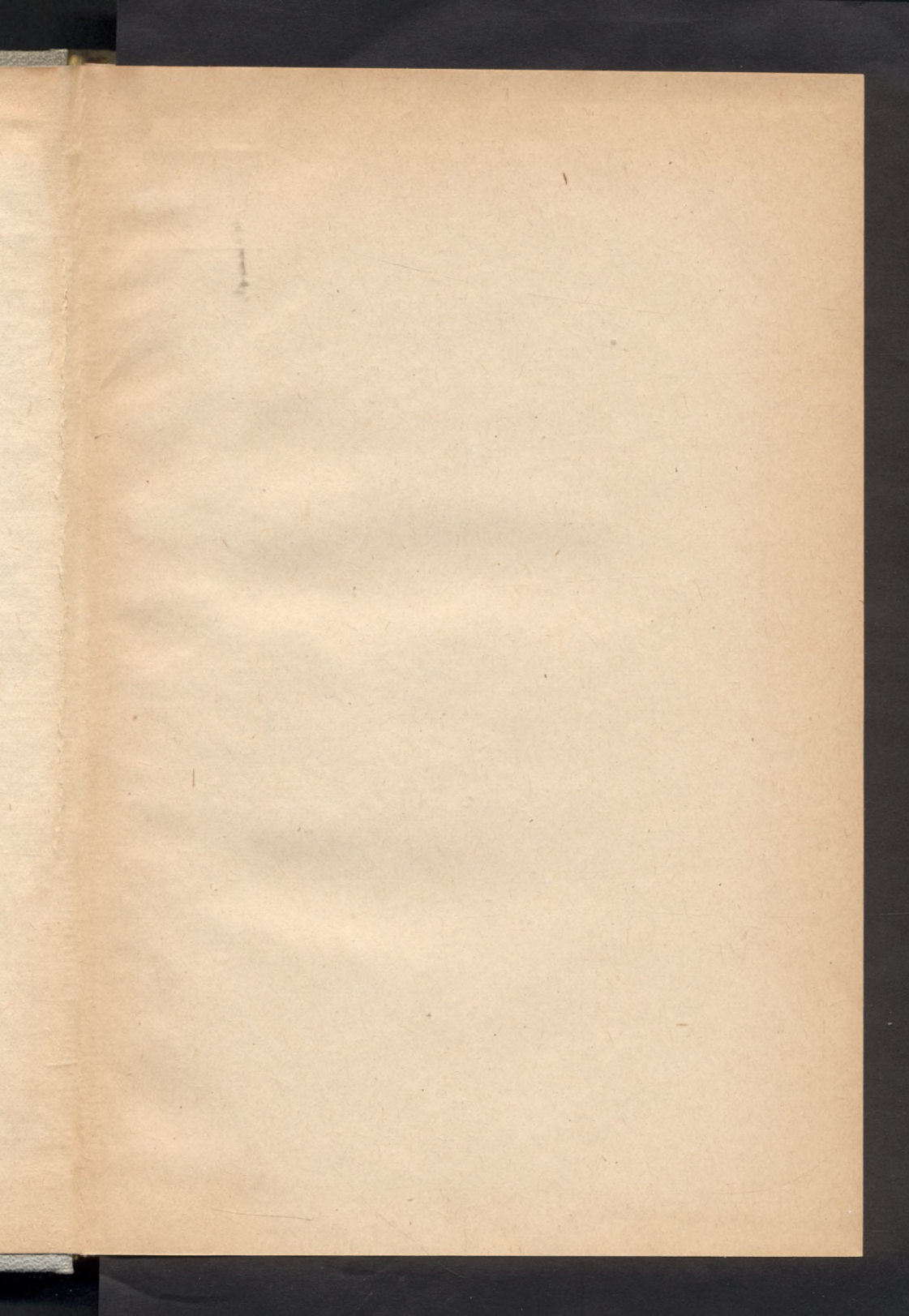
63.726













I

63

A

SIL  
DA



IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

63.726



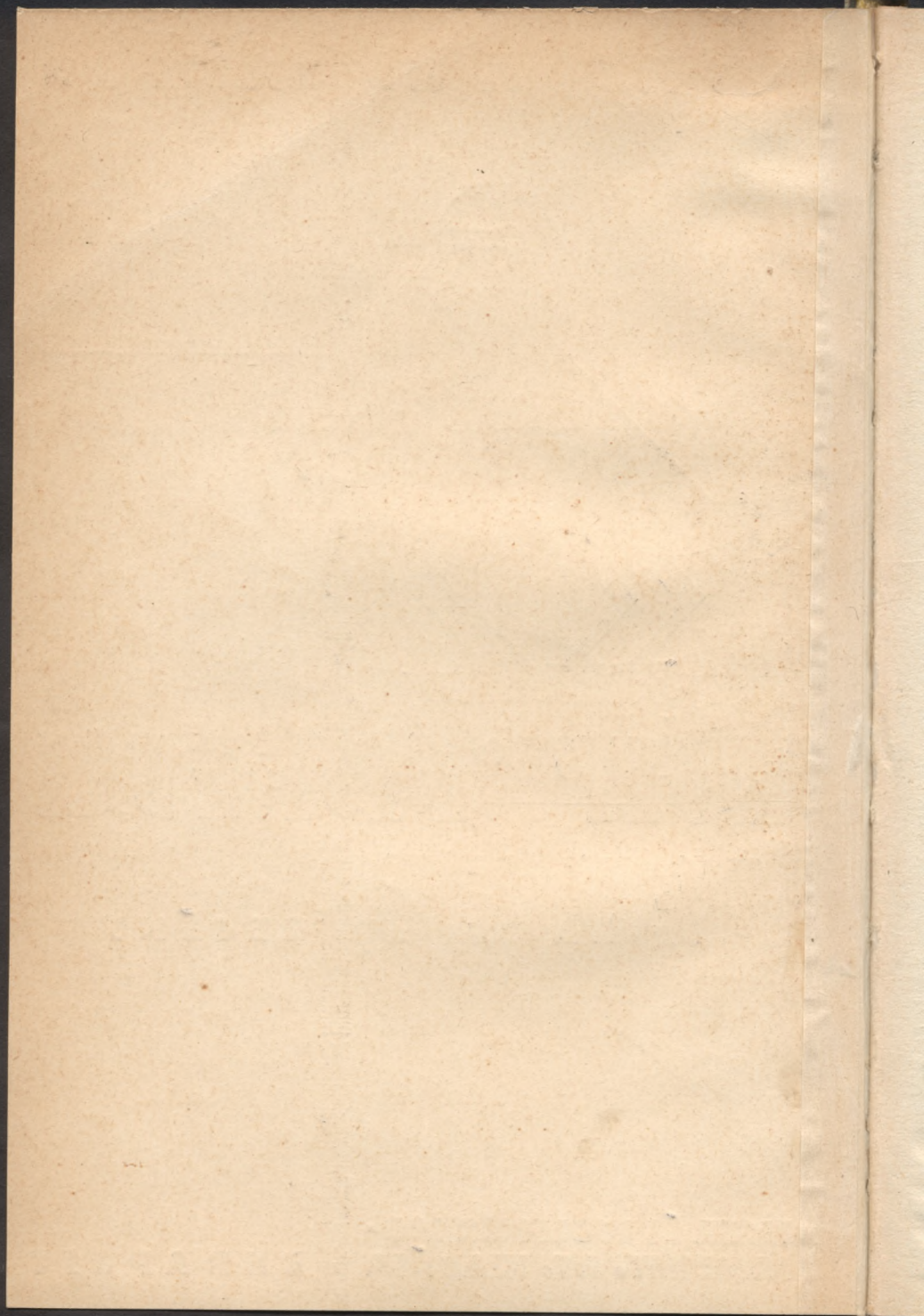
# A SIPKÁSFEJŰ VERÉB

REGÉNY

SINGER ÉS WOLFNER IRO-  
DALMI INT. RT. KIADÁSA

BUDAPEST







# A SIPKÁSFEJŰ VERÉB

REGÉNY

IRTA

IFJ. HEGEDŰS SÁNDOR

BUDAPEST,  
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET RT.  
KIADÁSA

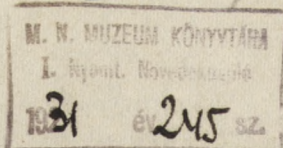




*Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra  
alkalmazás és filmesítés jogát is.*  
Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1931.



63726



GLOBUS BUDAPEST

## I.

Déli verőn sütött a júliusi nap, állni látszék az idő és a gyönyörű nyár legszebb pompájával virított a réten, a kertekben s a csöndes falu kis házai között. Kint a földeken dolgoztak a férfiak, asszonyok; kukoricakapálás, burgonyatöltés ideje volt. A faluban alig maradt vaiaki, csak a házat gondozó öregek meg a gyermekek, akik kint játszadoztak az út porában.

A nyár! — ez a gyermeklélek vágya, aranyos napfény mellett kint a szabadban élni s azt a temérdek mulatságot élvezni, amit a szabad természet oly bőkezűen nyújt.

Most is egy kis gyermekcsapat a falu végén táborozott s el voltak merülve nagy mulatságukban. A főszerepet az asztalos Pista fia vitte, akinek sikerült atyja műhelyéből csöbörnyi olvasztott enyvet csenni. De azért épily becsületben volt köztük a kántor úr Laci fia is, aki meg az almárium tetejéről ellopott pár ujságpapírt. A többi gyerek aztán e két főszereplő körül csoportosult.

Közelükben az útszélen hatalmas öreg akácfa állt, ennek törzsében, úgy embermagasságnyira, odu volt. S ahogy a gyerekek kikémlelték, abbar verébcsalád táborozott. De fent a nagy fán, az ágakon is volt még legalább két-három



verébfészek, amelyekben a fiókák már mind eléggé fejlettek voltak, de még repülni nem igen tudtak, legfeljebb szökdécselni az ágakon.

A gyereksereg ügyes volt és tudta, hogy kell ilyenkor a madárfészeket kifosztani. Gyereket, ha játékról van szó, nem kell leleményességre tanítani. Az alkalmazkodás ős ösztöne megsúgja azt neki. Tehát itt óvatosan fel kellett mászni a fára, aztán kalappal hirtelen leborítani a fészeket s a kalap alól kiszedegetni a fiókákat, hogy ki ne szökdöshessenek a fa ágaira, mert akkor elmenekülnek.

A gyermeksereg haditerve készen volt. Először is kis papírsüvegeket készítettek, aztán mikor vagy tíz ilyen süvegecske elkészült, elindultak a verébvadászatra. Először a fatörzs odujából szedtek ki párat s leadták a földön állóknak, akik kalap alá rejtették őket. Így szedtek össze a fészekből vagy hat darab fiókverebet. A teljes siker azonban a számadójuhász Lajos fia ügyességét koronázta, akinek sikerült a fészken ülő anyaverebet foglyul ejteni.

Nagy öröm volt a gyermektáborban s amint a juhászgyerek földre ért, azonnal megkezdődött a munka. A kis papírzacskókat a verebek fejére enyvezték, jó erősen, de ügyelve arra, hogy a madárcák szeme és csőre kilátszódjék a papírsüveg alól. Mikor aztán az anyaveréb és a többi fióka így fel volt sipkákkal szerelve, elengedték őket. Ők pedig leültek a fa alá s most elkezdődött az ő nagy mulatságuk, amint a madárfiókák ügyetlen ugrándozással tántorogtak a faágakon, mint álarcosbálokon a



nagyfejű babák, amelyek minden pillanatban felborulással fenyegetik az embert. De ezeknél még sokkal mulatságosabb volt az anyaveréb, amely kínjában nagyszerű mutatóványt végzett. Először felrepült, majd hirtelen levágódott, aztán furcsa keringéssel röpködött a fa körül, fején a nagy bolond papírsipkával, melytől nem tudott megszabadulni. A gyerekek kitűnően mulattak különös repülésén. De az igazi mulatság akkor kezdődött, mikor ez a különösen röpködő sipkásfejű veréb feltűnt verébtársainak s azok csipogva érkeztek mindenfelől és kezdtek sokasodni körötte. A vén akácfa csakhamar megtelt verébsereggel. Egész raj tanyázott már öreg ágain. S valahányszor a sipkásfejű veréb felrebent, nyomába egész verébcapat vonult, valamennyi üldözte, szárnyaival csapdosta, csőrével vágta és csípdeste, úgy hogy az a leglehetőlenebb fordulatokkal menekült előlük. Valóságos farsangi táncot járt szegény a levegőben, míg végre keringéssel viasszállt a nagy fa lombjai alá. De ezzel nem volt vége a hajszának, mert a többi veréb nyomába repült — ide is követte. S folyt a harc köztük tovább. A verébek rátámadtak különös társukra, hullott a toll és a pihe szegény sipkás veréb testéből, míg végre összecsőrzőve, a sok vagdalástól elgyengülve, lehullott a fáról a gyermekek közé. Óriási öröm volt a gyermeksereg között. „Agyonvagták a verebet! A sipkásfejűt!”

Örömben úgy sivalkodtak, mintha ők arattak volna valami nagy győzelmet s vígságukban nem vették észre, hogy az úton magános ember közeledik feléjük. Középtermetű ember



volt. Kalapját kezében tartotta, míg másik kezében feketekötésű könyv volt s abból olvasgatott sétaútján. Botját hóna alatt vitte. Arcát csúnya vérfutásos anyajegy borította el, amely vörös, kiütésszerű bőrfelülettel homlokától egészen álláig futott.

A magános ember a gyermekzsivajra felnézett a könyvből, figyelte a játszó csapatot. Elnézte egy darabig őket, de nem értette meg, hogy miben van a gyermekek nagy öröme. Azért odament hozzájuk és megkérdezte:

— Mit csináltak? — A gyermekek elcsendesedtek, de nem feleltek. Ekkor történt, hogy amint a kántor Laci fia felnézett a fára, észrevette, hogy az egyik sipkás verébfiókát ostrom alá vette a többi veréb. Nagy örömeiben felkiáltott:

— Nézd, a sipkásfejűt ütik már megint!

Az idegen a fa alá ment s mikor felnézett a lombok közé, ő is látta a fa tetején a nagy verébcsatát, amelynek a vége aztán megint az lett, hogy az üldözött, szegény sipkásfejű áldozat összevagdosva, élettelenül lefordult a fáról. Az idegen felvette a verebet és észrevette rajta a papírsüveget.

— Melyikőtök tette ezt? — kérdezte. A gyermekek nem feleltek. Erre újra megkérdezte: — Melyikőtök tette ezt? — De feleletet újra nem kapott, hanem ehelyett a fáról aláhullott egy másik sipkásfejű verébfióka, melyet többi társa csőrvagdalással megölt. Az idegen felvette a sipkásfejű verebet, látta és megértette, hogy ezt is halálra üldözték a társai. Nem sokat habozott, hanem mint aki tisztában van a dol-



gával és tudja, hogy mit kell tennie, gyors moz-  
dulattal zsebredugta könyvét, a botot pedig két  
kezébe fogta s amelyik fiút elcsíphette, azt ütle-  
gelni kezdte. A kántor úr Laci fia volt az áldo-  
zat, akit legalaposabban elpáholt, a gyermek-  
tábor meg ezalatt nagy rivalgással a falu felé  
menekült.

A véletlen úgy hozta magával, hogy éppen  
déli harangszó kondult és a kántor a szőlőhegy-  
ről ballagott hazafelé. Figyelmes lett a gyerme-  
kek sikoltozására s egyszer csak látja ám, hogy  
az idegen, akit ő még a környéken sohasem  
látott, nagyban ütlegel egy gyermeket s éppen  
az ő fiát! A kántornak sem kellett több. Ló-  
halálába odafutott, megragadta az idegen gal-  
lérját, furkójával jól hátbavágta és rárivallt:

— Hallja az úr, eressze el az én fiamat, mert  
ha békét nem hagy neki, istenúgyse úgy fejbe-  
sujtom, hogy a kótyagos fejét majd csak a  
másvilágon szedi össze!

Az idegen visszafordult:

— Ki maga? Mi köze magának ehhez a dolog-  
hoz? Én igazságot teszek itt, ahhoz jogom van!

De a kántor, akit felbőszített a fia ütlegelése,  
még emeltebb hangon kezdett kiabálni. Egy  
oktávval jobban győzte.

— Hogy én ki vagyok? azt mingyárt meg-  
tudja! — erre felkapta fütykösét s ő támadt rá  
az idegenre. Nagy dulakodás kerekedett köztük,  
a falu népe is kijött és nézte a verekedést. A  
munkából hazatérő emberek is odasiettek s  
nagynehezen szétválasztották a dulakodókat.  
Mindenik fél csak úgy lihegett a küzdelemtől,  
mind a kettő alaposan össze-vissza volt verve,



mert egyik fél sem kímélte a másikat. A faluban is híre ment a perpatvarnak és kisvártatva előkerült a bíró is és ott a nagy fa alatt tudakolta a történeteket. Első dolga az volt, hogy megkérdezte az idegent, aki most a fejét törölgette, amelyen a botütések hatalmas daganata dudorodott:

— Kit tisztelhetek az úrban?

— És nekem kihez van szerencsém? — kérdezte az idegen.

— Én a bíró volnék, névszerint Nagy András! — erre az idegen is megmondta a nevét:

— Dr. Csudy János vagyok, az itteni református pap sógora. Látogatóba jöttem néhány napra a faluba, mert a feleségem testvére a pap nejének. Sógorom a maguk papja, náluk is lakunk!

A kisbíró nyugodtan végignézte a furcsa idegent, akinek szagगतott ruhái elárulták, hogy nem mindennapi elbánásban részesült az imént. Aztán nyugodtan, csak úgy a bajusza alól oda szólt:

— Úgy? Csak azt nem értem akkor, hogyan tetszett a kántor úrral ennyire összejönni?

Csudy erre előadta a történeteket:

— Ezek a gaz gyerekek itt borzasztó kegyetlenséget műveltek. Ez olyannyira felháborított, hogy nem bírtam uralkodni magamon, hogy meg ne fenytsem őket. A bitangok papírsipkával felsüvegeztek néhány verebet, mire aztán ezeket a társaik, a többi veréb, mivel látták, hogy ezek nem olyanok, mint ők, nem bírták elviselni, nem bírtak belenyugodni abba, hogy ilyenformájú is lehessen közöttük a

madárvilágban és agyonverték! Mulattak a kölykök a gáztetten, hogyan ölik meg társukat a verebek, ha nem olyanok egészen, mint a tömegveréb, hanem különböznek attól. Szerencsére elcsíptem az egyik gyermeket s úgy helybehagytam, hogy van reményem: rá fog emlékezni a mai napra. De akkor, mikor ezt a kötelességemet teljesítettem, rámrontott ez a vadállat, ahelyett, hogy a gyilkosindulatú gyereket segített volna példásan megbüntetni.

A kántor közbekiáltott:

— Már aztán azt hogy tetszik gondolni, hogy az én fiam a gyilkos?!

— Persze, hogy az — felelte vissza Csudy —, hiszen zsákmányul dobta oda a sipkásfejű verebeket a többieknek, hogy azok gyűlöletből leöldössék őket!

— De az istenit az úrnak, az én fiamat ne gyilkosozza itten, mert úgy leütöm az urat, mint a veszett kutyát! — kiáltotta a kántor —, aztán miattam lehet akár a sógora, akár a komája, akár a testvére, vagy tudomisénmije a tiszteletes úrnak, azt én nem bánom, azzal én nem törődöm, de az én gyerekemből, azt tudom, ebben a faluban az úr csúfot nem csinál. Hát csak ammondó vagyok!

Eközben a gyerekek is visszazárlingóztak a távolból s az öregek mögé bújva, szepegve ismételtgették:

— Nem csináltunk semmit! Csak játszottunk!

A gyerekek lelkük ösztönével megéreztek, hogy a tömeg hangulata Csudy ellen van s amint látták, hogy az mindjobban az idegen



ellen éleződik, ők is annál merészebbek, annál szemtelenebbek lettek és egyre azt hajtogatták:

— Mindig így játszottunk azelőtt is! Aztán sose szóltak érte! Aztán most azt se tudjuk, hogy ki az, aki bántott minket!

A bíró nyugodt ember volt, azért kis gondolkozás után így szólt:

— Gyerünk be először is a paplakba! Aztán ott majd meglátjuk, hogy is áll ez a dolog igazában!

Ezzel a furcsa menet megindult a faluba, a paplak felé. Elöl a gyerekek futkároztak, középen ment egyedül Csudy, utána pedig a falu népe, akihez egy sereg asszony is csatlakozott. A gyerekek szülei, rokonai, akik menetközben nem a leghízelgőbb módon emlegették dr Csudy nevét:

„Csudy! Csudy!“ — „Hát ki fia lehet az?“ — „Mi a csudának jött erre a vidékre?“ — „Aztán hogy lehet megverni a gyereket, mikor játszik?“ — „Hát hiszen mi is fogtunk verebet gyermekorunkban!“ — „Kinek árt azzal a gyerek?“ — „Árt? — sőt inkább használ!“ — „Még ilyet nem hallottam!“

Eközben a menet a paplakhoz ért. Kondor József esperes-lelkész éppen a templomból volt hazatérőben, ahol újszülöttet keresztelt. Vállán palást, kezében imakönyv. A kis kertajtót zárta be maga után, melyen át a paróchiából a templomba gyalogút vezet. Az érkezőkkel egyszerre ért ő is az udvarra, amely ezalatt megtelt érdeklődőkkel. A kisbíró levette a pap előtt kalapját s a többiek is. Kondor eléjük lépett és kérdezte:



— Mi járatban van, bíró uram?

A bíró megköszörülte torkát, aztán így szólt:

— Bizony, nem az én hibám, hogy zavarni kell nagyuramat, de ez az idegen úr azt mondja, hogy ő idetartozik a házhoz, hát eljöttünk, hogy ezt megtudakoljuk!

— Igen, a sógorom. — intett a pap —, tegnap érkezett s itt a faluban akar letelepedni!

Néma csend követte a pap szavait, nem szólt senki egy szót sem. Végre az esperes megkérdezte tőlük:

— Hát miért akartátok ezt tudni?

— Hát csak azért — felelte a bíró —, mert hogy hát ha a falunkba érkezik valaki, aztán meg még hozzá itt is akar maradni, hát akkor kérem, mifelénk, aki ilyen szándékkal van, más-képpen szokott bemutatkozni! — Ezzel Isten-nek ajánlotta magát s otthagya a papot, Csudyt és az egész összesereglett embertömeget és hazament.

Mikor később Kondor megtudta a történetet, lecsillapította híveit, Csudyt pedig bevezette szobájába. Először megmosta fejét, aztán törölközővel bekötötte, hogy a nedves ruha kicsit megszívja a daganatot. Mikor aztán ezzel is elkészültek és egyedül maradtak, Kondor így szólt sógorához:

— Nem ismered te a nép lelkét. Nem jól fogtad meg a dolgot. Én nem vádollak azzal, hogy hibás vagy, de ugyanazt, amit te el akartál érni, másképpen is el lehetett volna intézni, anélkül, hogy a nép haragja, vagy ellenszenve rád zúdult volna. Mert tanuld meg azt — még sok hasznát veheted, ha itt akarsz élni —, hogy



erőszakkal a falu népénél semmit sem lehet keresztülvinni. Mert higgy nekem, aki itt töltöttem az életemet közöttük, én ismerem őket. És tudom, hogy ezek olyanok, mint a gyermekek. Ugyanolyanok lelkileg, mint azok a kis fickók, akik ott játszadoztak a nagy fa alatt s akiket te túlszigoruan ítéltél meg. Ezeknél az embereknél mindent el lehet érni, önáluk mindent keresztül lehet vinni, még az olyan dolgot is, ami nekik nem kedves. Csak tudni kell a módját. Hogy úgy mondjam, szépen, szőrmentiben, simán, akkor megy, de így nem!

— De mikor nekem volt igazam! Hisz ez gyilkosság, amit azok csináltak! — zúdult fel Csudy.

— Igazad! Igazad! Még azt sem merem mondani, hogy igazad volt-e, hiszen mondtam már, hogy volt is, meg nem is. Talán a lényegben lehetett valami igazad, de ahogy azt keresztülvitted, abban aztán már egyáltalában nem volt igazad. Az egész különben is olyan csekélység, ha szóltál volna nekem, másképp csináltuk volna a dolgot!

Csudy vállát vonogatta, fejét törölgette, majd leült az ablak mellé és olvasgatni kezdett. Közben letette a könyvet és kinézett az ablakon. Nézte a falu egyenes uccáját s az azon tipegő embereket. Aztán elgondolkozott a dolgon s magában arra a megállapodásra jutott, hogy sógora azért nem értette meg őt, mert lelkileg már lemaradt mellőle s olyan lett, mint az itt élő emberek, a falu pora már belepte az ő lelkét is, azért nem érzi át azt, ami az ő bensejében van, aminek a lényege az, hogy „az igaz-



ságot kis dologban épúgy kell keresni és épúgy meg kell követelni, mint nagy dolgokban“. Kedvetlenül legyintett kezével, mintha azt akarná jelezni, hogy ezt érteni kell s aki ezt nem érti, vagy nem érzi, annak ezt megtanítani nem lehet. Aztán kinézett az ablakon, sokáig elmerengett, bensejében dohogott, majd vállat vont és nem törődött többé a dologgal.

## II.

A falu tulsó szélén, amerre az út emelkedett a dombhát felé, volt egy másik ház, a Kondor nővéréé. Ennek a háznak a végében kert terült el és a kis ház kertfelőli részén két vendégszoba volt szabad, amelybe az udvarról lehetett bejárni. A szobák ablakai a kertre néztek. Ezt a két szobát bérelte ki Csudy és betegeskedő feleségével ideköltözött. Tanulmányokkal foglalkozott, angolul tanult, a bibliát forgatta, csinált zsoltárfordításokat, egész nap foglalatoskodott valamivel, közben könyvön is dolgozott, filozófiai munkát írt, melynek a címe: „*A Lelki Béke*“ volt.

Háziasszonya életerős, vidám asszony, aki korán özvegységre jutott s aztán itt talált menedéket testvére közelében. Csudyt tulajdonképpen felesége vagyona s nem a falu szeretete kötötte ide. A vagyon ma még osztatlan állapotban volt a pap nejével s a földek itt terültek el a falu határában. Apósuk nemrégiben halt meg, azért most lett esedékes az örökség és ők leköltöztek ide, hogy itt éljenek s esetleg gazdálkodjanak a birtokon. Ez a gazdálkodási idea



Csudy agyában született meg a városban, ahol ő nyelvmester volt, órákat adott, de leginkább abból élt, hogy a német nyelvből készítette elő a diákokat az érettségire. Nem valami fényes sorsuk volt ott. De amíg apósuk élt, hazulról elég támogatást kaptak s így valahogyan, szegényesen éldegéltek.

Ősz felé járt az idő, az esték mind hosszabbak lettek és szomorú volt a nappal az ő nyomasztó rövidségével s ez idő alatt Csudy gyakran kint járkált a gazdaságban. De amint sötétedni kezdett, szobájába vonult és tanulmányainak élt. Megismerkedett a falu berendezkedésével, úgy mellékesen megtanult valamit a gazdaságból is. De amellett éppen úgy, amint tanulmányaiba teljesen elmerülni nem volt kénes, szakasztott akképpen a gazdaság sem kötötte le egészen figyelmét és minthogy nem értette teljesen, ezért mindenben valami újat keresett, mindig azon gondolkozott, mikép lehetne valami újítással, valami különös dologgal előállani. Néha el is mondta gondolatait feleségének, de ez a szegény asszony, aki gyermekük születése óta állandóan betegeskedett és gyenge, vézna volt, nem igen érdeklődött tervei iránt. Még mindkettőjük szerencséje volt, hogy gyermekük nem maradt életben, mert így a beteg asszony mellett csak egy gonddal több és ezer bajjal megtetézett aggodalom nehezedett volna rájuk. Mert bajuk az volt elég. Ha már más nem, magában az, hogy Csudynak állandó foglalkozása nem volt s dacára annak, hogy már negyvenéves elmúlt, még most sem tudott elhelyezkedni.



Egy őszi napon, mikor hazajött a tagról, ahol a szántást nézegette, feleségét ezzel a kijelentéssel lepte meg:

— Hidd el, ezek a parasztok nem tudnak gazdálkodni! — Az asszony elcsodálkozott a megjegyzésen:

— Ugyan! Hisz mindegyiknek nagyon jól megy dolga!

— Az csak véletlen, merem mondani, csak szerencsés véletlen, — hajtogatta Csudy —, de a gazdálkodás az más! Az magasabbrendű dolog s lényege abban van, hogy kezdve a fajnemesítési törekvéstől, a kereskedelmi üzletkötéstől és a talajjavítástól a magnemesítésig, sokszáz különböző bonyolult szálát kell összeszöni s azok szerint vezetni a gazdaság üzemét, de ezekről ezeknek az embereknek a leghalványabb sejtelmük sincs!

A beteg asszony sovány kezére támaszkodva hallgatta férje szavait, aztán elszomorkodva mondta:

— Ugyan, hadd ezt el, ne kezdj mindig valami újat, különösen falun ne! Ne ezen a vidéken, az úgy sem sikerülne!

Csudy figyelmen kívül hagyta felesége szavait, de nem beszélt előtte többé a dologról. Feltette alapját, kiment a szabadba, ott szembetalálkozott Mari asszonnyal, lakásadójával. Szívélyesen üdvözltek egymást s az asszony meghívta Csudyt, hogy térjen be hozzá néhány percre. Erre bementek az egyszerű szobába s ott beszélgetni kezdtek. Csudy, aki gondolatmenetéből még nem zökkent ki, megint visszatért előbbi eszméjéhez és Mari asszony előtt fejte-



getni kezdte, hogy mennyivel egyszerűbb volna a gazdálkodás, ha az itt lakó polgárok nem a régi mód szerint gazdálkodnának, hanem a norfolki négyes vetőrendszer alapján vezetnék gazdaságukat, áttérnének a búza nemesítésére és csak nemesített magot engednének a faluban elvetni. Ezáltal a kalászképződést elősegítenék és megnyolcszoroznák a magtermelést. Ami azt jelentené, hogy mindegyiknek háromszor nagyobb jövedelme lenne a mainál. Az asszony egyszerű asszony volt, itt a faluban élte le életét, csak köznapi dolgokról hallott beszélni s még sohasem került eléje ilyfajtajú ember, aki lelkesedéssel újszerű dolgokat fejtegetett előtte. Az ő szemében Csudy egészen más volt, mint a többi ember. Először is az ő nyugalmaival éppen ellentétes lény volt ez az izgatott ember, aki az ő maradi lelkével szemben csupa újszerűség, csupa tervezetés és csupa akció volt.

Mari asszony nagy figyelemmel hallgatta az előadást és helyeselte annak minden szavát. Ez nagyon felvillanyozta Csudyt, úgyhogy még jobban belemelegedett, s még nagyobb lelkesedéssel beszélt egyéb terveiről, a szövetkezeti kérdésről, a falusi házak átalakításáról s minden egyéb olyan dologról, amik most egyszerre, hogy hallgatóhoz jutott, ott rajzoltak lelkében. Mari asszony buzdítólag mondta:

— Miért nem foglalkozik ezekkel a dolgokkal? Kár az ilyen emberért, mint maga, ilyen érték nem maradhat tétlenségben!

Csudy ránézett az asszonyra és látta annak két szemében, hogy az teljes őszinteséggel mondja azt, amit mond, meg van győződve az



ő értékéről. Az a pirospozsgás egészséges arc, az az életerő, ami ebben az asszonyban volt, az már magában is hatással volt Csudyra, de még inkább az, hogy mióta itt a falun tartózkodott, idáig egészen egyedül érezte magát. De most, mikor Mari asszony ezeket mondotta, bensejében örömet érzett, leült mellé, megfogta a kezét és hosszasan a szemébe nézve, mondta:

— Köszönöm! Idáig azt hittem, hogy egyedül vagyok, mert a feleségem, szegény Ilka, nem ért meg, de nem csodálom, annak elég baj az ő sorvasztó betegsége; mások még kevésbé értenek meg, még távolabb állnak tőlem!

Ezzel lehajolt és megcsókolta Mari asszony kezét. Mikor távozott a kis szobából, az asszony bámulva nézett utána, mint aki valami olyat látott, ami új az ő szemében és nem az a megszokott emberanyag, aminőt idáig ismert. Ez az ember más valami. Különös, érdekes...

Csudy megvárta a vasárnapot. Reggel elment a templomba, ott végighallgatta sógora prédikációját, aki a hegyi beszédről elmélkedett, mint Jézus legkiválóbb megnyilatkozásáról. De Csudy nem volt megelégedve sógora fejtegetéseivel, szerinte az nem eléggé fejtette ki a tárgyat. Sőt az esperes egy-két megjegyzése bosszantotta is s az volt az érzése, hogy sógora nem értette meg, hogy mit akart Jézus a hegyi beszédben elmondani, sem pedig azt, hogy miért mondta el azt éppen a szabad ég alatt. Bensejében, míg sógora a szószerűről beszélt, lenézte őt, mint alacsonyabb fajsúlyú embert, aki nincs azon a magaslaton, amelyen erről a tárgyról elmélkedni kell. S el is határozta, hogy ezt meg-



mondja Kondornak és egyben felvilágosítja, megmagyarázza neki, hogy mi tulajdonképpen a hegyi beszéd lényege. Mikor ott a templom padjában ülve erre gondolt, mosoly futott át ajkán: — Hisz én nem is vagyok pap, mégis nekem kell ezekre rájönnöm! — De aztán legyintett kezével. Hát ilyen a világ, egy ember sincs arra a helyre állítva, mely neki megfelel. Ez az embereltolódás — a világ szerencsétlensége! Aki ezen tudna segíteni, mindig és mindenütt kiválasztva a megfelelő embert, a megfelelő helyre állítaná, az volna a világ és az emberiség legnagyobb jótevője — az igazi megváltója!

Az istentisztelet után sétálni ment, majd hazanézett. Otthon a felesége átadta neki sógora üzenetét, hogy menjenek át ebédre. Az asszony sírt, hogy gyenge, nem tud átmenni és kérte Csudyt, menjen egyedül át, ő inkább otthon marad, de mindketten nem mondhatnak le, mert abból harag lesz. Csudy belement a dolgozba. Egy darabig még odahaza maradt, aztán magára vette kabátját, majd kerülőt tett a falu körül, mert még mindig sógora beszédjével foglalkozott, azon évődött. Egyik érvet a másik után forgatta fejében, amelyekkel majd rá fog cáfolni Kondor prédikációjára. Mikor így fejben elkészült mondanivalójával, visszafelé indult a faluba s egyenest a paplakba ment. Pontosan érkezett, mintha kiszámította volna az ebédidőt. Alig volt ott pár percig, már behozták a levest s ők körülülték az asztalt. Csudy nagyon szótlan volt, sógornője váltig kérdezte, hogy van nővére, Ilka, de ő csak únottan felelgetett:



— Úgy egyformán!

— Küldtem át neki ételt, talán eszik valamit!

— Hát szegény, ha tud! — dűnnyögött Csudy.

Így lassan múlt az ebéd s mikor végére jartak, akkor Csudy sógorához fordult:

— Hát tudod, sógor, ma benn voltam a templomban, meghallgattam beszédedet.

— Láttalak — felelt a pap. — Sőt azt is láttam, hogy egyszer-kétszer kezdeddel legyintettél is, mintha nem lennél megalégedve velem!

— Hát bizony, nem is voltam mindig — felelte Csudy. — Mert te igaz, hogy idézted a hegyi beszédet, beszéltél is róla, de a te szavaid értelme nem fedte Jézus szavait!

— Úgy! — mosolygott Kondor —, valószínűleg nem értem az Írást.

— Olyanformán van, hogy nem érted. Vagy meg tudod talán nekem mondani azt, ha már a dologról így részletesen beszélünk, hogy mit cselekedett Jézus a hegyi beszéd elmondása alkalmával.

A pap kissé dühbe jött és erős hangon szólt rá:

— Tudod, azon a koron már rég túl vagyok, hogy vizsgáztassanak. De azért a kedvedért megmondom. Ott hozta ki a Miatyánkot.

Csudy nevetni kezdett, a pap meg dühös lett.

— Ne haragudj, muszáj nevetnem. Először azért, mert Jézus a Miatyánkot ilyen alakban sohasem mondotta el s még ha elmondotta volna is, ami már be van bizonyítva, hogy nem igaz, mert azt csak később állították össze az ő szavaiból ilyen formában, ezáltal akkor sem csinált volna valami nagy dolgot, mert bármily



tökéletes is a Miatyánk, mint ima, az mégis csak egy formája az ég felé szálló fohásznak.

A pap mérgelődött.

— Ugyan, hát mi volt az a te előtted, a Miatyánk megszületésénél nagyobb dolog, ami ott a hegyen lezajlott?

— Nagyon egyszerű — válaszolt Csudy. — Jézus az Istent átalakította. Rettenetes mivolta megszűnt. A bosszúálló, a kígyókat, békákat és kegyetlen büntetéseket az emberekre szóró büntető hatalom helyett mint szerető atya jelent meg az emberek előtt, aki előtt nem kellett félve földrehajtani a fejet, hogy rettegjenek tőle, hanem akire fel lehetett tekinteni, tiszta lélekkel, mert szeretettel közeledett az emberekhez.

— Kár, hogy nem vagy pap — szólt Kondor. — Milyen gyönyörű elmélkedéseket tarthatnál erről híveidnek.

— Még nem vagyok az, de utoljára lehetek még. Minden lehet az ember, ami akar. Hisz Amerikában vannak szekták, ahol minden esetben az a pap, aki az összejövetelel ihletve érzi magát.

Bosszúsan intett Kondor.

— Amerika, szabad vallások! Mik ezek? S mi közünk nekünk ezekhez? Nekünk itt kell élnünk Európában, a mi hazánkban, ebben a faluban s nekünk ennek a falu népének szokásaihoz kell alkalmazkodnunk, a többi mind csak levegőben járó ábránd. Kavargó beszéd. Éppen olyan pozitív értékkel bíró, mint amit Jézusról összebeszélsz. Ne bántsd te Jézust, hagyd meg őt az ő egyszerű életében, a názáreti keretben. Nem kellene annak semmiféle segéd-



eszközök. Az ő zsenije elég jól tudta, éppen elég jól s egyedül csak ő tudta, hogy mire van az emberiségnek szüksége. Én szigorúan ragaszkodom az én bibliám szövegéhez és teljesen meg is vagyok elégedve azzal, ami abban írva van.

Csudy hátraszegte nyakát.

— Tudom, ez a maradi álláspont, amelyhez természetesen görcsösen ragaszkodsz. Semmit kutatni, nem szabad semmi újítást csinálni, hanem ami egyszer el van határozva, az maradjon úgy az idők végéig. Új fejlődésről, újításról még szónak sem szabad esni!

A pap összeráncolta homlokát és komolyan nézett rá.

— Hogyan, te a vallást akarod megújítani?

— Azt is — felelte Csudy. — Ha látok benne olyan dolgot, ami újításra szorul. Éppen úgy, ha más dologban, gazdaságban, tan módszerben vagy politikában látok valamit, ami nem jó, akkor arra törekszem, hogy azt átalakítsam, jóvátegyem!

Ezekre a szavakra felállt a pap, odalépett sógora elé, vállára tette kezét és komoly hangon szólt hozzá:

— Én meg azt mondom neked, az egyén részéről lehet újítás minden dologban, ha az illető jártas abban. Csak a vallásban nem. Mert azt nem az egyén, hanem csak az emberiség fejlődése változtatja meg.

— Az emberiség fejlődése? — kérdezte Csudy. — Aztán ki fejezi ki azt, ha nem az egyén. Kedves sógor, én ehhez értek és én ismerem az olyan maradi embereket, mint te, sőt be is



látom, hogy az ilyen formájú emberekkel, amilyen te vagy, a világot előrevinni nem lehet.

Erre aztán a pap végleg dühbe jött és azt felelte neki:

— Hát tudod mit, vidd előre a világot — majd megütöd az orrodát —, de nekem hagyj békét!

Ezzel öklével mérgesen az asztalra csapott, Csudy pedig vette kalapját, kabátját és szépen elköszönt, de azért sértődötten hagyta el sógora házát, aki nem kevésbé volt feldúlva és magában, mikor egyedül maradt, a „bolond“ szót hangoztatta.

Délután három óra körül járt az idő, mikor Csudy a nagyvendéglő felé haladt. A kocsmakörül emberek álldogáltak és csoportokba verődve beszéltek. Ő is elvegyült köztük. Egyszerű földművesek voltak, gazdálkodó emberek, akik vasárnapi szórakozásra itt szoktak összegyűlni. Csudyt nem igen szerették ezek az emberek, még azok sem, akik eddig személyesen nem ismerték, mert nem jó híre volt a faluban. Aztán meg az arcán áthúzódó anyajegy miatt csak úgy vöröspofájúnak hívták maguk között ezt az idecsöppent idegent. De azért szóba álltak vele s beszélgettek is vele, de inkább csak azért, mert tudták, hogy a pap rokona. Most is így volt.

Csudy az egyik csoporthoz közeledett, leparolázott velük, aztán először az időről beszéltek, szidták a szelet, hogy kiszárítja a földet, mely fölrepedezik tőle, ideje volna, ha elállna. Aztán a nehéz szántásról panaszkodtak, egy szóval szótték a szót gazdasági kérdésekről.



Egyre többen gyülekeztek arrafelé. Mikor Csudy látta, hogy elég sokan állnak már körülötte, gondolt egyet s elkezdett beszélni az embereknek terveiről, amelyeknek a lényege abból állott, hogy milyen jó volna, ha háromszorannyi búza teremne ebben a faluhatárban, mint amennyi most terem. Általános helyeslés kísérte szavait, hogy az milyen jó volna. Számítgatni is kezdték, hogy mi mindenre telne akkor. Mikor Csudy látta, hogy a hangulat kellőleg elő volt készítve, most már komolyabban kezdte előadni azokat a terveket, amelyeket ő a gazdálkodásról ki-eszelt.

— Én, hogy nap-nap mellett járom a faluhatárt, biz én látom jól, hogy mit bajlódnak és vesződnek maguk itt a szántás-vetéssel, aztán gondolkoztam azon, miként lehetne azt elérni, hogy ugyanennyi munka mellett, mint amit maguk végeznek, több termést adjon a föld.

— Hát bizony — szólt bele az egyik gazdálkodó —, az nagy dolog volna, amit az úr mond. Mert így csak töri az ember magát egész nap, aztán semmi se megy.

A másik is közbeszólt:

— Én a virradatot meg se várom, máris utána vagyok a dolognak, aztán mégse megyek semmire. Örülök, ha az adót ki tudom rendesen fizetni.

— Az az adó, az vág agyon mindent — mondogatták jobbról-balról, de Csudy leintette őket.

— Nem arról van itt szó, hogy az adót hogyan vetik ki, hanem arról, hogy hogyan lehetne ezeken a földeken a termést fokozni. Mert ha



több a termés, akkor jöhet az adó. Az nem okoz bajt.

— Hát az igaz — felelték. — Azért mégis csak a kormány a hibás. Mert még nem volt olyan kormány a világon, hogy ne azon járt volna az esze, hogy milyen adót vágjon az emberek nyakába.

Csudy látta, hogy megint másfelé terelődik a beszélgetés sodra, amint azt az az eszmekör megkívánná, amit ő szabott eléjük, azért azt tanácsolta, hogy legjobb volna, ha egybegyűlnének valahol, aztán megbeszélnék az egész tervet, hogy mit lehetne csinálni.

— Azért talán azt kéne tenni, hogy a bíró úr, meg az esküdt urak egybehívnák a polgárokat, aztán közösen megvitatnák a kérdést, hogy mi a teendő.

Csudy eszméje nem volt ellenére az embereknek, mert az önzésüket kielégítette az a gondolat, hogy nem kell többet dolgozniok, de ugyanannyi munka mellett több lesz a termés. Meg is kérték a „vöröspofájút“, hogy estére jöjjön el közéjük, aztán akkor megbeszélnék, hogy mikorra hívják össze azt az ülést. Ezzel Csudy távozott és jókedvűen ment hazafelé. Háta mögött hallotta, amint mondogatták:

— Nem is olyan rossz ember ez. Aztán jön jár az esze. Biztosan azért haragusznak rá az urak.

Mikor Csudy hazaért, háziasszonya csodálkozva látta, hogy milyen jókedvű és megkérdezte tőle:

— Talán valami nagy öröm érte?

Mire Csudy önfeledt örömmel felelte:



— Most valami talán megindul. Úgy látszik mégis sikerülni fog egy kis magot elhinteni, amiből valami életre kel.

— Jaj, de örülnék, ha sikerülne — felelte Mari asszony.

Ezzel Csudy tovább ment, haza a szobájába, letette kalapját az asztalra, odalépett beteg feleségéhez, leült annak ágyára s a kimerült, szegény betegnek époly hévvel, mint előbb Mari asszonynak, magyarázgatni kezdte:

— Tudod, Ilka, azért nem veszett el számomra minden. Tudod, hogy kezdenek rám hallgatni ezek a parasztok. Nos, én most megragadom ezt a kellő pillanatot és ráveszem őket arra, mondják ki, hogy csak nemesített búzamagot lesz szabad vetni a jövőben a faluban és ezáltal fokozni fogjuk a földjeik termőképességét. Mert ha több termésük lesz, a jólétük emelkedik. Ha pedig a jólétük emelkedik, akkor meg lehet őket majd nyerni magasabbrendű dolgokra is. Hidd el, Ilka, én boldoggá akarom őket tenni. Még ismeretlen előttük az én nagy tervem, de nem is kell, hogy egyszerre megismerjék, még szokatlan előttük a dolog, de önzésüknél fogtam meg őket és a lehetőség reménye, hogy tervem által ugyanolyan munkával nagyobb jövedelemhez jutnak, már izgatja őket. Az első lépés tehát meg van nyerve. Nagyon jól tudom én azt, hogy a paraszt rugója az önzés. Ezért ragadtam meg ennél a fogantyúnál a tervemet. És most, anélkül, hogy tudnák, hogy akarnák, boldoggá fogom tenni őket. Látod, Ilka, ez élet, ez terv, ez gondolat, aminek élni érdemes. Fölemelni néprétegek gondolko-



dását, fölemelni őket egy magasabb jólétbe s aztán a magasabb lelki életbe. Ehhez van nekem hivatásom, ez az én küldetésem a földön. Én jól érzem ezt, ehhez ragaszkodom, ezt követem, de el kell rejtennem az emberek elől nagy céljaimat, el a saját lelkemet is, mert nem értik meg, ha pedig megértik, akkor a sárga irígység ösztönzi őket arra, hogy ellenem törjenek. A többi ember rosszaságában van az én tragédiám. De én nem hagyom magam. Megyek céloom felé s az sikerülni fog, mert sikerülnie kell!

A beteg asszony sirdogálni kezdett s vézna kis teste remegett. Csudy ránézett.

— Mi bajod?

Az asszonyka nyöszörgő hangon válaszolta:

— Félek! Félek! Valami baj lesz, valami nagy baj —, szerencsétlenség!

Csudy felugrott az ágy széléről.

— Eh, bánom, hogy elmondtam neked, de a hibám az, hogy nem tudok hallgatni.

Azután gondolatokba merülve sétált egy darabig fel s alá a szobában, majd kiment az udvarra.

Estére kelve Csudy megjelent a kocszában s ott a gazdálkodókkal együtt leült az ivóban a hosszú asztal mellé s beszélgetni kezdtek. Mikor aztán belemelegedtek, Csudy nagyban vitte a szót. A tanító ott ült vele szemben, de a kántor úr nem jött el, még most is tartotta a haragot Csudyval, mert a fiát elverte. Nagy András bíró eljött, leült Csudy közelébe s ezzel a mondattal foglalt helyet:

— Ha okos szót hallok, azt meghallgatom, de ha nem annak találom, akkor tovább állok!



Az előljárók közül is volt ott egynéhány, meg a zsidó boltos, a harangozó, több jómódú gazdálkodó, a falu főbbjei. És Csudy beszélt. El kell ismerni, sikere volt. Még az ingadozók is hajlottak szavára. Különösen arra nézve egyeztek meg mindnyájan, hogy helyes, mikor azt fejtegeti, hogy itt nincs másról szó, csak arról, hogy többet teremjen a föld. Néha ugyan közbekiáltottak, hogy az Őristent is meg kéne kérni, hogy segítsen minket ehhez, de azért figyelmesen hallgatták és a hangulat mellette volt. Az, hogy aztán a faluban kell majd csatornázást csinálni, mert ha a többtermelés bevalik, nagyobb lesz a jövedelem, már nem érdekelte a gazdákat. De az, hogy több búzájuk terem és nem kell többet dolgozni, ez mindegyiküknek szíve rejtekébe szólt. Ezt legjobban bizonyította az, amit az egyik polgár mondott Csudy beszédére.

— Uram — hangoztatta —, elfogadjuk mind egy lélekkel a szavait. Csak mondja meg egyszerűen, szabja meg azt, hogy kezdjünk hozzá!

— Nagyon egyszerű a dolog — felelte Csudy —, csak úgy, ahogy az ugargazdálkodásról átmentek kendtek a háromnyomásos gazdálkodásra, most majd egy lépéssel továbbmennek és nem vetnek mást, csak nemesített búzát földjeikbe. Ehhez kell még majd talajjavítás, amelyet a földvizsgálat révén a szakértők meghatároznak s akkor háromszoros termést könnyen elérhetnek a maihoz viszonyítva!

— Négy mázsám termett tavaly holdankint — jegyezte meg a bíró.

— Nohát, ez tizenkét mázsáig fokozható,



vagyis, amint mondtam, a háromszorosára — érvelt tovább Csudy.

— Belemegyünk, belemegyünk — hangoztatták egyre erősebben. — Mire aztán abban állapodtak meg, hogy nagygyűlést hívnak össze, amelyen a falu minden lakója megjelenhetik és azon döntenek el, hogy határozatilag belemennek-e az újításba és akkor a faluban megkezdik a vetőmag nemesítését s attól kezdve a falu határában nem lesz szabad más magot vetni, csak nemesített búzát, mert aki mást vet, annak elkobozzák a vetőmagkészletét.

Ezzel ért véget a megbeszélés és elszéledtek az emberek.

Csudy is hazament, pillanatra benézett a feleségéhez, de minthogy szegény asszony fájdalomról panaszkodott, ezért ő egyet-kettőt fordult a szobában, majd gondolt egyet, újra kiment onnan és bekopogott Mari asszonyhoz.

Csudy vidám arca és felvillanyozott tekintete egyszerre megértette a történeteket az asszonnyal. És ő is örömet érzett lelkében, hogy végre ennek a megsavanyodott embernek derűs kedve van. Egyrészt meg őt is izgatta, hogy történik valami itt a faluban, ami nem a rendes mindennapi élet egyhangúsága, hanem mégis valami új, valami szokatlan. Csudy nagy léptekkel járt fel s alá a szobában s mint akinek a lelke — mint a felnyílt zsilip — levezetésre talál, gyors szavakban beszélt:

— Jó ösztönöm volt, a nép az az anyag, amellyel foglalkozni érdemes, s amelyre építeni lehet. Érdekes, ha így átgondolom, most eszembe jut, hogy pár évvel ezelőtt olvastam



egy francia könyvet, mikor a városban laktam, abban az időben nagy port vert föl ez a könyv. A címe az volt: „Vissza a faluba!” De ott a város ködében, ott a város gőzében hiába olvastam el, nem tudtam átérezni az abban rejlő igazságot. De itt kinn a falun, maga a falu az, amely megtanítja az embert ezekre a dolgokra, mert úgy jön az ember elé a falu lelke, mint ahogy a gyermek lelkenézve szalad az anyja ölébe!

Itt szünetet tartott, mialatt Mari asszony kalácsot tett elé, meg asztali bort. Aztán szép szóval kínálgatni kezdte.

— Kóstolja meg, magam sütöttem. A bor meg az én szőlőcském bora!

Csudy öntött a poharakba, letört egy darab kalácsot, felét odaadta Mari asszonynak, a poharakat meg kezébe vette és kapacitálta az asszonyt:

— Jöjjön, igyék maga is velem egy pohár bort és harapjon velem egy falatot a kalácsból is. Most úgyis vacsora ideje van és most, mikor erre gondolok, erre a nagy dologra, amit a fejemben forgatok és itt kezemben tartom a bort, meg a kenyeret, azt hiszem, hogy áldozom és az Úr vacsoráját eszem. Most új élet fog a számomra kezdődni, amely másmilyen lesz, mint az eddigi és én ennek az új életnek az előestéjén áldozom és arra gondolva, hogy az új élet szebb, jobb, boldogítóbb lesz az én részemre, mint a múlt volt, ebben a hitben iszom a borból és töröm meg a kenyeret.

Mari asszony áhítatos nagy szemekkel nézett Csudyra és szinte öntudatlanul nyelte le a kalá-



csot és hörpintette ki poharát. Csudy felállt, elbúcsúzott és kiment a szobából, Mari asszony pedig, amikor utána nézett a távozónak, azt hitte, hogy az apostolok közül egyik járt nála. Egyszerű lelke úgy fel volt izgatva, hogy nem tudott másra gondolni, csak ő rá és lefekvés közben folyton csak azt hajtogatta: „Micsoda ember! Micsoda ember! Mennyire fölötte áll ő a többieknek!”

Csudy ezalatt hazaért és vetkőződni kezdett. De sötét volt a szobában s ő nem gyújtott világot, nehogy az alvót fölébressze. Azonban ügyetlenségében fellökött egy széket, amely nagy zuhanással a földre vágódott. Erre a zajra aztán felriadt, síró hang szólalt meg, mint egy megdöbbent lélek kiáltása:

— Jaj, mi az! Ki van itt?

— Én vagyok — felelte Csudy tompán.

— Istenem, már aludtam — nyöszörgött a beteg asszony. — Felzavartál. Mily nehezen fogok elaludni most!

Csudy gondolataival volt elfoglalva, nem igen érdekelte az asszony beszéde, azért csak úgy félvállról válaszolt:

— Bánom is én.

De a felriasztott asszony tovább kesergett:

— Tudom, hogy te nem bánsz semmit! Tudom, hogy te semmibe sem veszel!

Csudy ráfordult:

— Ugyan, hallgass már!

Erre még nagyobb lett a sírás.

— Hogy bánsz velem?! Mivel érdemeltem én ezt? Hogy tudsz ilyen kegyetlen lenni?

De ezek a szavak csak még jobban ingerelték



Csudyt, mert még idegesebb lett, még keserűbben szólt rá a betegre.

— Ne óbégass már annyit! Más gondom is van nekem, mint mindig a te bajodat, a te nyöszörgésedet hallgatni.

Erre hangos zokogás felelt a betegágyról, majd a párnába fojtott csendes nyivákolás, mialatt Csudy bosszúsan forgolódott nyughelyén s érezte, hogy ez a környezet, amely ránehezedik, lehetetlen ránézve. Érezte, hogy ez a kényelmetlenség, ez a sok gond, nyomasztóan a lelkére nehezül, de aztán, mikor felesége sírása alábbhagyott, újra terveire gondolt s azokon ábrándozva, elaludt.

### III.

A gazdaggyűlést a faluban pár nap múlva megtartották. Maga Nagy András bíró elnökölt, Csudy pedig a jobbján ült. Azután sorra ott ültek az előljárók, a polgárok, egyszóval a falu mind. Az iskola termében gyűltek össze s ott határozták el, hogy ezentúl a falu határában csak nemesített búzát szabad vetni, mert aki más vetőmagot akar felhasználni, vetés céljaira, attól az, a falu határozata értelmében, elkoboztatik. Csudyt bízták meg azzal, hogy ellenőrizze ezt és két előljárót rendeltek mellé segítő társul. Fehér Kálmánt, a bíró sógorát és Hanyók Istvánt, aki böllérmesterséget űzött.

Csudy alig várta, hogy Nagy András uram berekessze az ülést és kifelé induljanak a teremből s akkor azonnal Fehér és Hanyók megbízott társait kereste fel. Mikor rájuk talált,



meg sem várta azok mit mondanak, de nagy lelkesedéssel kezdte nekik magyarázni:

— Most meg van mentve a falu. A mi kezünkbe tették le sorsukat s ezt okosan tették, mert mi a javukat akarjuk. Csak az a fő, hogy összetartsunk, akkor biztosan célt érünk!

Fehér is, meg Hanyók is bólogattak, úgy helyeselték a dolgot, mert hiszen ha szóhoz is akartak volna jutni, akkor sem igen tudtak volna most, mert Csudyn olyan lelkesedés vett erőt, hogy az elsöpört minden hangulatot vagy véleményt. Ezért beszélni engedték és csak fejükkel integettek helybenhagyólag.

— Most ezt a határozatot vaskézzelel keresztülhajtjuk s akkor két-három év alatt rendbejön a falu —, de barátaim, most engedékenységre nincs, mert különben az egész dolog nem ér semmit és nem érünk el eredményt.

— Úgy van, úgy van — hajtogatták társai, mialatt szépen hazakísérték Csudyt lakására.

Itt elváltak, miután megbeszélték a teendőket és azt, hogy mindennap mikor találkoznak. Csudyn oly erővel viharzott át a lelkesedési hullám, hogy mikor szobájába ért, még feleségével szemben is ellágyult, mert hisz a sikertől boldog volt, azért odalépett az asszony ágya mellé, gyengéden megcsókolta őt, aztán leült melléje, mesélt neki, mesélt nagy lelkesedéssel.

— Tudod, Ilka, most úgy érzem magamat, mint a sas, mikor először ébred tudatára annak, hogy ő repülni tud, hogy ő a lég királya. Érzem, hogy repülök...

— Jaj, jaj János, csak le ne zuhanj! — szepelte a beteg asszony.



De erre a közbeszólásra Csudy megint ideges lett, bántotta a dolog és járkálni kezdett a szobában, mialatt dűnnyögött.

— Hát ez érdekes — felelte —, hogy te nem hiszel nekem... A hitves, a hű hitves nem bízik az emberben. Mindenki más bízik, csak éppen a hitves, a hű hitves nem...

— Ne úgy vedd — szepegte a beteg —, féltelek a csalódástól, féltelek, azért mondtam csak amit mondtam — nem másért!

— Engem ne félts te, sohasem félts. Ha idáig megbírtam az életet, ezentúl is majd elbírok vele. Nekem féltésre, szánakozásra nincs szükségem. Aki gyenge, az álljon félre utamból, mert nekem olyan kell, aki erős, aki hisz bennem!

Felesége próbált még valamit mondani, de Csudy kezével legyintve, leintette, aztán föltette fejére kalapját és kiment a szobából. Egy ideig járt-kelt fel s alá a kertben, aztán leült a fa alá, a kút mellé. Gondolatainak élt s nem törődött a körülötte levő dolgokkal. Egyszerre arra eszmélt, hogy vízcsobogást hall. Valaki vizet jött meríteni a kútból. Fölnézett, Mari asszony volt. Megszólította.

— Maga az, Mari asszony?

— Vízért jöttem.

— Adjon egy kortyot nekem is innom —, tudja, úgy ég itt bennem valami, mintha lángok lobognának a bensőmben. Jó lesz, ha lehűtöm!

Erre Mari odanyújtotta neki a vizeskorsót. Csudy ajkához emelte a korsó száját és nagy kortyokban nyelte a vizet — mintha a bensejében valóban valami titkos tüzet akarna eloltani —,



aztán visszaadta a korsót az asszonynak. Mari indulni készült, de Csudy tartóztatta.

— Ne menjen még. Üljön le. No, ne menjen — lássa, egyedül vagyok —, értse meg, magam vagyok!

Mari asszony megtörölte kötényével a padot és leült melléje. Csudy keserű hangulatban volt újra, a siker lobogása már elszállott, most újra a meg nem értettsége keserítette, amellyel a felesége sértette meg érzékeny lelkét. Gyorsan ki is mondta azt, ami lelkét nyomta.

— Mondja, hogyan van az, hogy az embert sohasem értik meg azok, de éppen azok, akik a legközelebb állnak az emberhez.

Mari asszony vigasztalni kezdte.

— Ne úgy vegye a dolgot... az az asszony beteg. Úgy vegye, amiket ő mond, hogy azt mind egy beteg mondja. Aztán meg ő, szegény, másképpen látja a világot. Őbenne nem él az a bizalom, ami magát betölti — ő gyenge s ezért fél —, fél mindentől, mindentől, ami új, mindentől, ami nem megszokott!

Csudy közbevágott.

— Mindentől, ami tőlem ered!

— Dehogya; csak amit nem ért meg, az minden idegen részére!

Csudy elgondolkozott, aztán még keserűbben válaszolt.

— Lehet, hogy maga eltalálta az igazságot... igen, igen, ami idegen neki... ebben van a magyarázata. Én lettem számára idegen!

— No, no, nem így van — simította a dolgot Mari. — De lássa, a betegség!...



— Igen, én is azt mondom — felelte Csudy —, a betegség, az állott közénk. Az távolította őt el tőlem, tett engem idegenné előtte, ez, az ő és én közénk férközött betegsége... de a vége mégis csak az, hogy mi teljesen eltávolodtunk egymástól, nem értjük egymást; bár egy szobában lakunk, de két külön világban élünk!

— Türelem, türelem, hisz lássa, maga olyan okos ember, maga olyan nagy ember, legyen elnéző, mindig vegye tekintetbe, hogy beteggel áll szemben és ne vegye rossz néven tőle, ha néha talán, mint mondja, nem érti meg magát.

Csudy megfogta Mari asszony kezét.

— Dehát azt maga is csak belátja, hogy én is ember vagyok, amiért belül égek, szenvedek és tépelődöm, azért, hogy valamit kihozzak, hogy valamit alkossak, azért én sem lehetek egyedül, nekem is csak kell valaki, aki megértsen, akinél a lelkem megpihenjen.

Mari asszony bólintott erre.

— Most ne törődjön ezzel, majd megoldja az idő ezt a kérdést is, mert az idő mindent megold, még az olyan dolgokat is, amikről mi azt hisszük, hogy a földi életben meg nem oldhatók.

— Dehát én mit csináljak? — kérdezte szinte önmagától Csudy.

— Várjon türelemmel, várjon — felelte az asszony — és mindenekfelett pedig: higgyen!

Ez a szó felvillanyozta Csudyt, erősen megszorította az asszony kezét.

— Mondja meg őszintén, igaz lelkére, hisz maga bennem? Hisz abban, hogy nekem valami szép, nagy dolog fog sikerülni? Hogy nekem



sikerülni fog az emberek fölé szállni s páratlan magasságra emelkedni föléjük?

Mari asszony lehajtotta fejét.

— Oh, én csak egyszerű asszony vagyok, én csak azt tudom elmondani, amit érzek, amikor magát látom, amikor beszédét hallgatom és ráfigyelek mozdulataira, a szavaira!...

— És mi az? — kérdezte Csudy.

— Az az, hogy maga más, mint a többi. Maga valami nagyszerű ember, s mikor beszél, így hozzám, itt előttem, akkor mindig azt hiszem, hogy magában egy elvarázsolt madár énekel, mert amit maga nekem mond, az mind olyan, mint a dal, mint a zene. Mert nekem a zene mindenem, én abban élek, abban fürdik a lelkem. Ha zenét hallok, ha az orgona szól a templomban, akkor olyan boldog vagyok, akkor olyan megilletődött vagyok, hogy azt kell hinnem, hogy bensőm újjászületett, mert felfrissülök utána és bízom mindenben, erős leszek és hiszek az életben úgy, mint a maga szavaiban is hiszek, mindenben hiszek!

Csudy közelebb símult az asszonyhoz.

— Köszönöm, köszönöm, minden szava örömet szerzett. Látom, hogy megértett. Szavai rejtett muzsikája elárulja nekem ezt, az ott van a mondatok mögött s nekem ez a megértés kell, enélkül az ember nem tud tovább menni, a megértés élteti az embert, az ad erőt, bizalmat, biztonsági érzést; a meg nem értés meg halálos méreg... és Ilka nem ért meg engem. Mikor már a szobája felé közeledem, mikor a kilincsre teszem a kezem, már akkor érzem bensőmben azt a fagyos, letörő hatást, mely a szavaiból



felém fog áradni, ha megszólítom. Félek hazamenni, mert hiába megyek haza, az otthon nekem nem ad felfrissülést, otthon nem a sóvárszemű érdeklődés vár engem, mely azt mondja: „Na, mi sikerül?“ „Mennyire vagy?“ „Muszáj, hogy fölvergődj!“ ... Hanem az vár reám, hogy: „Ne, ne — hagyd abba“ ... egyszóval a kétely, a letörés az, hogy ne sikerüljön a dolog s mind azért, mert nem értik meg az embert.

Mari asszony közbevágott.

— Mert nincs szegénynek lelki ereje... ha egészséges volna, akkor maga mellett állna...

— És így ellenem fordul —, mordult fel Csudy. — S én kénytelen vagyok ezt a beteg súlyt, ezt a malomkövet a nyakamon cipelni egy életen át, hogy lehúzzon a földre, hogy belefutadjak a sárba, az ismeretlen szürkéségbé. Nem, ez nem élet így... jobb volna, ha meghalna!

Ekkor hirtelen elhallgatott, megijedt saját szavaitól, aztán kisvártatva enyhébben folytatta.

— Nem, ezt nem kívánom neki, de néha szegény terhemre van... néha azt hiszem, betegségének minden súlyával a mellemen térdel!

Mari felállt szótlantul, hogy bemenjen a házba, de Csudy tartóztatta.

— Ne menjen még el... különben köszönöm, köszönöm, hogy megértett, hogy bízik bennem. Remélem, nem is fog bennem csalatkozni... de akkor aztán együtt fogunk örülni sikeremnek!

Kissé magához szorította az asszonyt s az kezébe véve korsóját, visszaballagott a házba. Csudy még egy darabig nézte a csillagos eget, aztán ő is nyugovóra tért. Felesége szót sem



szólt, pedig zörgésére fölriadt, de összeszorította ajkát és nagy energiával hallgatott. Beletörődött a helyzetbe s várta, míg újra csend lesz a szobában, hogy újra elaludjék. El is aludt a beteg nemsokára. Csudá azonban nem tudott elaludni. Sokkal jobban fel volt ajzva belseje, semhogy egyszerre le tudta volna rázni gondolatai súlyát. Ott feüdt az ágyán nyitott szemmel, belebámult a sötétségbe és terveket szőtt. Szinte hangosan gondolkodott:

„Először megnyerem magamnak a falu népét, aztán kiterjesztem agitációmát az egész megyére — az egész országra — s akkor föl a fővárosba. Amint ott leszek, ezer alkalom is tárul majd elém az érvényesülésre, a toll ereje, a szó hatalma, az agitáció energiája s a tömeg szuggerralása.“

Lassan elaludt, de álmai szőtték tovább gondolatának szálait. Láta magát ismeretlen környezetben, amelyről nem tudta, hogy melyik tájon van. Nagy csarnok közepén állt, körülötte zsibongó embertömeg. Egyszerre úgy érezte, hogy az emberek vállaikra veszik s ő emelkedik, a tömeg fölött áll, beszél, beszél az egybesereglett néphez, kezével gesztikulál, a szavakat hangosan kiáltja, mindenki ráfigyel, valamennyi szem rászegeződik, tetszésmoraj zúg át a közönségen, taps, a siker, a várt, a megáhitott siker. De ő beszél tovább, azonban az emberek megváltoznak, olyan furcsák lesznek, a szemeik forognak, zúgás hallatszik, de ő túlkiabálja a zúgást, lebírija az emberzajt, óriási erőfeszítést fejt ki, hogy fennmaradhasson, az emberek fölött, de karok emelkednek a magasba, amelyek



föléje igyekeznek kerülni; először egy kar, aztán három, majd sokasodik a számuk, már harminc, aztán sokszáz s ezek a karok mind felé nyúlnak, mind öt akarják elérni, mind órá akarnak sújtani, de ösztönszerűleg, hirtelen elkapja a fejét, hogy kikerülje az ütéseket, de elveszti egyensúlyát és zuhan, zuhan le abból a magasból, ahová előbb ismeretlen karok emelték, le egy nagy mélységbe, melynek borzasztó az alja, kemény, köves, könyörtelen s erre a talajra esik ő rá nagy zuhanással és nagy ütődéssel és megcsapja fejét a kősziklán. Éles fájdalom nyilalik agyába, erre kinyitja szemét s a földön hever; kiesett az ágyból, a homlokán daganatot érez, melyet az ütődéstől kapott. Most síró hangot hall, mely nyöszörögve mondja:

— Jaj, János, mi van veled? — Megismeri felesége hangját, erre teljesen magához tér:

— Semmi, nyugtalan álmom volt!

— Úgy kiabáltál, hogy még az ablakok is megremegtek.

— Igen, mert nem értettek meg!

— De kik?! — kérdezte az asszony.

— Ej, hagyj békén!... Hát akik nem akarnak megérteni. Mindegy az, akár álomban van az, akár a valóságban!

A felriadt asszony, aki már régebben figyelte az álmában beszélő embert, erre gyengéden megjegyezte:

— Félek, János, te nem érted az embereket!

— Én? — horkant fel Csudy —, ezt eltaláltad. Látod, most igazat mondtál. Az elevenemre tapintottál! Én nem értem az embereket! Nagyon jó és nagyon kedves ez tőled!



Ezalatt Csudy visszabújt ágyába és hangos szóval tovább beszélt.

— Nem is várhattam tőled mást, csak ezt, mert a te gondolkodásod szerint ez a hitvesi támasz, amit a küzdőtársnak nyújtani kell!

Az asszony felsírt:

— De János!

Férje folytatta, teljes gőzzel fújta:

— Tudom, beteg vagy ... a betegség érzékeny leplébe burkolod magad, hogy minden tervemet lefitymáld, mindent képtelenségnek tarts, amit én nagy tépelődés után kitervezek, jónak és helyesnek tartok és az ellenkezőjét mondd mindannak, amit állítok. Ha kitörök és nem bírom ezt a bénító hitvesi szeretetet, akkor jön a „beteg vagyok“. Hát ez valóban nagyon szép! De minthogy mindennek megvannak a határai, legyen az türelem avagy betegség, azért azt merem kérdezni, hogy meddig tart még ez a betegség, meddig tart az én gyötrésem, a nyavalyáskodás cégére alatt és meddig kell nekem még ezt a malomkövet cipelnem!

Ekkor éles kiáltást hallott Csudy.

— Elég! Nem soká, János!

És látta, hogy a beteg asszony felül az ágyban, kiszáll és indulni készül a házból kifelé; egy pár lépést tett, de ereje elhagyta és összeesett. Csudy is magához tért erre és a szerencsétlen asszonyt ágyba fektette, magára kapta néhány ruhadarabját, átrohant Mari asszonyhoz és annak segélyével élesztgetni kezdték a nagybeteg asszonyt. Szegény eszméletre tért, de egyre csak azt hajtogatta.



— Hagyjatok meghalni! Elég volt... hagyjatok meghalni!

Mari asszony elküldte Csudyt a papért és ő egyedül maradt a beteggel.

Csudy futva ment sógora házához. Mióta Jézusról vitatkozva összekülönböztek, nem volt a házánál, de azért nem érzett semmi bántó vagy kellemetlen érzést, mikor bekopogott a békésen pihenőkhöz; hozzá még szerencséje volt, mert a zörgetésre Sarolta, a sógornője nyitott ajtót. Az azonnal tisztában volt azzal, hogy valami történt, mert megelőzte Csudyt kérdésével:

— Istenem, mi baj van?

— Rosszul lett, Mari asszony mellette van, de elküldött, hogy hívjam el magát hozzá!

Sarolta hirtelen felöltözött, aztán sietett nővéréhez. Csudy alig tudott nyomába lépdelni, de az asszony nem várt rá és nem is kérdezett tőle semmit, ösztönszerűen érezte, hogy a baj részese a férfi. Mikor Sarolta belépett nővére szobájába, az csendesen aludt, Mari karjai között, de az ajtó nyílására felpillantott és megismerte nővérét. Bágyadt, beteg arcán a fájdalom vonása mellett az öröm sugara is átcsillant, megfogta Sarolta kezét, magához húzta és halk hangon kérte:

— Vigyél el innét, ha valaha szeretted, vigyél el innen! Könnyebben halok meg, ha elkerülhetek innen!

— De miért, Ilkám? — tudakolta nővére.

— Ne kérdezd azt — siránkozott a beteg —, de ha valaha szeretted, úgy vigyél el innét!



Vigyél el... vagy megyek, megyek, ameddig birok, világga megyek!

Azzal megint föl akart kelni az ágyból, hogy indul. Csudy némán állt a szoba másik sarkában, de egy szót sem tudott szólni. Valami keserűség fojtogatta őt is, de leküzdötte, mert kicsinyesnek találta azt, hogy az érzések úrrá legyenek fölötte. Sarolta magához ölelte nővérét és gyengéden megcsókolta:

— Ha megígéred, hogy nyugodt leszel, akkor magammal vislek. Az uccai szoba úgyis üres, mert a legátus elment!

A beteg fonnyadt karjaival nővérebe kapaszkodott és úgy suttozta:

— Nem hiszed, milyen boldoggá tettél, olyan könnyűnek érzem most megint az életet, mintha malomkövet szedtél volna le rólam, nem érzem a fájdalmakat, a betegség nem kínoz, szabad vagyok!

Másnap délelőtt a pap kocsija megállt Csudyék háza előtt. Gondosan ráemelték a nagybeteg asszonyt és elvitték Kondorék házához. Csudy ott állt az ajtóban, a beteg intett neki és halkán szólt:

— Isten veled, János! Isten veled!

Csudy lehajtotta fejét, nem szólt semmit és mikor a kocsi megindult, ő is követte felesége kocsiját. Ő, aki eddig nem érzett semmi különösebb érzést, sőt helyesnek tartotta, hogy a nagybeteg külön megy lakni tőle, most, mikor a kocsi eltávozott a háztól és mind messzebb és messzebb ment el, most érezte, hogy elválík feleségétől végleg — annyi év után és ekkor



indult meg lassú léptekkel utána és elkísérte az asszonyt a papék lakására. Mikor aztán leemeltek a beteget a kocsiról és bevitték a házba, ő kiáltott felesége után:

— Isten veled, Ilka! Isten veled!

Azzal továbbment és nekivágott a falunak.

#### IV.

Ezalatt a vetést is kezdték a faluban. Csudy figyelme mindenre kiterjedt, hogy a nemesítés sikerüljön. Föltétlenül megbízott két társában, Fehér Kálmánban és Hanyók Istvánban, akik nem egyszer megakadályozták azt, hogy egy-egy polgár silányabb magot vessen. Most, mikor ilyen szokatlan időben tért be a faluba, látta, hogy kifelé indul egy szekér a földek felé. Oda-lépett a szekér mellé és látta, hogy gabona van rajta.

— Hová megy? — kérdezte a kocsist.

— Vetni — hangzott a felelet.

— Ki földjére?

— A bíróra.

Csudy benyúlt a szekérbe, hogy megnézzé a vetőmagot. Ijedten látta, hogy az rettenetesen silány anyag.

— Ki adta ezt a magot kigyelmednek!

— Fehér Kálmán, a bíró úr sógora.

Csudy megdöbbsent. Az ő ellenőrző társa ad ilyen magot vetni! Hirtelen haragja elöntötte.

— De hisz ezt nem szabad elvetni, ez nem nemesített mag!

— Bánom is én — felelte a béres —, nekem azt mondták, hogy elvessem, hát én elvetem!



Azzal a lovak közé suhintott. Csudy megmakacsolta magát:

— Én megtiltom, hogy elvessek ezt a magot!

A béres újra erősködött, hogy ő elveti. Perlekedés támadt erre, emberek gyűltek körülöttük egybe és hallgatták a vitatkozást, majd egyszerre csak megjelent Nagy András bíró úr is. Csudy egyenest nekirontott.

— Csakhogy itt van. Alig bírtam megakadályozni, hogy ezt a szemetet a földjére el ne vessék!

— Micsoda szemetet? — kérdezte a bíró.

— Ezt, ami itt a szekéren van — felelte Csudy.

— Hát az pedig nem szemét, mert azt a sógorom adta kisegítőül, mert elfogyott a vetőmagom!

— Hát ha elfogyott, hozatni kell! — pattogott Csudy.

— Hozatni?! Majd talán pénzt adjak érte, mikor a sógor kisegít szépen!

— Már hogy segítené ki, hiszen ez nem nemesített búza!

Erre a bíró is dühbe jött:

— Van ez olyan nemes, mint az úr!

De Csudy sem hagyta magát:

— Hogy én milyen nemes vagyok, az nem bíró uramra tartozik, de hogy ez a búza nem nemesített búza, az rám tartozik.

De erre aztán a bíró is dühre gerjedt:

— Majd megmondom, mi tartozik az úrra. Én azt a búzát vetem el, amit a sógorom nekem adott: punktum.

Azzal intett a béresnek:

— Eridj!



Csudy odaugrott a lovak elé:

— Nem mész!

Erre elkezdődött a zene-bona. Fehér Kálmán is előkerült, ami még csak fokozta a hangzavart. Mert Csudy szidalmazta, hogy becsapta a háta mögött és kijátszotta a megállapodást. De Fehér nagyon önérzetes paraszt volt és erre éktelen dühbe jött:

— Hát tanulja meg az úr, hogy én még soha senkit sem csaltam meg, sem mást, sem az urat.

Csudy nem hagyta az igazát:

— Csak a község előtt történt megállapodásunkat!

— Nem igaz — harsogta Fehér —, ez jó búza.

— Ennél már koboztak el jobbat is!

Egy hang közbekiáltott:

— Az enyimet! Elég gazság volt!

— Az igazság volt! Ez gazság!

— Gazság, amit az úr mond!

Csudy visszakiáltott, a tömeg hangulata ellene fordult, a béres a lovak közé ütött, azok elindultak, majd letiporták Csudyt. Erre a béresre mordult:

— Gazember, leütlek!

— Engem üt le? — Az ustorral megcsípte Csudy nadrágját.

Vissza akarta ütni, de a bíró eléje állott:

— Nem hagyom a cselédemet.

Csudy ellökte a bírót, erre Fehér Kálmán rontott rá, azzal is szembeszállott, de az eltaszította, hogy csak úgy pöndörült.

— Buta fráter! — ordította Csudy, de erre az egész tömeg rátámadt, ütlegetni kezdték, végre



is futásnak eredt és mint a meghajszolt vad, menekült lakásába és magára zárta az ajtót.

Egy darabig hajszolták, de aztán a bíró leintette az embereket:

— Hagyjátok futni a bolondot.

Csudy menekülése után a bíró elküldte bérését a tagra és nyugodt lelkiismerettel elvetette a búzáját, örült, hogy ilyen vetőmagja volt és nem törődött semmivel, legkevésbé Csudyval.

Csudy szobájában járt fel s alá. Mikor látta, hogy nem üldözik tovább, lecsillapult és magában dühöngött.

— Baromi népség, nem lehet ezen segíteni, saját maga alatt vágja a fát és nem akar, nem tud előre menni. Az agyuk össze van száradva, nem képes befogadni semmit, ami újszerű s ami jó, ami javukra válik!

Hosszú léptekkel mérte egy ideig az üres szobát, aztán átment és bekopogtatott Mari asszonyhoz. Az éppen a paplaktól jött haza, ahol a szerencsétlen asszony betegágya mellett foglalatoskodott. Csudy nem szólt egy darabig semmit, mert feltűnt neki Mari nagy levertsége. Végre felsóhajtott:

— Baj, mindenütt baj! Semmi sem megy jól, az egész világ ellenem fordult!

— Bizony, az asszony sem a legjobban van!

— dünnyögte Mari. — Egész teste lázban van és nem kíván szegényke mást, mint a halált.

Csudy izgatottan felugrott:

— De hisz nem olyan nagy dolog az egész. Összeszólalkoztunk; megesik az mindenütt, a legjobb családi életben is!

— Nem is ez a baj — szólt Mari —, de benne



már régen érlelődött valami a sok keserűség révén és az most egyszerre kiváltódott... betelt!

Csudy végigsimította a homlokát:

— Elmegyek hozzá.

— Inkább ne — felelt az asszony —, várjon pár napig. Vagy estefelé nézzen erre és érdeklődjék!

Csudy biccentett a fejével és visszament szobájába. Gondolatai ismét visszatértek a falu ügyeire, újszerű terveire és az asszony baját feledte. Elhatározta, hogy ülést hivat össze a faluban, ahol minden polgárnak meg kell jelennie és ott előadja sérelmét, mert az ő igaza dönthetetlen!

Este benézett a paplakba, de nem engedték be feleségéhez, azt mondták neki, hogy nyugodtan és csendesen alszik.

Ez megnyugtatta és erejét visszaadta; vigasztalta magát:

— Majd jobban lesz és jobb így, ha a paplakban marad, legalább nem gátolja őt nagy harcaiban.

Onnét egyenesen a községházára ment. Szerencséjére ott talált néhány előljárót. Azoknál intézkedett, hogy másnapra ülést hívjanak össze és a vetőmag kérdését, a nemesített búza ügyét tisztázzák. Mikor hazamenet elment a paplak előtt, annak egyik szobájában halavány fényt látott pislákolni, gyertya fénye volt, de őt mégis megborzongatta, mert az az érzése támadt, hogy egy kihúnyó élet pislogása az, mely nemsokára utolsót lobbanik.

A paplakban pedig ezalatt Sarolta ott ült szünetlenül beteg nővére mellett, aki nagy gyön-



geségben és emésztő búban vergődött. Szegény szagztatott szavakkal siránkozott:

— Tudod, én nem haragszom Jánosra, de nem bírom már... érzem, minden idegem súgja nekem, hogy terhére vagyok, hogy én lehúzó az élethez, amikor ő repülni akar... bár félek, hogy ő maga sem tudja, hová... Ami fáj, az csak az, hogy ő ezt megmondta... Mily szép lett volna úgy elmenni mellőle, hogy ezt ne mondja ki, de látod, Sarolta, nem ő a hibás, hanem a halál. Mert késett a halál!

Sarolta megcsókolta nővérét.

— Csillapodj le és jó lesz minden. Itt maradsz nálunk, nem bánt majd senki!

— Oh, nem fáj már semmi, csak az, hogy nem tudok még elmenni, pedig már itt volna az ideje. Látod, a halál pontosabb lehetne, az igazság abból kellene, hogy álljon, hogy ha valaki már eleget szenvedett, akkor a halál megváltsa szenvedéseitől! Én pedig, hidd el, eleget szenvedtem!

Halk sírásba fűltak szavai. Nővére megsimította homlokát, erre nyugodtabb lett és csendes hangon szólt:

— Nagy kérésem volna hozzád.

— Mi az, édes?

— Estére hívd be hozzám férjedet és kérd meg, hogy írja le, amit tollba mondok, aztán mind a ketten írástok alá!

— Jó, jó — felelte nővére —, csak pihenj most. Ha alszol, lecsillapulsz, erősebb leszel és másképp látod a dolgot!

Az asszonyka nem válaszolt, hanem fáradt fejét a párnára hajtotta, szemeit becsukta és el-



szenderült. Sarolta figyelte a beteget és mikor hallotta egyenletes lélekzését, lassan kilopódzott a szobából és magára hagyta az álom karjaiban pihenő beteget.

Estefelé a beteg felriadt, nagyon fáradt volt és gyenge. Csöngetett, nővére besietett hozzá s idegesen tudakolta:

— Idehaza van a férjed?

— Itthon van, édesem!

— Kérd meg őt, hogy legyen olyan jó és jöjjön be hozzám.

Az esperes a hívásra odasietett a beteg ágyához. Az megfogta kezét és csendesen szólt:

— Olyan jó, hogy itt vagy! Most sokkal nyugodtabb vagyok és olyan könnyűnek érzem magamat, mintha repülnék!

— Látod, mondtuk, hogy szépen, nyugodtan rendbejössz — felelte a pap.

— Igen, kedves Józsi, minden rendbejön. Én is úgy érzem. Tudod, mi, akik sokáig vagyunk betegek, mi, akiket az emésztő kór az ágyhoz szegez, új érzékekhez jutunk, megérzünk olyan dolgokat is, amikre az egészségesek nem képesek. Én is mindent érzek, tisztán látok és mindenre el is vagyok készülve. Azért most arra kérlek, minthogy tudom, hogy jó ember vagy és pap vagy, imádkozzál velem.

— Tudod, kedves Ilka — válaszolt a pap —, az ima jótékony áldás betegnek, egészségesnek egyaránt.

Ezzel odaállt a beteg mellé, összefonta kezét és elmondta a Miatyánkot. A beteg utána susogta szavait. Ezután visszaült az ágy mellé, a beteg unszolta:



— Most pedig beszélj nekem Jézusról. Szavaid erejével idézd nekem Jézust, őt akarom magam előtt látni, az ő nagy szívének melegét akarom érezni. Oh, mily csodás melegség árad belőle felénk. Mi, akik távolodunk az élők köréből, mi érezzük csak igazán az ő szavainak erejét!

Az esperes pedig elmondta: mint lépett be Jézus a beteg házába és jóságos szemével ránézett a szenvedőre és az a hit erejéből új erőt nyert és megnyerte az életet!

A beteg közbeszólt:

— Az örök életet!

— Igen — felelt Kondor —, az örök életet, mely itt a földön kezdődik és melyet a hit szerez meg nekünk!

— Oh, hiszek benne — ujjongott a beteg —, hiszek benne, aki jó, az megtartatik, hiszek benne, hogy a jók az ő lelke részesei és az ő lelke pedig oly erős, hogy megtartja a benne hívőket. Tudom, hogy jónak kell lenni, tudom, hogy a jóság az egyedüli út, mely hozzá elvezet és az akarok lenni, azzá akarok lenni utolsó perceimben... Kérlek, arra kérlek, édes jó Józsim, arra kérlek téged, mint rokont és papot, légy jó hozzám és hallgasd meg utolsó kérésemet.

— Ugyan, miért vagy oly kishitű megint? De mondd, mit kívánsz, megteszem.

— Hozz tintát és papírt és ird le azt, amit neked tollba mondok.

Kondor behozta az írószereket, a beteg pedig diktálni kezdett.

— Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, megnyugodva az ő szent akaratában,





neki ajánlom elszálló lelkemet. A legnagyobb öröm nékem adatott, mert megtanultam szenvedéseim közepette, hogy a föld legnagyobb boldogsága Jézust szeretni, őt megismerni, benne hinni, az ő szívét imádni. És én hiszek benne és imádom őt. Hiszem, hogy eljön értem és magával visz, hogy kis lelkemmel ott legyek az ő országának hívő lelkei közt. És ez nekem mennyei örömet szerez. Nem is érzem már a földet és a küszködő élet apróságai eltűnnek előlem. Meglátom Jánost, hites uramat, amint küzd tépelődéseivel és meggy bizonytalanul az élet útjain és sajnálom őt. Keresi az igazságot, de nem tud rátalálni. Fáj, hogy terhére voltam, fáj, hogy nem tudtam neki megadni azt az életben, amit keresett, azért halálommal akarom jóvátenni azt, amit jóvátenni tudok. Legyen minden vagyonom övé, minden fenntartás nélkül és áldásom kísérje földi útján, hogy sohase érezzen fájdalmat és sikerüljön neki az élet úgy, amint azt ő óhajtja. De kérem őt, ne repüljön a fellegekbe, de járjon a földön, mert az élőknek ott kell haladniok, hogy elérjenek oda, ahová mindnyájan vágyunk — az Igazsághoz, amelyet mind, mind keresünk itt a földön és csak néhanéha tudjuk egy-egy töredékét megtalálni, míg el nem érünk abba a másik országba, ahol csak igazság honol! Áldásom rátok, béke veletek!

A nagybeteg elhallgatott, a toll sercegett. Kis idő múlva megkérdezte sógorát:

— Kész vagy?

— Igen — felelte Kondor.

— Most hitelesítsd te és Sarolta.

Nővére ott állt a szoba ajtajában és könnyes



szemekkel hallgatta nővére szavait. A pap és a felesége mint tanuk aláírták az írást és ekkor tollat kért a beteg és reszkető kezekkel ő is aláírta. Szeme rávetődött az írásra:

— Még pecsét kell rá.

Kondor kiment a másik szobába, gyertyát hozott, pecsétnyomót és viaszt. A gyertyát meggyújtotta és lepecsételte az okmányt a lobogó gyertya fénye mellett. Történt ez pedig abban a pillanatban, mikor Csudy a községházáról hazafelé ment és szörnyű érzéssel lelkében lépdelt a megvilágított ablak előtt.

Ilka felsóhajtott:

— Oh, mily boldog vagyok! Mily könnyű vagyok! Most még arra kérlek, édes Józsi, áldj meg engemet!

A pap vonakodott.

— Miért izgatod magadat?

A beteg idegeskedni kezdett.

— Ne légy fősvény, ne légy kegyetlen, hiszen jó Jézusunk nevében kérlek és az ő nevében teszed azt! Én tudom csak, miért kérlek erre!

A pap odaállt a beteg mellé, fölé terjesztette kezét és csendes hangon mondotta:

— Megáldalak téged minden szenvedő jószágos urának nevében, Jézusnak kegyelme legyen teveled!

A beteg nem szólt, csak boldogan mosolygott, behúnyta szemét és pihent. Sarolta férjével lassan kiment a szobából, szomorú, fájó érzések között, mintha haldokló mellől távoznának.

Egy nap elmúlt csendesen. Csudy eljött megkérdezni, hogy van a felesége, de éppen aludt. Sarolta azért megengedte neki, hogy benézzen



a betegre a szoba ajtajából. Csudyt nagyon megnyugtatta, amit látott. A párnákon boldog arcot pillantott meg, amely szinte mosolygott álmában. Nem volt ez gyűrött, beteg arc, amelyre a betegség mély barázdákat szántott, még mintha a vonásai is kisímultak volna, úgyhogy bensejében Csudy nagy örömet érzett. Rendbejön a dolog, gondolta és a megoldás is jó, hogy a nővérénél van a beteg, az jobban tudja ápolni, mint ő és jobban is megértik egymást ők ketten. Innen elment a községházára. Ott már egybegyűltek a polgárok, meg az előljárók, a bíró is ott volt. De annyit mingyárt észrevett, hogy nem a legbarátságosabb tekintetek vetődnek reá. Sebj, gondolta, majd beszélek hozzájuk és a szó hatalmával megnyerem őket magamnak. Az ülést megnyitották. Nagy András uram elnökölt. Remegő hangon kezdte beszédét:

— Tizenöt éve vagyok a község bírása, de még soha senki nem emelt panaszt ellenem. Én az igazság embere vagyok és azt tartom, mindenkinek meg kell hallgatni szavát, ezért hát, aki úgy gondolja, hogy van valami mondanivalója, szóljon.

Utána Fehér Kálmán, a sógora állott fel és így érvelt:

— Mindenki beláthatja, hogy a vetés nem állhat meg, vetni kell, az fontosabb, mint a nemesítés, mert ha nincs mag, akkor nincs mit nemesíteni! Azért mondtam a sógoromnak, hogy majd adok én neki magot, csak vesse el. Hát adtam, olyat adtam, amelyet tudtam, búzát csinálni én sem tudok, azt csak az Úristen tud, az is csak akkor, ha idejében ad esőt! Azért



örülök, hogy a sógor elvetette az én magomat. Mert nagyobb szégyen lett volna, ha vetetlen marad a földje, mintha az én búzámat nem veti el. Azt pedig elhihetik kigyelmetek, hogy én nem adok tulajdon sógoromnak olyan magot, amit az tisztességgel el nem vethet! Hát csak ezt akartam mondani!

Erre aztán Csudy is felállt és keserűen kezdte:

— Hogy a bíró és sógora egyetértenek, az természetes. Holló nem vájja ki a holló szemét. De hogy én nem mentem bele az ő játékukba, azt mindenki megértheti, mert én a falu javát akarom és ha arról van szó, akkor nem nézem, hogy a bíróval akadok-e össze amiatt vagy a sógorával, vagy akárkijével, aki összejátszik ellenem!

Erre felmordult Nagy András uram:

— Én pedig nem játszom össze senkivel soha! Ilyet rólam ne mondjon az úr!

— Csak a sógorával, Fehér Kálmánnal, hogy a többivel betartassák a szabályt, de magukra meg nem tartják érvényesnek!

Erre Fehér Kálmán kiáltott közbe:

— Hazugság!

Csudy megállt és feléje nézett keményen. Hidegen felelt:

— Én sohasem szoktam hazudni!

— Talán én szoktam? — kérdezte Fehér.

— Ha az érdeke kívánja! — pattogott Csudy.

Erre Fehér kezdett beszélni:

— Eh, mit hallgatjuk ezt a vörös pofájut, ennek semmi sem jó, de legkevésbé a szava, minden szó csupa aljasság, ami a száján kijön!

Csudy rákiáltott:



— Most én beszélek, másnak hallgass a neve.  
Bíró úr, teremtsen rendet!

Nagy András nem mozdult.

Csudy pattogott:

— A bíró kötelessége rendet teremteni.

Nagy András visszavágott:

— Én tudom mi a kötelességem. Engem nem kell arra tanítani!

— De úgy látom, nem tudja.

— Hát meglátja az úr, hogy tudom, A mi falunkban mindig békesség volt és míg én vagyok a bíró, addig az is létszen. Az izgága, veszekedő, kotnyeles embereket nem bírja el a mi gyomrunk, azokat kivetjük magunkból; azért, hogy a falu békéje megmaradjon, azt mondom én az úrnak, Csudy uram, hordja el magát a mi környékünkéről és hagyjon minékünk békét. Nemesített búzájával, csatornázásával, meg a fene tudja mijével. Nekünk már ebből éppen elég volt!

Nagy helyeslés támadt erre a beszédre:

— Igaza van a bíró úrnak! Igaza van!

Erre Csudyt elöntötte az epe:

— Én pedig akkor megyek el a faluból, ha majd nekem úgy tetszik, addig pedig azt csinálom, ami nekem tetszik. És ha százszor az utamba álltok, akkor is küzdeni fogok, hogy a ti javatokra keresztülvigyem a nemesített búza-termelést; nem riadok vissza sem fenyegetésektől, sem erőszaktól, sőt, ha kell, én vívom ki igazamat erőszakkal, csendőrökkel...

Tovább nem beszélhetett.

— Mit akar az úr! Csendőröket akar a nyakunkba hozni? ...



Ebben a pillanatban előkerültek a botok és porzott Csudy háta az ütésektől. Szerencséjére mögötte volt az ablak és azon át nagy ügyességgel ki tudott ugrni a szabadba. De éppen ideje volt, hogy elmenekült a teremből, mert a közhangulat teljesen ellene fordult és úgy elpáholták volna, hogy napokig nyomta volna az ágyat. Így csak egy pár furkósbót nyomát érezte a hátán és szégyenszemre kellett a falun hazavonulnia. A feldühödött polgárok utána kiabáltak:

— Vöröspofájú, gyere csak vissza, majd kiszegjük a hátadat!

Megtörtén tért haza. Már sötét este volt és csak éppen, hogy benézett üres lakásába, azonnal bekopogott Mari asszonyhoz. Az szívesen fogadta. Csudy leült és panaszkodott:

— Egyedül vagyok. Oly egyedül, mint egy hajótörött a puszta szigeten, amelyre a tenger árja kisodorja. Nincs senkim, senkim, sem közelemben, sem az emberek között. Folyton az igazságot hirdetem és az emberek menekülnek a jó elől és dühödten néznek az emberre, mert azt nekik követelni merem. A világ a gazoké, a ravaszoké, mindenkié, csak éppen azoké nem, akik az igazságot keresik.

Mari nem válaszolt; ételt tett elé, aztán leült melléje. Amíg szórakozottan evett, nem igen nézett Marira, de azért jólesett neki, hogy mellette van. Közben Mari kiment és vizet hozott a kútról. Mikor egyedül volt a szobában, akkor érezte csak élete igaz keserűségét Csudy. Kivert kutya, elűzött, kósza legénynek érezte magát, akinek se otthona, se senkije. Aztán



hirtelen Marira gondolt, ő még itt van és várta, várta, míg megint bejön a szobába. Mikor Mari visszatért, Csudy elhagyta keserűségét s a hála és gyöngédség érzésével szólt:

— Tudja, Mari, azért én mégsem panaszkodhatom a sors ellen, mert ebben az én sok keserűségemben, bánatomban, kudarcokban megismertem magát!

— Oh, semmi az, amit én tehetek magáért — felelte Mari.

— Magának semminek tetszik, de nekem hihetetlen jóleső érzés, mert ez az, amit keresek az életben, a nyugalmat, a megértést!

Ezalatt Mari újra odaült melléje. Csudy megfogta a kezét.

— Ne vonja meg soha tőlem ezt a jószágot, higgye el, hogy nagy jót cselekszik velem!

Megszorította Mari kezét és lassan magához vonta őt. A nyugodt Mari hagyta és Csudy eleinte a hála és megkönnyebbülés csókjaival csókolta Marit. Majd hirtelen szerelmi hevület fogta el:

— Édes, drága Marim! Megértő, drága angyalom!

És hosszú csókkal magához ölelte őt.

A paplakban egész nap várták, hogy a nagybeteg fölébred, de az aludt, boldog mosolygással, egyenletes lélegzéssel. Estefelé kissé nyugtalanabb lett, de csak szaggatott szavakat hallatott. Kondort aggasztani kezdte a dolog és elhatározta, hogy korán reggel beküld a városba orvosért. Sarolta egész este nővére mellett maradt és figyelte. Éjfél előtt a beteg lélegzése zilált lett, aztán két mély sóhajtás szállt föl



melléből és vége volt. Kondor ott állt ágya mellett, imát mormolt a haldoklóért. Aztán gyertyákat gyújtott a halotti ágy körül és magához véve a szegény halott utolsó akaratát, fejébe nyomta kalapját és elindult Csudyt fölkeresni. A lakásban kopogott az ajtón, de nem jött felelet, dörömbölt, de nem került elő élő lélek. A zajra úgy Mari, mint Csudy felfigyelt lakásukban. Mari fojtott hangon súgta:

— Valakit keresnek!

Csudy súgva mondta:

— Legyünk csendben, nehogy megleljenek bennünket.

Mari sírni kezdett:

— Jaj, félek!

— Eh, ne legyen gyermek! — szólt Csudy.

— De hátha valami borzasztó fog most történni! — szepegett Mari.

— Ugyan mi történhetik — válaszolt Csudy.

Ebben a pillanatban kopogtak az ajtón. Mari nem mert szólni, úgy megriadt. Csudy biztatta:

— Szóljon, magának kell szólni, én nem szólhatok, akkor elárulom magát.

A második kopogásra aztán Mari megszólalt:

— Ki az? Kit keres?

Kívülről egy komoly hang hallatszott:

— Én vagyok, Mari, József. Sógoromat keresem, Csudyt. Sürgősen keresem, de nem találom.

Mari asszony szepegve válaszolt:

— Itt nincs! ... Nem tudom hol van!

A pap erre így felelt:

— Ha látja, mondja meg, kérem, neki, hogy éjjélkor meghalt a felesége és kérem őt, keres-



sen föl engem, mert át akarom neki adni felesége végrendeletét. Megértette, amit mondtam?

Mari szinte sírva kiáltott:

— Igen!

Kondor ezzel elment. Mari pedig zokogni kezdett:

— Jaj, mit tettem, mit tettem én abban az órában, mikor ő meghalt!

Csudy is megdöbbsent, de aztán Marit akarta vigasztalni:

— Ne úgy vegye, ne úgy vegye...

De Mari lelkét elöntötte valami rémületes érzés:

— Hagyjon el, hagyjon el... menjen innen, menjen tőlem, menjen, menjen el!...

Csudy összeszedelődzködött és elhagyta Mari asszonyt, aki zokogva és megborzongva tuszkolta ki szobájából. Otthon megmosakodott, fölvette ünneplőruháját, rendbeszedte magát. Igyekezett feldúlt lelkét megnyugtítani és azzal elindult a paplak felé. Amint így ment a homályos uccákon, csodálatos érzést figyelt meg bensejében. Lenézte, korholta is önmagát, de aztán valami érzés kerekedett felül benne, mely azt erősítette meg benne, hogy a véletlen volt az oka és nem az ő hibája az, hogy az asszony halála összeesett Mari asszonynál töltött éjszakájával. Ha tudta volna, hogy haldoklik az asszony, nem tette volna... „Igen — nyugtatta meg önmagát —, ha tudtam volna, nem tettem volna!” Ez aztán visszaállította lelki egyensúlyát és megint a régi, szilárd Csudy volt. Így ért a paplakba. A ház maga a sötétes világításban sokkal nemesebbnek tetszett neki, mint



azelőtt, mintha a halál jelenléte külsőleg is meg-  
látszana az épületen. Pedig a paplak ép úgy  
állott ott, mint azelőtt, csak Csudy bensejében  
halt meg valami, amit nem tudott hirtelen föl-  
ismerni, az évek, házasesetének évei össze-  
omlottak bensejében és valami keserű íz maradt  
meg belőlük számára, mikor elemezgette, valami  
olyanfélét mormolt: „Ez nem sikerült!” Ezalatt  
lenn a kertben sógora és sógorasszonya fogad-  
ták, aztán bevezették a halotthoz. A gyertyák  
már égtek a halott mellett és a viaszfénytől  
ragyogott az arca. Sápadt volt az arc, de nyu-  
godt és megbékélt. Csudy ott állt lehajtott fővel  
előtte és hallgatott mélyen, sem hang nem jött  
számára, sem sóhajtás nem szállott föl lelkéből.  
Egyszerre kéz nehezült vállára, sógora keze, a  
pap állott mellette. Ránézett és halkán szólt  
hozzá:

— Imádkozzál!

Csudy fejével bólogatott, magába mélyedt,  
aztán elhagyta a szobát. Künn megint sógorá-  
val találkozott. Az kémért, hideg hangon beszélt  
vele... Holnap délután eltemetjük. Egy levele  
van nálam hozzád, a temetés után átadom.  
Ezzel a pap visszament szobájába. Csudy kese-  
rűséget érzett lelkében, érezte, hogy teljesen  
egyedül áll és ezek az emberek már teljesen  
idegennek tekintik. Ezzel is megbékélt, mire  
hazaért.

— Jól van így — gondolta —, egyedül vagyok,  
de legerősebb az, aki egyedül áll!

Lefeküdt, de nem tudott elaludni, áttekintette  
helyzetét és tépelődött, mitévő legyen. Itt nem  
maradhat. A papék nem fogják vele tartani a



rokonságot. Mari most elfordult tőle, a parasz-  
tok... — mikor idáig jutott a gondolataiban,  
haragra gerjedt —, buta nép, nem érdemes  
velük törődni, nem értik meg az embert, csak  
civódnak az emberrel. — Végigsimította hom-  
lokát:

— Eh, itthagynom őket!

Aztán a városra kezdett gondolni és bizonyos  
vigaszt érzett: „Igen, a város az más! Ott van  
tér, van anyag, van jövő! De innen el kell majd  
menni.“

Az volt a végkonklúziója tépelődésének, hogy  
elhagyja a falut és bevonul a városba. Ott új  
életet kezd.

Másnap elment halott feleségéhez, virágot  
szedett és odatette a halott kezébe. Komor volt,  
ránéhezedett a sötét hangulat, ha az érzések  
már távol is voltak tőle. Ott állt jó ideig a  
koporsó mellett és minden olyan messzinek,  
olyan régmúltnak tetszett előtte, mintha nem is  
tegnap, de legalább is néhány év előtt történt  
volna mindez.

Négy órakor volt a temetés. Az egész falu  
eljött. A bíró Nagy András, Fehér Kálmán,  
Hanyók István, a tehetős polgárok, asszony,  
gyermeknép, mert Kondort szerették és úgy  
vették, az ő házában van a gyász. Papéknál  
temetnek — ez hozta őket a gyászházba.  
Csudyra nem gondolt senki, de nem is törődött  
vele senki, egészen külön állott, nem beszélt  
senkihez, de hozzá sem szólt senki. Mielőtt a  
gyászbeszédet elkezdték, kissé felkavarta az  
áhitatos csendet Mari asszony sírása, aki oda-  
tért a koporsó mellé és úgy zokogott:



— Bocsáss meg nekem, bocsáss meg nekem!  
Az emberek nem igen értették bűnbánatát, ez az ő titka volt, de fájdalmát átérezték. Mikor Kondor az udvaron levő gyülekezet elé lépett, vállán palást, kezében a szentkönyv, akkor Mari asszony is abbahagyta a sírást és elbújt a többi gyászoló mögé. Kondor pedig elkezdte az igéket: „A mi segedelmünk...” Lehajtott fővel hallgatták szavait. Csudy is figyelt, de úgy, hogy számlálta, hány hibát tesz Kondor a bibliai idézetekben. Ő nem hallotta a szavakat, az igéket, de minden hibát észrevett és bosszankodott, hogy ez pap, ő meg senki! A temetőben rövid ima után elföldelték a koporsót, azután visszajöttek a gyászolók. Kondor ekkor sógorához lépett:

— Kérlek, térj be hozzám, Ilka végrendeletét át kell adnom neked, illetve felbontjuk, mert a bíró úr is bejön hozzám.

Csudy csodálkozva nézett rá:

— A végrendeletét?

— Igen — felelte a pap —, halála előtt egy nappal készítette!

Otthon aztán, mikor Nagy András bíró uram is megérkezett, Kondor behívatta még feleségét is, aztán szekrényéből elővette Ilka búcsúlevelét.

— Azt hiszem, elegendő vagyunk ahhoz, hogy felbonthassuk.

Csudy intett:

— Tessék!

Erre a pap feltörte a levelet és felolvasta. Csudy mozdulatlanul állt, bántotta, hogy felesége oly nobilis volt vele szemben, szégyelni



kezdte magát, érezte, hogy Ilka különb lélek volt, mint ő, de mikor azt a részt olvasta fel a pap, hogy ne repüljön a fellegekbe, akkor megint a dac lett úrrá felette és magában ezt duzzogta: „Nem értett! Jó lélek volt, de nem értett meg engem!“ A végrendelet elhangzott, csend volt a szobában. Csudy egyedül állt, vele szemben a pap, a felesége és a bíró. Ekkor a pap odalépett sógorához és a vállára tette kezét:

— Nézd, János. Más és más szemléletből nézzük az életet, hisz ezért vagyunk emberek és ha nem értjük egymást, keresztényi hitünk azt tanítja — térjünk ki egymás elől és ne torzsalodjunk egymással. Te más ember vagy mint mi, más a lelked, mint a falu lelke, ne törd itt magadat, próbálj valami mást, valami újat...

Csudy intett:

— Nem kellett volna szólnod sem, mert én már határoztam. A fővárosba költözöm. Azt az örökséget, amelyet feleségem rám hagyott, itt a falubeli földekben, azt eladom és ezzel új életet kezdek!

Kondor elgondolkozott:

— Tudod mit, ha a földeket eladod, mert az a feleségem családi birtoka, megveszem tőled annyiért, amennyit idegen megad érte és így te megkapod a pénzedet, a birtok meg a családban marad!

— Nem bánom — felelte Csudy és elfogadta a pap feléje nyújtott kezét.

Ezzel itt minden rendben lett volna. Már csak pakolnia kellett és Maritól búcsúzni. Hazasietett. Előszedte régi bőröndjeit és csakhamar becsomagolta könyveit, meg kevés fehérnemű-



jét, csak felsőkabátja és botja volt vele. Felesége bútorait még annak életében áthordták a paplakba és ott is maradt. Majd ír sógorának, hogy ossza szét a szegények között. Számára most csak az volt a fontos, hogy innen elmene-külhet. Jön élete új korszaka. Van kevés pénze felesége révén és ott van a főváros, mely kínál-kozik esélyekkel, csak meg kell ragadnia egyet és akkor övé az élet, a jövő, a hatalom, a hírnév és minden, de minden, amire az életben vágyott és ami falun meg sem valósítható. Megint boldognak érezte magát, duzzadtak lelke vitorlái, indult, indult az új útra, a siker útjára. Ilyen hangulatban kopogott át Mari asszonyhoz. Lelke tele vággyal, boldogsággal, jókedvűen mondta:

— Indulok, Mari, még ma este, mingvárt.

Mari ránézett, de nem szólt. Csudý tovább beszélt:

— Hát nem nagyszerű, hogy most új élet kezdődik számomra, egy magasabbrendű élet, tele ezer és ezer eshetőséggel és tudja, most érzem, hogy sikerülni fog!...

Mari csak ennyit mondott:

— Hát csak menjen!

Csudýt bántotta ez a fagyos hang:

— Oh, hát nem tud örülni annak, hogy ilyen frissnek, ilyen bilincsnélkülinek érzem magam és el tudok indulni nagy céljaim felé...

Mari bólogatott:

— De... de... örülök, hogy elmegy!

Csudý ránézett:

— Annak örül?

Mari asszony szárazon felelt:

— Igen.



Csudy ingerült lett:

— Akkor hát éljen boldoguli

Ezzel kiperdült a szobából, otthagya a keserű Marit és sietett haza. Magáravette köpenyét, fölvette bőröndjét és indult a vasúti állomásra. Mikor Mari ajtaja előtt elhaladt, úgy rémlett neki, hogy sírást hall a szobából kiszűrődni. Azt gondolta magában:

— Megsirat — és ez jól esett neki és szerencséjére nem nyitott be többé a zokogó asszonyhoz, mert megtudta volna, hogy annak a keserűsége nem ő miatta erjed, hanem azért, mert bensejében megtört és megalázottnak érzi magát, hogy a halál angyala akkor szólította magához azt a beteg asszonyt, mikor ő a férjével szerelmeskedett. Ezt siratta Mari, keresztyén lelke fellázadt saját tette ellen és bújt önmaga elől és zokogva, forró imák között kérte a halott bocsánatát. Csudy pedig ezalatt kiért a vonathoz. Boldogan indult útra és a homályba burkolódzó falura a messzi állomásról úgy nézett vissza — amint ez apró házaival beolvadt a sötétségbe —, mintha ez csak egy fekete folt lenne, mely most végleg lefoszlik életéről és belevész a nagy semmibe, míg ő felszabadulva, megmenekül innen — és indul a szerelmes, boldog életbe.

## V.

A kis vicinálisról át kellett szállni a csatlakozó-állomáson, hogy a fővárosba érhessen. Roppant sok utas volt, úgyhogy mikor megérkezett a gyorsvonat, valóságos csata támadt a vagónoknál. A kalauzok egyre ismételtették:



„Nincs hely! Nincs hely!“ De az utasok észrevették, hogy a második és első osztályon van még elég ülőhely. Erre beözönlöttek oda, Csudy is követte példájukat és így került be az első osztályba. A vonat ezalatt elindult. A kalauz a jegyért jött. De kifogást tett a harmadosztályú utasok ellen, hogy elsőosztályú helyre ültek. Minden jegyet átvizsgált. Csudy vizsla szemekkel követte a vizsgálatot. Az első osztály utasainak mind volt jegye, de szabadjegye. A harmadosztályú utasok mind megváltott jeggyel utaztak. Mikor a kalauz Csudy jegyét kifogásolta és ráfizetést követelt tőle, fölfortyant és kitört:

— Ha fizetek, jogom van utazni, ha nem adnak helyet elég számmal, arról nem én tehetek. De beláthatja, hogy nekem jogom van ott ülnöm a pénzemért, ahol mások ingyen ülnek!

A kalauz visszaszólt:

— Az úrnak csak ott van joga ülni, ahova a jegye szól, az pedig nem ez az osztály.

— Ha ad ülőhelyet ott, szívesen átmegeyek oda, de addig itt maradok!

— Ha marad, akkor fizetni tartozik!

Erre Csudy az ingyenjegyesekre mutatott:

— Annyit fizetek, mint ezek az urak!

Erre az egyik utas rászólt:

— Mi köze hozzá, hogy mi milyen jeggyel utazunk? Ne vonjon be minket a saját ügyeibe, nekünk ahhoz semmi közünk!

— Nem is az önök személyéről van itt szó — felelte Csudy —, de arról, hogy aki fizet, annak legalább legyen annyi joga, hogy leülhessen. Az



a másik kérdés, hogy melyik osztály utasai vesznek jegyet — ez nem ide tartozik.

Az egyik úr közbeszólt:

— Ön szocialista!

Csudy visszafelelt:

— Nem vagyok az, csak az igazságot keresem.

— De amit ön beszél, az nem más, mint amit a szocialisták hirdetnek!

— Ha az igazság a szocializmus, akkor az vagyok! Jelszó után nem megyek.

Erre egy másik úr megjegyezte:

— Legjobb lesz, ha utánuk megy, majd szépen megértik egymást a harmadik osztályon.

Erre Csudy dühbe jött:

— Nem értem ezt a logikát, hogy miért nem hibáztatható az, hogy míg az első osztály tele van szabadjegyesekkel, addig a harmadikon mindenki fizet.

— Éppen ezt a pontot kifogásolom — felelte a szabadjegyes —, mert ön nem tudja, hogy az intelligens osztály gyöngé fizetését és nehéz megélhetési körülményeit így akarja valami melléksegítséggel enyhíteni az állam!

— Ez nem megoldás — erősködött Csudy. — Adjanak megfelelő fizetést, a többit meg bocsássák el.

— Hová? — kérdezte az egyik úr. — Hát az intelligencia nem nemzeti érték?

— Ha produkálni képes — felelte Csudy.

— Produkálni, produkálni; az adminisztráció nem profitot produkáló munka.

— Akkor nem is munka — felelte Csudy.

— Mondom, szocialista — kiáltották felé.



— Mondom, hogy nem ismerek egy szocialistát sem, most megyek fel a fővárosba.

— No, majd megtalálja őket — dünnyögte az egyik úr! Ezzel elhallgattak, csend lett a szakaszban. A vonat pedig vágatott a város felé. Csudy magában tépelődött. Miért gúnyoltak engem azzal, hogy szocialista vagyok? Azt sem tudom jóformán, hogy azok mit akarnak és egy kalap alá vesznek velük engem. Majd a városban megismerem a lényegét a szocializmusnak is. Ezzel lassan bólogatni kezdett. A vonat zakatolása álomba ringatta a nagy álmodozót.

A dolgok néha önkénytelenül az emberek segítségére sietnek. Mikor a vonat berobogott a pályaudvarra, sehol hordárt nem lehetett találni. Az utasok érdeklődtek: „Mi történt?” Sztrájk van készülőben és félnek, hogy általános sztrájk lesz, politikai háttére van a dolognak. Mit volt mit tenni, Csudy vette csomagját és elindult. Az uccán nem volt sem kocsí, sem villamos, de viszont nagyon sok rendőr cirkált az uccákon. Csudy bőröndjével kezében ödöngött az uccán. Egy helyen nagyobb csoport embert vett észre, ő is odament. A szocialista ujság kiadóhivatala volt ott. Emberek nagy tömegben állták körül. Az üvegtábla felül le volt eresztve és hangos szavakat harsogtak mögüle a tömeg felé:

— Ha mindig mi engedünk, akkor gyávák vagyunk. A gyáva pedig megérett a pusztulásra. Vagy igazunk van és akkor tartsunk ki igazunk mellett vagy ha kell, haljunk meg az igazunkért. De ne alkudjunk meg, mert a megalkuvás lealacsonyít, megbénít, erőtlenné tesz bennünket...



Csudy hallgatta a tüzes szavakat. Egyszerre a körülötte állók rohanni kezdtek, aztán összevissza özönlöttek, elsodorták őt, lökték jobbról balra, jóformán azt sem tudta, mi van vele. Az emberek megzavarodtak, megálltak. Egy hang harsant:

— Körül vagyunk zárva!

Csudyra ez mind olyan csodásan hatott, mint valami álom. Végre kérdezősködni kezdett:

— Miért vagyunk körülzárva?

— Hát, mert a rendőrség a mellékuccákból beszorított bennünket.

Csudy hangja indulatosan csattant fel:

— De hát mi köze a rendőrségnek ehhez?

— Kérdezze meg őket — felelte neki valaki. Ezalatt a rendőrök fölfejlődtek és az egész körülzárt tömeget elindították, hogy bekísérjék a rendőrségre. Csudy ellenállt:

— Én kikérem magamnak, hogy engem bekísérjenek, én most érkeztem a vonattól és lakást keresek.

— No, azt megtalálta — felelte az egyik rendőr neki —, hisz éppen földél alá kísérjük.

Csudy szabadkozott, kapálódzott, de aztán galléron ragadták és úgy cipelték magukkal. Ki akarta magát szabadítani, de leteperték. Az egyik rendőr még jól oldalba is bökte:

— Nézd már ezt a vöröspofájut, még neki áll feljebb!

Csudy odavolt a dühtől és a keserűségtől. „Mi alapon bánnak vele így?” Egy munkáslegény került mellé, az mondta neki: „Ez a szocialista profit!” „De én nem vagyok szocialista.” A rendőr végre dühösen rákiabált:



— Nem szocialista? Hát akkor minek megy tüntetni, mikor tilos.

— Hazugság, nem tüntettem! — ordított Csudy, de nem hallgattak többet rá, hanem bekísérték a rendőrségre. Itt ült a többivel együtt egy nagy szobában, míg rákerült a sor a kihallgatására. Bőröndjén ült, mert nem volt hely a lócákon. Előtte intelligens, markánsarcú fiatalember állott. Úgy huszonhatéves lehetett. Ez megértette az ő keserűségét és érdeklődött iránta. Be is mutatkozott neki: Gollója János, párttitkár vagyok.

— Minő párttitkár? — kérdezte Csudy.

— A szocialista párté.

— Én nem értem ezeket a dolgokat, sem azt, ami az uccán lefolyt, sem azt, ami velem történt.

— Nézze — szólt hozzá Gollója —, itt erről nem beszélhetünk, adjon papirost, felírom magának a címemet, aztán ha innen megszabadulunk, fölkeres, akkor kettesben nyugodtan beszélgethetünk ezekről a dolgokról, amelyek most még mind érthetetlennek tűnnek fel maga előtt, de amelyeket, én azt hiszem, meg fog érteni.

— Honnét gondolja ezt? — kérdezte Csudy.

— Abból — felelte a fiatalember —, mert azt látom, hogy maga érdeklődik minden iránt és az igazságtalanság fölháborítja. Jobban fölizzgatja, mint mást, mert a maga lelke érzékenyebb és az igazságtalanságra jobban reagál, mint másé!

— Ez igaz —, hagyta helyben Csudy és ezzel papírt adott a fiatalembernek, aki fölírta a pártiroda és a szerkesztőség címét. Csudy köszönettel vette és úgy érezte, hogy már nem áll



egyedül a nagyvárosban, van hova menjen és van kivel beszélgessen. Ezzel el is váltak egymástól, mert Csudy került sorra. Igazolta magát és váltig erőszakoskodott, hogy ő nem is tudta miről van szó ott, véletlenül került a tömegbe. Megmotozták és megtalálták nála a párttitkár nevét és címét, erre elítélték húsz pengő pénz-bírságra vagy háromnapos elzárásra.

Csudy, mint sebzett vad, úgy hagyta el az épületet. Aztán lakás után nézett és lefeküdt. De nagyon nehezen tudott elaludni, keserősége, tervei egymást kergették, úgyhogy nehezen jött álom szemére. Végre elaludt.

Néhány napig barangolt a városban, míg végre elhatározta, hogy ha másért nem is, de legalább kíváncsiságból fölkeresi Gollóját. Előkereste címét, azután egyik délután elindult, hogy új ismerősét megtalálja. Gollója messze lakott és sok időbe került, míg rátalált a kétemeletes bérkaszárnnyára, amelyben Gollója tanyázott.

Földszinten volt a helyiség, a névtáblája fölött nagy betűkkel állott a cím: „Párttitkárság.“ Csudy bement, az előszobán át tágasabb szobába jutott, ahol öt-hat ember vitatkozott gyűrött kabátban, föltett kalappal, köztük Gollója. Azonnal megismerte és örömmel üdvözölte:

— Tudtam, hogy el fog jönni!

Csudy csodálkozva kérdezte:

— Honnan tudta?

— Megérzi azt az ember és így vártam!

Ezzel bevitte Csudyt a másik szobába, ott leültette és türelmét kérte. Úgy húsz perc múlva

visszajött. Akkor már üres volt a párthelyiség. Jókedvűen ült le Csudy mellé:

— És most beszéljünk magáról.

Csudy kifakadt:

— Megbüntettek, igazságtalanul elítéltek! Ezért fizetek nekik!

Gollója, aki nagy szervező volt, figyelmesen nézte Csudyt. Tetszett neki ez az ember, tetszett a rajongása, tetszett a lobogása. Először végighallgatta pattogását, azután így szólt hozzá:

— Ez így semmit sem ér, ennek hangot kell adni!

— Hogy gondolja ezt? — kérdezte Csudy.

— A dolog nagyon egyszerű. Maga megírja ezt egy cikk keretében, a cikknek lehetőleg ártatlan címe legyen. Például: „Érkezés a fővárosba“, ebben töviről hegyire leírja az esetet, ideadja nekem, én majd elhelyezem.

— Igaza van — pattant fel Csudy —, ezt kell tenni. Nem miattam, hanem esetleg más ártatlan érdekében, hogy lássák az emberek, hogy önhibájukon kívül hogyan kerülhetnek bajba! Megírom a cikket és elhozom.

Búcsúzott és elsietett. Gollója nézte az ablakból, amint az uccán ment. Láta, hogy a kezével hadonászik, magában beszél. A cikket készíti — mosolygott rajta —, de egyúttal gyönyörködött is benne: „Ez az én emberem, ebből erős harcos lesz!“ Csudy pedig, amint hazaért, tollat fogott és megírta a cikket. Düh, kétségbeesés, sértett hiúság, a pénzbüntetés okozta bosszúság és megaláztatás szította dac, mind benne volt ebben a cikkben, tetézve még Csudy



keserű világnézetével. Másnap már vitte barátjához. Az átfutotta. Megrázta Csudy kezét:

— Holnap megjelenik.

Csudy izgatottan ment haza, a szereplés tudata izgatta, alig várta a másnapot. Reggel a kávéházban kérte a lapokat. A lap első cikke az övé volt, a szocialista pártlap vezércikke! Neve vastagon világított eléje: Csudy János. Elolvasta a cikket, kereste, nincs-e benne sajtóhiba, meg volt elégedve. Aztán várta, hogy nem olvassa-e más és ha valaki kézbe vette az „Előré“-t, ideges lett és leste az arcát az újságolvasónak, hogy milyen hatást tesz rá az ő cikke.

Délután beállított Gollójához. Az már várta:

— Gratulálok, teljes siker. Az „Előre“ utalványt is küldött, ezzel átadott Csudynak harminc pengőt.

Gollója jól számított, Csudy nap-nap mellett fölkereste és gyakran iratott vele cikkeket. Csudy nagyképzettségű ember volt, de végtelen keserű, de Gollójának éppen ez a keserű, meghasonlott hang kellett és Csudy dolgozott és írt. Cikkei megjelentek és a dolog ment is egyideig valahogy.

A dolgok azonban mindig másképp alakulnak, mint az emberek azt ügyeskedésükkel kiszámítják. Egy szép napon Csudy beállított barátjához és ennek nem kis meglepetésére azt kezdte fejtegetni, hogy pap lesz. Gollója csodálkozva nézett rá:

— Hogy érted ezt?

— Megértetem magamat könnyűszerrel veled. Úgy-e, ti azokat a sebeket akarjátok orvosolni, amelyeket a társadalom üt az emberekben.



Azokat a törvényeket keressétek, amelyek megszüntetik azt a nagy különbséget, amely a tőkés és munkás között van. Ezért csoportosítjátok az embereket, hogy így tömörülve, erőt képviseljenek. Ez az erő, összeverődött erő aztán az, amely a ti kormányzástok és irányítástok mellett szabályozza azokat az igazságtalanságokat, amelyek a társadalmi rendben fennállanak. Mondom, teljesen helyeslem a ti felfogástokat. Hogy csak a szervezett munkásságnak van meg az az ereje, hogy kivívja a maga számára a jogokat. Cikkeimből láthattátok, hogy az irány helyességét elfogadtam és most, ha választások lesznek, teljes erőmből fogok küzdeni amellett, hogy a szabályok betartassanak és szervezett munkás csak szocialista jelöltre szavazzon le. Tehát ne gondold, hogy én ellenetek vagyok. Azonban...

Gollója közbeszólt:

— Mi ez az azonban, kíváncsivá teszel?

— Ez az, hogy nem elég az ilyen szervezkedés, mert ez csak az anyagi érdek megvédése és kieroszakolása, de épúgy, ahogy van lelki élet is a földi életen kívül, azonképpen kell az embereket lelkük révén is egy táborba hívni.

— Mit akarsz ezzel? — kérdezte Gollója.

— Azt, hogy magasabb lelki nívóról nézzük az életet, hogy a lélek nagyszerűségét helyezzük föléje ennek a földi küzdelemnek, hogy a ti szocializmustok ne egy anyagi küzdelmet alátámasztó harc legyen, hanem a lelkek mélyéről való fölemelkedés az emberi tudatra... Azért akarom a vallás erejével felrázni az embereket és a társadalmi különbségek eltüntetésére és az

igazságtalanságok megszüntetésére a vallást felhasználni, hogy a szocializmus ne legyen egy ellentröszt-féle intézmény, amelynek legfőbb célja a bérharc.

Gollója közbevágott:

— Te a szocializmust reformálni akarod?

— Nem reformálni — felelte Csudy —, csak tovább fejleszteni, lelkileg kifejleszteni, a vallást, a tiszta lelkek legnagyobb támaszát bekapcsolni és az anyagiasságot, a szocializmus gondolatában háttérbe szorítani.

Gollója kedvetlen lett:

— Kedves barátom, hadd ezeket az eszméket és ne akard te mássá tenni a szocializmust, mint ami az ma. Illeszkedj be a keretekbe és ott fejtsd ki tehetségedet.

— Nem érted, hogy mit akarok — felelte Csudy. — Egy új erővel, a vallással akarta gazdagítani a szocializmust.

— Ne tanítsd te a vallást, megvan abban az erő és az ösztön, hogy úgy alakuljon és szülessen újra, amint azt a különböző korok változásai megkövetelik.

Csudy nem sokáig maradt barátjánál, hanem eltávozott; sokáig bolyongott az uccán, fel volt hevülve és gondolkozott. Elhatározta, hogy cikkeken megírja nézeteit, melyek, szerinte, frissítőleg fognak hatni a társadalmi kérdésekre. Két nap múlva beállított Gollójához cikkével. A cikk címe ez volt: „Vallás nélkül nincs szocializmus.” A párttitkár nagyon el volt foglalva és nagyon sok látogatója volt, köztük egy szőke nő is, aki ott ült Gollója mellett.

Csudy csodálkozva nézett a nőre, csinos volt



és érdekes arcú. Gollója bemutatta őket egymásnak:

— Nővérem, Anna, Csudy doktor.

Azzal vette kalapját és elrohant, mert a választási harcok foglalták el minden idejét. A szoba közönsége oszladozni kezdett és Csudy, aki nem ismert senkit az egész környezetből, csak a most bemutatott hölgyet, beszélgetni kezdett Gollója nővérével.

— Igen, mindig így siet! Mindent szívével tesz!

— Nem is ér anélkül semmi semmit.

— Maga is a szívet helyezi eléje az észnek? — kérdezte a lány.

— De mennyire — felelte Csudy.

Ezalatt kijöttek a pártirodából és mentek az uccán egymás mellett.

— Én mindig nagyon eszes emberek között éltem — folytatta a leány —, de mindig az az érzésem volt velük szemben, hogy hiányzik belőlük valami.

Csudy bekapcsolódott a leány gondolatmenetébe:

— Legtöbbször a szív, gyakran a vallás! Én, aki a bibliát sokat forгатom és úgy magyarul, mint angolul teljes szövegében ismerem, azt állítom, hogy a vallásból kell minden dolognak kiindulnia, még a szocializmusnak is.

— Ezt én nem értem — felelte a leány —, én csak ösztönöm révén tudok ítélni a dolgokról és az emberekről, de aztán ez pontosan jelzi nekem a dolgok valóját és az emberek értékét!

Csudy figyelmét lekötötte a leány beszéde és mikor kiérték a víz partjára, megkérdezte Annát:

— Nos, mondja meg, hogy teóriája révén engem milyen embernek tart?

A leány így válaszolt:

— Pontosan nem tudom megmondani, mert még nem ismerem elég régen. De egyet már érzek, egy bizonyos: maga összetett ember.

— Hogy értsem ezt — kérdezte Csudy.

— Nézze — magyarázta Anna —, szerintem némely ember lelke több darabból van össze-téve és minden egyes darab más és más képes-séget, tulajdonságot rejt magában. A legellen-tétesebb tulajdonságok és képességek lakozhat-nak egy emberben és a legnagyobb szélsőségeket képes befutni úgy a jó, mint a rossz irányban. Ilyen összetett lelkű maga is — legalább az ösztöneim ezt súgják nekem!

Csudy nem válaszolt, de mélyen elgondolko-zott, úgy érezte, hogy a lánynak igaza van. Még sohasem boncolta önmagát és most ez az idegen leány szétszedte előtte saját bensejét. Ezalatt a leány búcsúzott:

— Na, én itt lakom, búcsúznom kell!

Csudy bágyadt hangon válaszolt:

— Már el kell válni, pedig még meg sem köszöntem a jóságát.

— Az én jóságomat? ... Ne haragudjék, nem értem, miben voltam én jó.

— Megmondom — felelte Csudy —; abban, hogy ilyen hangot ütött meg.

A lány nevetni kezdett.

— Most még kevésbé értem, most már misztikus kezd lenni.

— Dehogyan vagyok én misztikus — ismételte Csudy —, sőt magam vagyok a tiszta, egyszerű



világosság. A maga szavai az igazság erejével hatottak rám. Ebben a nagy hangyabolyban először hallottam megcsendülni ezt a hangot, mert itt, ebben a városban mindenki hazudik, mindenki undok és az igazságtól irtózik, azt sem hallani, sem kimondani nem tudja, de nem is akarja!

A lány ránézett fürkésző szemével.

— És maga azt hiszi, én kimondom az igazságot?

— Igen — felelte Csudy —, maga felismert engem, valóban összetett lelkű ember vagyok.

— Ez nem baj — felelte a leány —, csak az a kérdés, melyik tulajdonságok és képességek vannak túlsúlyban magánál, egyszóval milyen a lelki egyensúlyozottsága. De ezt majd máskor!

Ezzel kezét fogott Csudyval és eltűnt a kapu alatt. Csudy hazaindult és a leányról gondolkozott, nem arról, amit mondott, de őrá, magáról. Milyen okos és milyen mély szemei vannak. Ez másfajta nő, mint a többi, mennyivel különb, mint néhai felesége, az ehhez képest falusi liba volt —, ez meg itt maga a süritett intelligencia! Ez nemcsak nő, de lélek is nőalakban.

Néhány napig nem látta, de nem felejtette el. Akaratlanul is, de foglalkozott vele, ami emberileg érthető, mert a nő hozzátartozik a férfi életéhez. A pártirodába be-benézett, de nem látta egyszer sem Annát. Viszont Gollójának röstellte előhozni a dolgot. Azért várt az alkalomra, leste azt, mint a ragadozó a prédáját. És ahogyan minden perc eljön, úgy eljött ez is. Gollójával nagy elvi harcban volt.

— Szép, szép a népréteg fölemelkedése —

mondta Csudy —, de ez még nem jelenti azt, hogy össze kell morzsolni az egyént, nem jelenti azt, hogy a tehetségnek nem szabad érvényesülni. Hisz elvégre a tehetségek azok a rugók, amelyek előreviszik az emberiséget, tehát ha ezeket összetöröm, minden haladás megáll.

Gollója közbeszólt:

— Te nem vagy még eléggé szocialista.

— Elsősorban ember vagyok, aztán tartozom minden más kategóriába, az ember pedig szabadságban született, hogy képességét kifejlesszel

— Neked el kell olvasni néhány könyvet — mondotta Gollója —, hogy beleilleszkedj a gondolatmenetünkbe.

Ezalatt hazaértek.

Gollója meghívta:

— Gyere fel, mingyárt adok néhány könyvet, szép könyvtáram van, válassz belőle!

Csudy elhallgatott, minden vitakozási vágyat elfelejtett, mert egyszerre más gondolat jelent meg előtte, más, ami érdekelte: Anna. Csöndesebb lett és hallgatagon kísért fel barátját az emeletre. A csöngetésre Anna nyitott ajtót. Gollója előretuszkolta vendégét:

— Már ismered Csudy urat!

— Oh, hogyne — felelte a leány —, s ezzel bementek a szobába.

Gollója előszedte könyvtárából Lassalle, Marx könyveit és odatette Csudy elé:

— Mélyedj el ezekben, aztán akkor vitakozunk újra, addig mindegyikünk megmarad a saját álláspontja mellett.

Anna jött be, teát hozott, Csudy feléje fordult:



— Képzeld, e percben kötöttünk fegyverszünetet!

— O, hiszen én úgy megszoktam a férfiak vitatkozását, mint a háborúban a katona a fegyverropogást, de különvéleményem van róla!

— És mi az — kérdezte Csudy —, ha szabad kérdeznem.

— Az — felelte Anna —, hogy ezekkel a vitatkozásokkal soha semmit, de semmit meg nem oldanak, mert az események oldják meg a dolgokat.

— Egyszóval, ön szerint ez fölösleges dolog. Anna nevetve válaszolt:

— Levegőlapátolás!

Mindhárman nevettek, aztán Gollója megjegyezte:

— Igazad van, nővérkém, levegőlapátolás, de ez a sok levegőlapátolás végre mégis csak mozgásba hozza a fülledt levegőt és új atmoszférát teremt. Hogy mennyi szócsata előzte meg egy-egy könyv megszületését vagy egy irányzat kialakulását, ezt megmondani nehéz volna. Lehet, hogy a vitatkozás szükséges rossz, de fennáll és így kell, hogy értelme legyen!

Csudy Anna felé fordult:

— Hiszen ha mindenre igent mondanánk, akkor megállna a világ és elkorhadna minden. Higyje el, az én jelszavam is a haladás, mert az a frissesség, a feltámadás, az az élet! A szó az csak a sikoly, amely bensőnkből felfakad, aszerint, amint a külső körülmények reánk hatnak! A szó csak jelzi a lélek játékát és hirdeti az egyén véleményét. Csak eszköz, amely az emberekben levő különbségeket felidézi és



megoldani segítl! Mert mindig van valami megoldani való, az emberiség folyton megy előre, folyton fejlődik az emberi lelkeken át, csak hogy felismerni a fejlődés helyes irányát, ez a legnehezebb dolgok egyike. Ezért van annyi vita minden körül, mert minden ember azt hiszi, ő találta meg a jó irányt.

— Ez helyes is — felelte Anna —, mert aki nem hisz abban, amiért küzd, az máris elbukott.

— Köszönöm — felelte Csudy —, maga az én pártomon van. Ezen különböztünk össze. Én is azt mondtam, hit nélkül a szocializmust sem lehet megoldani. Azért akarom vallással alátámasztani. Vallással, amely minden hitnek legfőbb őre!

Gollója azzal intézte el a további vitát, hogy rászólt Csudyra, igya meg a teáját, mert elhül. Ez a prózai figyelmeztetés lehűtötte Csudyt és kedvetlenül szürcsölni kezdte a teát, mert bántotta, hogy Gollója előtt fontos dolog, hogy a tea el ne hűljön, akkor, mikor magasrendű dolgokról folyik a beszéd. Nem is kezdett új vitát. Elkérte a könyveket, azután indulni készült. Anna kedvesen mondotta:

— Nem kell sietnie, ez nem hivatal, ahol az „időm lejárt — indulok“ elve uralkodik. Itt én vagyok a főnök, itt mindenki addig marad, amíg jól érzi magát.

Csudy erre újra leült, Gollója pedig bement dolgozni szobájába és ők ketten egyedül maradtak, Csudy és a leány.

Egyszerre más lett a helyzet és más lett a hangulat a szobában. Azt a feszültséget, amelyet a vitatkozás adott, most más foglalta el. Két



élőlénynek, egy férfinak és nőnek egymás iránti érdeklődése. Mert Annát is érdekelte Csudy, valahogyan más volt, mint a többi ember. Színesebb, lobogóbb, nem sablónos. A nő ösztöne megérezte a helyzet feszültségét, ezért megkérdezte:

— Iszik még egy csésze teát?

— Ő, köszönöm — szólt Csudy —, nagyon elég volt.

— Szívesen adok, mert nálunk állandóan készen áll a tea. János, mikor ilyen választási harc előtt áll, nagyon kívánja.

— Na, jövő héten az is lezajlik — felelte Csudy —, aztán talán nyugodtabb idő jön. Én vasárnap még beszélek a nagygyűlésen, de nem fogom teljesen megtagadni önmagamat!

— Hogy érti ezt? — kérdezte a leány.

— Úgy, hogy saját eszméimet is kifejtem, azokat az eszméket, amelyek, szerintem, a szocializmus mélyebb értelmét szolgálják.

— Ehhez én nem értek — válaszolt Anna —, de sikert azt kívánok magának, mert látom, szeretettel csüng gondolatain.

— Ez az én szerencsétlenségem!

— Mi? — kérdezte Anna.

— Az, hogy mindig mindennel és mindenkinek egész szívemet és egész hitemet odaadom.

— De hisz enélkül nem lehet semmihez sem fogni, sem senkit megnyerni!

— Ezt én jól tudom, de a baj ott van, hogy a többi ember nem tudja és nem vallja ezt, ezért kell nekem aztán annyit szenvedni és annyiszor elbukni!

— Na — vigasztalta a leány —, azt nem

mondhatja, hogy elbukott. Hisz él, dolgozik, foglalkoznak magával és bíznak magában.

— Bízna, úgy gondolja? Hiszi azt, hogy János bízna bennem?

— Igen, hiszem! János is, én is!

— Maga? — Csudy ránézett Annára, szemük találkozott, a leány nyugodtan felelte:

— Igen, én!

Csudy lassan közeledett a leányhoz, megfogta kezét, mélyen a szemébe nézett és elfogódott hangon mondta:

— Köszönöm!

Többet nem szólt, összeszedte a könyveket, búcsút intett a leánynak és távozott. Elment, nem mint űzött vad, de mint elégedett ember. És míg az uccán lépdelt, azon gondolkodott, milyen csudálatos az élet, milyen bonyolultak a szálai, az ember azt hiszi, kivert vad módjára egyedül áll a világon és egyszerre csak, mint egy varázsütésre, felvillan az ember előtt, hogy nincs egyedül, de van valakije. Van valakije, aki érdeklődik iránta és aki őt érdekli.

## VI.

Másnap Csudy amint fölkel, elment hazulról. Nem volt kitűzött célja, csak bolyongott az uccákon. Így került a piactérre, ahol a korai órákban nagy volt a sürgés-forgás. Gyümölcsöt, zöldséget, élelmet, cipőt, keféket, rövidárukat és sok minden egyebet árultak a bódékban vagy a nagy napernyők alatt a különböző árusok és kofák. Az embertömeg érdekelte Csudyt, de semmi más. Elvegyült a sokadalomban, be-



járta a vásárteret és egyszerre megállt. Virágot árultak, szép, nyíló virágokat, nagy tömegben. Figyelme fölébredt, azt hitte, számára hozták azokat oda. Egyszerre nem volt közömbös előtte a piactér, sőt élt, elevenen lüktetett. Virágok! Küldeni kell Annának néhány szálát, jó viszonzás lesz az illatos teaért. Az árushoz lépett és összeválogatott rózsát, szekfűt, anemonát és még egy csomó színes virágot. Csinos csokor tellett belőle. Maga ügyelt fel a csokor kötésére.

— Van valaki, akivel el lehet küldeni a csokrot? — kérdezte.

A virágárusnő mentegetődzött:

— Csak magam vagyok és nem hagyhatom el a helyemet.

— Így is jó — gondolta Csudy —, majd elviszem magam. Ezzel elindult a virággal. Reggel kilenc óra volt. Belátta, ilyenkor nem lehet látogatást tenni. Majd délután. Sőt ürügyet is talált, az egyik könyvet visszaviszi, hogy már kiolvasta, így nem feltűnő a dolog. Majd öt órakor elmegy és átadja Annának a virágot. Örült, hogy néhány óra múlva újra láthatja a leányt. Önmaga előtt ezzel mentegette magát: „Kell néha az emberek közé mennem, különben egészen elvadulok.“

Meg volt elégedve önmagával és derűsen várta a délutánt. De az időt hosszúnak találta, unalmasnak. Mint önmaga előtt meghatározta: „Nem volt feszültség benne!“ De bármily lassan pereg is néha a perc, mégis csak eljő a végén a várt pillanat. És Csudy, aki már félórája kezében tartotta óráját, örömmel állapította meg, hogy öt óra van. Az indulás ideje. Elővette kalapját.



Csak most vette észre, hogy milyen poros, előkereste a kezét és alaposan kikéfélt. És éppen mikor el akart indulni, a tükörbe pillantott és a hű tükör elárulta neki, hogy a nyakkendője félre van csúszva és az álla sörtés, beretváltatlan...

„Milyen szerencse, hogy észrevettem!“, gondolta és rendbehozta öltözetét, azután lesietett a lépcsőn. A legelső borbélyüzlet felé tartott. Mire odaért, ideges lett, most villant meg eszében, hátha a leány nem lesz otthon. Erre az eshetőségre eddig nem számított. Idegesen szólt rá a fodrászra:

— Beretváljon meg oly gyorsan, ahogy tud!

— Vasútra megy az úr? — kérdezte a fodrász.

— Mi köze hozzá? — idegeskedett Csudya és az órájához nyúlt. Tíz percet vesztett. A fodrász szó nélkül dolgozott és csakhamar elkészült.

Csudy sietve indult Gollóják lakása felé. A virágot úgy szorongatta kezében, mintha valami kincset vagy egy hű kezét tartott volna a markában. És ment, ment, ahogy olyan ember megy, aki látja a célt, amely felé haladnia kell. Így ért a házhoz. A házmester a kapuban állott és ránézett a belépő Csudyra. Csudynak úgy tetszett, hogy a házmester mosolygott, amikor a virágot meglátta. Ekkor egyszerre komikusnak találta magát. Lassan ment fel a lépcsőn és azt határozta, hogy nem viszi be a virágot. Letette a lépcsőre és becsöngetett. Szerencsétlenségére maga Anna nyitott ajtót, aki szívélyesen üdvözölte, de meglátta a virágbokréját a lépcsőn. Ránézett Csudyra.

Csudy szó nélkül fölemelte a virágot és át-



adta a leánynak. Anna megnézte a csokrot és azt mondta:

— Nem történt baja!

Csudy furcsán érezte magát, délelőtt egészen másképp képzelte el ezt a jelenetet és most a valóságban milyen más formában játszódott le! Nem volt zavart, csak megakadt a furcsa helyzet miatt. Anna fölényesen oldotta meg a zavart. Egy szóval sem köszönte meg a virágot, aztán vízbe tette és az asztalra helyezte a vázát. Amikor meglátta a könyvet a kezében, így szólt:

— Na, maga ugyan szorgalmas. Már kiolvasta ezt a vastag kötetet?

Csudy becsületes volt, nem hazudott, csak annyit felelt a kérdésre:

— Visszahoztam!

— Jó — szólt Anna —, majd visszaadom Jánosnak, ő most nincs itthon, de azért üljön le és mondja meg, mi járatban van?

Csudyt meglepte a leány kérdése és hirtelen nem tudott válaszolni, érezte a leány fölényét és ez lehangolta. De Anna ügyes modorával hamar helyrebillentette a pillanatnyilag beállott disszonanciát és Csudy megint jól érezte magát, megint érezte azt a benső megnyugvást, amely multkor boldoggá tette és elűzte a magány érzését. Azért első szavai ezek voltak:

— Boldog vagyok, hogy megint itt lehetek; sajnálom ugyan, hogy János nincs itthon, mert a vasárnapi ülésről szerettem volna vele beszélni, de ha már nincs itt, ezen nem tudok változtatni, én meg viszont itt vagyok, ezen meg ő nem tud változtatni.

Anna nevetett.

— Az élet kiegyenlítő játéka!

Csudy elgondolkozott és eszébe jutott az a nap, mikor elment Ilkát megkérni. Akkor is virágot vitt, de azt sem merte átadni, hanem az előszobában hagyta, de annak más oka volt: sokan voltak a szobában és nem akart feltűnést kelteni, de Ilka azért később megtalálta a virágot, bevitte és vázába tette. A virág ott állt kettőjük között az asztalon, éppen úgy, mint ez a virágcsokor áll itt közöttük a mai napon. Abból a csokorból rövid ideig boldogság nyílt számára, mely aztán elhervadt, de most mi lesz a virágjából! Anna zavarta fel merengéséből:

— Nagyon elgondolkozik.

— Sokszor azt hiszem és az az érzésem, hogy nem ide való vagyok, hogy a helyet rosszul választottam meg és ez oka minden sikertelenségemnek.

— Miért, hova akar menni? — tudakolta Anna.

— Van egy jó barátom Amerikában — felelte Csudy —, lelkipásztor a missziónál. Nagylelkű ember, ép olyan rajongó, mint én. Gyakran ír és hív, hogy menjek ki papnak közéjük, a hit-térítők közé, odavaló az én rajongásom. De nem tudok elszakadni a hazai rögtől, valami ide köt, magam sem tudom mi, láthatatlan szálak, amikről az embernek sejtelve sincs, tudatalattiak.

Anna nem felelt, mélyen elgondolkozott. Csudy kérdőleg nézett rá.

— Azért valahányszor levelet kapok Amerikából, mindig töprengek néhány napig, hogy ne vágjak-e neki a nagy útnak?



Anna felsóhajtott:

— Amerikal!

Csudy érdeklődve kérdezte:

— Foglalkoztatja magát is?

— Egyetlen vágyam — felelte a leány —, ábrándom az Únióba menni és ott élni! Valami nagyvonalú szabadság, valami lendületes élet lehet ott. Egyre oda vágyom és azt hiszem, hogy addig nem leszek boldog, amíg oda ki nem juthatok.

— Sohasem hittem, hogy maga is rajong.

— Mindenki rajongó — felelte Anna —, csak meg kell találni a rajongás tárgyát és akkor a leghidegebb lényről is lehull a fegyelem jégpáncélja és kitör az igazi énje mindenkinek. Beismerem, ez vallomás volt. Most tudja egy titkomat, de nem bánom, mert sokkal jobban szeretem Amerikát, minthogy bárki előtt is megtagadnám!

Csudy örült a felfedezésnek és nagy boldogan ment haza. Közelebb jutott a leányhoz és a véletlen, mely annyiszor belejátszik az emberek életébe, úgy rendezte a dolgot, hogy amikor hazaért, levelet talált az asztalán barátjától: Amerikából!

Mohón bontotta fel. Úgy érezte, jeladás ez, mely tengerentúlról jön. A levél így szólt:

„Kedves Csudy! Most észak felé megyünk, mert új telepet keresünk fel. Sajnos, mi hit-térítők kevesen vagyunk, főnököm megkért, ha tudok valakit, lelkes embert, írjak neki és hívjam meg táborunkba. Biztosítom, hogy teljes szeretettel fogadjuk. Én rád gondoltam. Utolsó leveledből értesültem arról, hogy özvegy lettél.



Igy most szabad vagy. Én csak azt tanácsolhatom, hogy ne sokat habozz, fogadd el az ajánlatot és gyere ki közénk, mi tárt karokkal fogadunk. Maradtam híved: *Tudor*."

Nagyot dobbant Csudy szíve, háromszor elolvasta a levelet, aztán eltette tárcájába, hogy mindig vele legyen.

## VII.

A párt nagygyűlését a Tattersallban tartották Gollója János elnöklete alatt. A rendőrség nagy készültséggel vonult fel a gyűlésre, hogy az esetleges tüntetéseknek idejekorán elejét vegye. Ez nagy lehangoltságot keltett sokakban, de különösen Csudyban, aki magánkívül volt, hogy a szabadságot, az emberi jogokat ily mértékben karhatalmilag korlátozzák. Úgyis izgatott volt, mert beszéde foglalkoztatta. Egy rendőrrel szóváltása is támadt. Úgy kellett elhurcolni onnan, nehogy komolyabb következményei legyenek az esetnek. Csitították, maga Gollója is odament hozzá és rászólt:

— Több eszed lehetne, mint alkalmazottal vitatkozni olyasmi fölött, ami nekik parancs és így teljesíteniök kell ellenvetés nélkül.

Ezután bevonultak a terembe és Gollója megnyitotta az ülést. Beszédében üdvözölte az egyesületeket és összetartásra hívta fel őket, hogy egyetemes céljaikat elérhessék. Ezekután a szónokok következtek, akik a választási harc előestéjén a szavazás kötelezettségét hangsúlyozták az egyesületek előtt. Végre Csudyra került a sor, aki izgatottan hallgatta az eddigi



beszédeket és egyáltalán nem volt azokkal megelégedve. Kicsinyes és alantas szavaknak ítélte, amelyek semmi értékkel nem bírnak. Végre Gollója őt szólította. Izgatottan sietett a szókészletekre és hevesen intonálta beszédét:

— Barátaim! Mi mind egyet akarunk, hogy megoldjuk az emberiség utolsó nagy problémáját, a szociális állam felépítését és az emberiség egyetemes jólétét. Egyet akarunk, de ki-ki más úton keresi a megoldás lehetőségét. Nem szabad gátat vetni, akadályt állítani senki elé, aki próbálkozik, mert az igazság több oldalról kereshető és mennél több keresője akad, annál előbb megtalálhatják.

Gyenge helyeslés kísérte szavait, bár nem tudták, mit akar. Csudy ekkor azt hitte, vele van a hallgatóság és ezért rátért az ő új ötletére, melyet így vezetett be:

— A szocializmus az emberek lelkéből fakad, tehát annak helyességét tagadni nem lehet és még tévedései is, mint Marx számításai, érdekesek! Ha azt akarjuk, hogy a szocializmusnak igazi értelme legyen, azt csak úgy érhetjük el, ha a vallást tesszük vezéreszmének és az anyagi előnyt háttérbe szorítjuk!

— Hogy oldja meg a bérharcokat így? Vagy a munkásbiztosítást? Rokkantellátást?

Csudy visszafelelt:

— Az magától megoldódik, de a fontos, hogy az egész szocializmus magasabb eszmekörbe vitessék át.

Közbekiáltások hangzottak el:

— Nekünk ez is jól!

Csudy így felelt meg nekik:

— Mert nem értik a lényegét!

— Mi nem értjük?

— Nem — pattogott Csudy.

Nagy zaj támadt erre. Gollója, hogy elejét vegye a botránynak, megvonta a szót Csudytól és a következő szónokot szólította, csakhogy éppen ebből támadt a baj, mert Csudy semmikép sem akarta elhagyni a szónoki emelvényt. Azt hangoztatta hogy neki joga van beszélni, annál is inkább, mert ha valaki, úgy ő a tömeg igazi jólétét, nemcsak anyagi, de az efölött levő lelki jólétet akarja, ezért küzd és nem engedi meg, hogy őt ettől eltérítsék vagy éppen megakadályozzák. De az új szónok, egy vasmunkás, beszélni akart. Először szólogatta Csudyt, hogy engedje az emelvényre, de aztán rángatni kezdte, mire Csudy öklével arcába ütött. Erre a vasmunkás társai az emelvény felé rohantak, a szónoki dobogót fellökték, úgyhogy Csudy leesett róla, mire általános dulakodás támadt, zaj, kiáltozás, füttyülés. A rendőrtisztviselő el-érkezettnek látta az időt. Intett embereinek. Ő maga pedig az emelvényre ment és ki-hirdette:

— Az ülést feloszlatom!

A rendőrök megkezdték a terem kiürítését. Csudy most a rendőrök ellen fordult:

— Ez nem szabadság, ez zsarnokság!

Kitörő indulatának vége az lett, hogy letartóztatták és őt társával együtt különszobában őrizetbe helyezték. Gollója, aki a rendőrtisztviselővel beszélt, kieszközte az ülés feloszlátása után a foglyok szabadonbocsátását. Csudyt elvitte a Tattersallból és útközben lehordta:



— Látod, mit csináltál fejességeddel. Mondtam, hagyd a vallást és maradj a régi kérdéseknél! Nem, éppen ellenkezőleg cselekedtél.

— De mi közük ehhez a rendőröknek?

— Az csak ürügy volt részükre, hogy az ülést feloszlathassák. A viszonyokat nem ismered és mint vak légy, rohansz a falnak!

Csudy hallgatott, nem mert ellentmondani, mert érezte, hogy van igazság Gollója szavaiban, aki szakadatlanul korholta:

— Elrontottál mindent, sokkal többet, mint azt áttekinteni képes lennél. Holnap az intézőbizottság ülésezni fog, majd gyere estefelé a lakásomra, ott értesíteni foglak a határozatról.

— Micsoda határozatról? — csapta fel Csudy a fejét.

— A szociáldemokrata párt intézőbizottságának a határozatáról, mert ők felelősek az egész párt előtt az eseményekért. És ha zavar támad, nekik kell rendet teremteni!

Csudy barátja szavai leverték. Némán búcsúzott tőle, de nem ment haza. Sokkal jobban fel volt izgatva, minthogy képes lett volna otthon maradni. Kiment a szabadba, föl a hegyek közé, ahonnan elgyönyörködve nézte egy padra ülve a villanyfényben úszó várost. Gondolatai egymást kergették.

Elhatározta, hogy nem tágít eszméjétől és meg volt győződve, hogy lesz föld, ahol megértő talajra talál az ő eszméje, mely azt hirdeti, hogy minden munkát nem a bér szerint kell értékelni, hanem aszerint, hogy mennyi hasznot nyújt a közjónak, az emberi lelkeknek.

— Vázlat — gondolta —, a kidolgozása sok



energiát fog még felszívni, de valóra fog válni, mert az egyetemes emberiség fejlődési vonalába esik. Éjszaka volt, mire hazatért. Másnap este felé fölment Gollója lakására. Az már várta. Csudy éppen csak üdvözölte Annát, azzal átment barátja szobájába.

Gollója komor volt és gondteli.

— Ül le és figyelj! — szólt Csudyhoz. — Az értekezlet egyhangúlag eltiltott téged mindenemű pártbeli szerepléstől.

— Dehát, hogy lehet ez? — kérdezte Csudy.

— Csak úgy — hangzott a felelet —, hogy mérlegeltük a dolgot és beláttuk, hogy a szereplésed csak árthat a pártnak.

Csudy közbe akart szólni, de barátja leintette:

— Ahogy mondtam: Csak árthat a pártnak, mert te magad sem vagy tisztában azzal, amit akarsz és így zavart csinálsz. A mi pártunk kötött marsrutával halad és az előírt program keretei között akarjuk megvalósítani céljainkat. Más a társadalmi és állami felépítés és más a lelki világ felépítése. Mi ezt össze nem keverjük és összekeverni nem engedjük.

Csudy közbevágott:

— De Amerikában a papok a legjobb szocialista vezérek, azok pedig a vallás alapján állanak.

— Hogy mi van Amerikában, az nekünk jelenleg mellékes, nekünk az a fontos, hogy pártunk uralomra jusson és a hatalmi pozíciókat megszálljuk.

Csudy bosszúsan legyintett kezével.

— Nézd, barátom — folytatta Gollója —, én



türelemmel voltam irántad és elnézéssel, de zavaros elméleteid eltávolítanak tőled és előbb-utóbb oda fog ez vezetni, hogy teljes szakítás áll be közöttünk.

— Ezt a pártvezér vagy a barát mondatja most veled?

Gollója nem felelt.

— Nos?! — sürgette Csudy.

Ekkor Gollója is felállt:

— A pártvezér és a barát egy és ugyanaz és a kettőt nem lehet egymástól elválasztani!

Kínos csend következett erre a kemény és erős hangon mondott nyilatkozatra. De ebben a pillanatban kopogtak az ajtón. Anna volt, aki mindent hallott és elérkezettnek látta az időt, hogy közbelépjen.

— Ki az? — kiáltotta Gollója.

— Én vagyok! — felelte Anna.

— Most nem érek rá.

— De rá kell érned — felelte a nővére és belépett a szobába a két férfi közé. Csend volt. Egyik sem szólt. Végre Gollója jól megfontolva szavait, ezt mondta nővérének:

— Csudy búcsúzni jött.

— Ez érthetetlen — válaszolt a leány.

— Pedig úgy van — felelte Gollója —, elhagy bennünket.

— Ezt én nem hiszem — válaszolt Anna. — Nem hiszem, hogy el tudna búcsú nélkül menni.

Csudy véget akart vetni a kínos jelenetnek, ezért beleszólt a beszélgetésbe:

— Valóban, bátyja igazat mondott, elmegyek a maguk köréből, de ön is igazat mondott, mert

nem tudnék innét elmenni végleg anélkül, hogy öntől el ne búcsúzzak.

Gollóját kellemetlenül érintette a jelenet, de vállat vont.

— Az a ti dolgotok, szabad emberek vagytok, nagykorúak, azt teszitek, amit akartok. Én csak az én ügyemről beszélhetek. Ennek az aktáit lezártam.

Erre Csudy meghajolt, Annával kiment a szobából és magára hagyta Jánost, aki rossz érzéssel járt fel s alá.

Anna kikísérte Csudyt, aki gyöngéden fordult feléje:

— Ön jó, oly jó, hogy talán meg sem érdemlem. Mondja, szabad eljönnöm búcsúzni?

A leány feléje nyújtotta kezét:

— Várom, mindennap délután háromtól kezdve egyedül vagyok.

Csudy lehajolt, kezét csókolt a leánynak és távozott. Egész fel volt dűlva, érezte, hogy itt az élete fordulópontja és érezte, hogy most haboznia nem szabad. Vagy sikerül, amit tervez vagy nem. De legalább tiszta helyzet áll elő. Hazament, egyideig fel-alá járt a szobájában, aztán, mint aki elhatározásra jutott, leült asztalához és sürgönyt szövegezett amerikai barátjának: „Választ kérek, egy, esetleg két ember számára, egy nő és egy férfi, elhelyezkedhetünk-e nálatok?”

Ezután vette a kabátját, a postára sietett és feladta a táviratot.

Két nap múlva megjött a válasz: „Gyertek.”

A sürgönyt zsebre tette és elhatározta, hogy fölkeresi Annát.



Délután becsöngetett Gollójáékhoz. Anna egyedül volt otthon. Szívesen fogadta Csudyt, aki nagy lelkesedéssel beszélt hozzá:

— Lássa, eddig azt hittem, ha valami nem sikerült nekem vagy pedig igazságtalanság történt velem, mondom, azt hittem, hogy megáll az életem. Most pedig az a szent hitem, hogy ezeknek a dolgoknak mind így kellett történni, mert különben nem állt volna be változás életemben.

Amikor a multkor elmentem innen, beláttam, hogy Jánossal és az itteni szocialistákkal nem működhetek együtt, mert mi egymást soha megérteni nem fogjuk. Ezért sürgönyöztem amerikai barátomnak, Tudornak, tudna-e helyet részemre a missziónál. A válasz már meg is jött: indulhatok! Egyszóval nem állt meg az életem, sőt magasabbrendűen fog folytatódni. Mikor a válasz megérkezett, csodálatos öröm fogott el. Eszembe jutott mindaz, amit maga a multkor Amerikáról mondott. A lelkek nagy szabadsága, határtalan érvényesülési lehetőség! Új élet új világban! A szabadság világában!

Csudy elhallgatott, Anna nem szólt semmit.

Csend volt a szobában, Csudy észrevette, hogy Anna szomorú, lehajtja a fejét és gondolkodik. Megkérdezte:

— Bántja valami?

— Nem — felelte a leány —, örülök, hogy magának sikerül eljutnia oda, ahova én egész életemen át vágytam és ahová soha, de soha nem fogok eljutni.

Csudy megragadta az alkalmat és szenvedélyesen mondta:

— Ez lehetetlen! Lehetetlen, mert amire az ember nagyon vágyik, nagyon akar valamit, azt el kell érnie. A vágy, ha az akarat követi, valóra válik!

Anna kezével legyintett:

— Ezek frázisok! A valóság és a vágy nagyon távol esnek egymástól.

Csudy erősködött:

— Minden megoldható, csak akarni kell.

— Akarni, akarni — felelte a leány —, de hol van az az eshetőség?

Csudy tovább folytatta:

— Ha a feltett szándék megvan, akkor megoldható a dolog.

Anna elcsodálkozva nézett rá:

— Ugyan mit akar a szándékkal? Azt hiszi, ha volna valami praktikus lehetőségem, nem repülnék?

Csudy megfogta Anna kezét:

— Hallgasson rám, Anna, idáig nem beszéltem magával oly bizalmasan, ahogyan szerettem volna, de most, amikor életem nagy választójához értem, érzem, hogy ezt megtehetem. Hogy lássa, mennyire becsülöm és mennyire szeretem a maga lelkét, gondolatait, törekvéseit, magamévá tettem az ügyét.

— Hogy érti ezt? — kérdezte Anna.

— Csak úgy, hogy nemcsak a magam részére szereztem Amerikában helyet, de még egynek. A missziónál nők is vannak alkalmazva és én a maga részére is kaptam helyet. Itt van a barátom sürgőnye: kettő jöhet. Sürgönyömben világosan megüzentem, hogy egy nőről és egy férfiről van szó. Belátja, úgy-e, hogy nem va-



gyok önző, láthatja, hogy a maga ügyét is épúgy szívemen viselem, mint a magamét, azért ha kedve van, tartson velem.

Mindkét kezét Anna felé nyújtotta:

— Hallgasson rám és jöjjön, remélem, sose lesz oka megbánni ezt a lépését.

Anna habozott, de Csudy folytatta:

— Két jó barát indul a nagy útra, mindenki csak a barátságát adja a másiknak, ez összes lekötöttségünk egymás iránt. És semmivel sem több! Mind a kettő szabad! Mind a kettő éli saját egyéni életét és nincs más kapocs köztük, mint a barátság, mellyel egymást támogatják. Megmutattam magának, hogy a barátja vagyok, amikor nemcsak magamra gondoltam, de megszereztem a lehetőséget az ön részére is, hogy Amerikába kijuthasson. Mutassa meg maga is barátságát és fogadja el az ön elé nyújtott kezét.

Anna kis gondolkozás után Csudy kezébe tette a kezét:

— Legyen, a sors akarta talán így. Elmegyek magával Amerikába.

Ebben a pillanatban csöngettek. János jött haza. Komor volt és nagy szemekkel nézett az egymás mellett álló Csudyra és Annára. Csudy nem szólt egy szót sem, helyette Anna beszélt:

— Kedves János, ne haragudj, ha esetleg fájdalmat okozok neked, de az imént határoztam.

Gollója megállt és merengve nézett nővérére:

— Igen, határoztam — folytatta Anna. — Megyek Amerikába új életet kezdeni.

Gollója úgy érezte, hogy forog vele a világ és hebegve mondta:

— És csak így, mint a vándor, egy lendülés-sel neki akarsz rohanni Amerikának?

— Ne aggódj — felelte a leány —, gondoskodva van rólam, állásba megyek. jó kezekben vagyok!

Gollója leült, tenyerébe hajtotta fejét és mélyet sóhajtvá mondta:

— Ha azt hiszed, hogy jó kezekbe kerültél és ez neked örömet szerez, úgy menj Anna utadra. Köszönöm, hogy eddig velem voltál és nem hagytál egyedül az életben. Velem voltál, mint testvér...

Csudy csendesen szólt:

— És most majd velem lesz, úgy-e — mint barát!

Anna helyeslőleg intett:

— Úgy legyen!

## VIII.

Anna és Csudy útrakeltek. Gollója János elkísérte őket a vonathoz, sőt annyira ment, hogy ajánlólevelet adott Csudynak az amerikai szocialista pártvezetőséghez. A vasútnál adta át:

— Láthatod, hogy nem voltam ellenséged! Amiért nem értettük meg egymást, azért sohasem gyűlöltelek.

— Én meg úgy érzem, szerettelek!

A vonat indult és így gyorsan búcsúztak. Gollója megölelte nővérét:

— Csak azt kívánom, hogy sohase bánd meg, hogy elhagytál engem és ezt az országot.

Anna is elfogódott kissé, de uralkodott magán. Feiszállt a kocsiba és a vonat pár pillanat múlva tovarobogott.



Ott ültek egymás mellett a kupében. Anna és Csudy. Szót sem szoltak egymáshoz s lelkük tele volt.

Hamburgban ültek hajóra és indultak az Újvilág felé. A hajó sebességi rekordot javított, ami nagy örömet keltett az utasok között és az érdeklődést állandóan ébren tartotta. A naponként kifüggesztett helyzetjelentés nagy szenzáció volt mindig és az utasokat valósággal büszkeség fogta el, hogy ők keltek át idáig a leggyorsabban az Óceánon. Végre feltűnt New York. Anna is, Csudy is a fedélzetről nézték a hajóóriás nagyszerű bevonulását a világhírű kikötőbe. A méretek csodálatossága mindkettőjüket elragadta. Boldogok voltak és lelkesedve szorították meg egymás kezét, mintha azt mondanák:

— Na, mit mondtam.

Egyszerre csak szólították őket és jött az orvosi vizsgálat, utána a bevándorlási vizsgálat. Csudyt meglepte a szigorú ellenőrzés, de azzal vigasztalta magát, hogy ez a kicsinyes Európa utolsó barrikádja, melyet itt állított fel az Óceán tulsó oldalán. Egyszerre csak azt a kérdést intézték hozzájuk: férj és feleség?

— Nem — felelte Csudy —, a legjobb barátok vagyunk.

— Ez nagyon szép — válaszolta a bevándorlási hivatalnok —, csak hogy az Únió ezt az együttélési formát nem ismeri, hivatalosan pedig el nem ismeri.

— De kérem, ezen én nem tudok segíteni — pattogott Csudy.

— Az az ön baja — válaszolt a hivatalnok —,

akkor deportáljuk Ellis Islandba és a hajóstársaság legközelebbi hajója vissza fogja szállítani Európába.

— De, kérem, én ez ellen tiltakozom! — heveskedett Csudy.

— Azt megteheti, de a dolgon változtatni nem tud vele.

— Ez szörnyűség, hajmeresztő szörnyűség! — lázadozott Csudy.

De a hivatalnokok nem hederítettek többet rá. Kiszállni nem engedték a többi utassal, hanem elhelyezték a kivándorlók szigetén. Rettenetesen lesújtva foglalták el a számukra kijelölt barakhelyiséget. Csudy jól tudott angolul, tudakozódott mindenfelé, hogyan juthatna ki Annával a kontinensre.

— Nagyon egyszerű a dolog — felelte a kétségbeesett Csudynak a hivatalnok. — Kössön törvényes házasságot barátnőjével és akkor szabad az út Amerika felé.

— De, kérem, hisz ez szörnyű zsarnokság, házasságba hajtani embereket kényszer-rendszabályokkal — zúgolódott Csudy.

— Erről nem vitatkozom — szólt a hivatalnok. — Ez Amerika törvénye a kivándorlókkal szemben. Ha tetszik, elfogadja, meghajol az Újító törvénye előtt, házasságra lép azzal a nővel, akivel ideérkezett, ha pedig nem tetszik a dolog, akkor a hajóstársaság, amely ideszállította, köteles lesz önöket, mint nem kívánatos bevándorlókat, díjtalanul visszaszállítani Európába. Láthatja ebből, hogy ez nagyon egyszerű, mert harmadik változata nincs. És most, jóéjt!

Anna és Csudy egy napig tanakodtak, egy



napig emésztették magukat, végre úgy döntöttek, hogy alávetik magukat az Únió törvényének. Csudy másnap jelentkezett az irodában, papot kért és az esküvőt megtartották a kívándorlási barakban. Tanujuk két hivatalnok volt, akik aláírták a házassági okmányt, de akiknek nevét sem Csudy, sem Anna nem tudta. A házassági szertartás után gyorsan ment a többi és így Anna és Csudy nemsokára egy ferry boaton voltak, amely elvitte őket Manhattan szigetére, New York szívébe. Végre ott voltak vágyaik színhelyén, két kívándorló, férj és feleség. Mikor a vendéglőben asztalhoz ültek, akkor jutott eszükbe, hogy ez az estebéd a nászlakomájuk. Anna szomorúan hajtotta le a fejét:

— Milyen másnak képzeltem fiatalkoromban esküvőm napját!

— Én sem hittem volna soha — mondta Csudy —, hogy megnősülök. De hogy a szabadság hazájában így bánjanak a szabad polgárokkal!

— Nagyon bántja, úgy-e a dolog? — tudakolta Anna.

— Az erőszak bánt, ez a drákói zsarnokság, de az, hogy maga a feleségem, nem bánt, sőt talán természetesnek is találom.

— Hogy jött arra a gondolatra most, hogy ez természetes?

— Megmondom, Anna. Nézze, a dolog úgy áll, hogy mi annyi dologban megértjük egymást, annyi dologban egyirányú a lelkünk, hogy néha már máskor is járt az eszembe az,



hogy megkérem magát, próbáljuk meg együtt az életet.

— Miért nem tette ezt idáig? — érdeklődött az asszony.

— Magam sem tudom — felelte Csudy —, valami mindig közbejött, valami mindig megakadályozott abban, hogy megmondjam... Emlékszik, egyszer virágot vittem.

— Emlékszem — felelte Anna. — És kint hagyta a lépcsőházban, onnan vittem be.

— Igen, így történt, mert akkor is csak a lépcsőházig volt erőm azt akarni és ott valami megbénította az akaratomat. Ne haragudjon, nevetnem kell, ha erre gondolok, hogy most értem meg, mire valók az életben a garde-dame-ok. Mikor így az egy párnak indulók közül az egyik megakad, akkor kezdődik a garde-dame szerepe és legtöbb esetben a szülők is segítik az egymás felé iparkodó párokat!...

Anna is elnevette magát.

— A maga teóriája alapján akkor mienk a világ leghatalmasabb garde-dame-ja, mert a mi garde-dame-unk maga az Únió volt, az óriás Uncle Sam, ki az ő kis rendelkezéseivel, melyeket, úgy látszik, európai gyermekek számára eszelt ki, végül is egymáshoz segített bennünket.

Csudy is nevetett:

— Íme, az élet rendelkezése. Akartuk vagy nem akartuk, kedves Anna, az eredmény mégis csak az, hogy férj és feleség vagyunk. És ebbe bele kell nyugodnunk, sőt — ne legyünk egymással szemben fukarok —, ennek örülnünk kell.

Anna Csudy kezébe tette kezét és így felelt:



— Ha így akarta a sors, kedves barátom, úgy tudja meg, Anna is így akarja!

Csudy megcsókolta Anna kezét:

— Boldog vagyok. De lássa, milyen furcsa, fordítva csináljuk az életünket.

— Hogyan? — kérdezte Anna.

— Másoknál először jön a vallomás, azután a házasság, nálunk először volt meg a házasságkötés, azután érkezett meg a vallomás.

— Sebaj! — nevetett Anna. — Jobb későn, mint soha!

Csudy intett a pincérnek, bort akart rendelni. A pincér magyarázta, hogy csak limonádét adhat, mert tilos az USA-ban minden alkohol. Erre két üveg málnaszörpöt hozatott Csudy és azzal koccintgattak nászlakomájukon, New York város egyik kis szállodájának magányos éttermében. Maguk is különösnek találták az egészet, de megnyugodtak benne, mert így rendelte ezt a nagy Únió és így akarta a Sors.

Másnap Csudy Gollója ajánlóleveleivel fölkereste Jackson urat, a Trade Union vezetőt. Jackson szűkszavú ember volt, de azért nagyon szívesen fogadta Csudyt. Megkérdezte, lehet-e valamiben segítségére és mik a tervei. Csudy elmondta, hogy úgy ő, mint felesége Chicagóba igyekeznek, mert ott találkozniok kell Tudorral, a misszionárius pappal, aki várja őket és elhelyezi.

— All right! — felelte Jackson. — Úgy mást nem tehetek, minthogy adok önnek Chicagóba ajánlólevelet Bufton Felixhez, aki a „Labor

World"-nak, a munkások főorgánumának a szerkesztője és igen jeles ember.

Eddig tartott Csudy látogatása Jacksonnál, aztán egy új ajánlólevéllel távozott. New York nagy méreteivel gyötörte Csudyt, maga sem tudta, mi baja van, de lehangolt volt. Folyton bort vagy sört akart inni, amit nem kaphatott. Meg is próbálkozott gyógyszerárban azzal az indokolással, hogy beteg, de kinevették és a szemébe mondták, hogy még nagyon „zöld“.

Úgy látszik, a bevándorlókat gúnyoló „zöld“ szó hozta ki nyugalmaiból Csudyt, mert pattogni kezdett:

— Lehetek zöld az önök szemében, de én meg azt mondom, hogy ez az intézkedés zöld! Hol van itt a szabadság, hol van az egyén önrendelkezési joga? Zsarnokság úgy bánni a felnőttekkel, mintha kisgyermekek volnának. Európában ilyet nem mernének megtenni!

A gyógyszerész kedélyes ember volt és röviden válaszolt:

— Este 6 óra 50 perckor indul a „Majestic“, ha siet, még elérheti. Szerencsés utat!

Sarkonfordult és otthagytá Csudyt, mire az dörögve elhagyta a patikát. Hazasietett Annához, de nem volt szerencsés napja, mert a tizenötemeletes szállodában, melyben ők a tizenkettedik emeleten laktak, elromlott a lift s gyalog kellett fölmennie a lakásába. Egy-két emeletig csak bírta szusszal a létraszzerű lépcsőket, de a hatodik emelet után már kifulladt és minél magasabbra ment, annál dühösebb lett. Mire fölért a tizenkettedik emeletre, a szobájába, már teljes erővel szitkozódott.



Anna riadtan nézett rá:

— Mi lett?

— Ugyan, kérlek — intett kezével. — Hisz ez botrány, ez az építkezés. Ilyen lépcsőket engedélyezni, eltűrni. Azt képzeled, hogy ezt minálunk megengednék?

Anna nem szólt semmit, jobbnak látta hallgatni és várni, míg magától lecsillapodik, ami nem ment ugyan egész könnyen, de végül mégis csak bekövetkezett. Azalatt beesteledett és az uccákon kigyúltak a lámpák, megindultak a mozgó hirdetések, csillogtak a különböző szemaforok. Anna felkészült:

— Gyerünk járni egyet!

Csudy nem ellenkezett és erre lekúsztak a lépcsőkön. Biz ez fáradságos volt. Csudy szeretne volna felakasztatni a ház építőjét. De bármily fáradt és hosszú is volt, mégis fölkelkesült, mikor kiértek a Broadwayra és meglátta a villanyfényben tündöklő New Yorkot. Anna határtalanul boldog volt:

— Nagyszerű, mégis csak jó volt átjönni ide, ez a világ közepe. Itt minden perc többet nyújt, mint odahaza egy hónap. No, János, örülj te is, hisz miénk az élet, miénk a jövő!

— Nagyszerű, tagadhatatlanul nagyszerű — felelte Csudy, de zavartan. Nézd, amily ragyogók a nagy avenue-k, époly szurtosak a mellékuccák. Ahogy a harmincemeletes ház égnek mered aránytalan arányaival, époly aránytalanul lapul meg mellette egy kétemeletes házikó. Semmi rendszer!

— Nem is kell — felelte Anna. — Itt a szabadság a rendszer, a másik az Európában van,



itt meg így van és én ezt szeretem. Mindenki úgy cselekszik, ahogy éppen kedve tartja. Ez éppen Amerika ereje. A cselekvés teljes szabadság!

— Nem mondhatnám — dünnyögte Csudy —, de ha örömd van, úgy én is veled örülök.

Pár napig időztek New Yorkban, ezalatt Anna a véletlen révén kedves ismerősre tett szert. Egy üzletben, ahol csipkéket árultak, megismerkedett Mrs Howlettel, akinek tanácsokat adott a beszélgetés folyamán, hogy lehet megkülönböztetni a hamis csipkét az igazítól. Mrs Howletet nagyon érdekelte a kérdés és Annát, aki kézimunkadolgokban nagyon járatos volt, töviről hegyire kikérdezte ismereteiről. A beszélgetés vége az lett, hogy Mrs Howlet megkérte Annát, nézze meg csipkegyűjteményét. Anna elfogadta a meghívást és meglátogatta Mrs Howletet. A beszélgetés még jobban fölkellette az amerikai hölgy érdeklődését Anna iránt, aki elmondta neki életét és bevallotta, hogy Chicagóba készül férjével, ahonnan továbbmennek missziós térítésekre.

— Sajnálom, hogy elmegy, tudnék az ön számára — szólt az asszony — egy nagyon jó foglalkozást. Én szervezem az amerikai kézimunka-tanfolyamot és azt hiszem, magát használhatnám.

Ezzel véget ért Anna látogatása az amerikai nőnél. Másnap a szállodában Mrs Howlet fölkereste Annát, visszaadta látogatását, aztán sétára indultak és az egész délutánt együtt töltötték. A magyar kézimunkákról beszélt Anna, a matyó munkákról és a székely kalotaszegi



varrottasról. Mrs Howlet alig akarta elbocsátani új barátnőjét, mint valami ritkaságyűjtő, úgy csüggött Annán. Búcsúzáskor nevetve mondta:

— Nem fog maga Chicagóba menni. Itt marad mellettem!

— Ó, az lehetetlen, hisz egy hét múlva már indulunk.

— Egy hét nagy idő — nevetett az amerikai asszony —, különben is addig még látjuk egymást.

Ezalatt Csudy járta a várost és megtudakolta Tudor pontos címét. Nebraskában volt és várta őket. Levelében figyelmeztette Csudyt, hogy még valami vizsgát kell tennie bibliamagyarártból. Csudy mosolygott:

— Majd megfelelek nekik!

De azért elővette az Újszövetséget és hangosan olvasta. Egy ilyen vallási önvita idején tért vissza Anna Mrs Howlettől, teljesen felvillanyozva. Megérkezése megzavarta Csudy vallási vitáját. De még ennél is jobban ingerelte Anna lelkesültsége új barátnéja iránt, nem is állhatta meg szó nélkül:

— Az igaz, hogy ti asszonyok hihetetlenül hiszékenyek vagytok, titeket ugyan könnyű lépre csalni, a hiúságtok a fogantyú, csak azt kell megragadni és egyszerre meg vagytok fogva!

Annát bántotta ez a hang:

— Mrs Howlet nem akar senkit sem lépre csalni.

— Honnan tudod, hisz még nem is ismered?

— Amennyire ismerem, az éppen elég arra,

hogy annak az ellenkezőjére következtessek.  
mint amit te mondasz!

Csudy tovább évődött:

— Ezt csak asszonyi ellentmondási ösztönöd  
diktálja neked!

— Nem, hanem mond úgy — a józanságom!

Csudy visszavágott:

— Annak hiszed, mert a hiúságotat legyez-  
geti a dolog.

Anna keserűen felelte:

— Nem veszekedni jöttem haza!

— Nem — felelte Csudy —, csak zavarni  
engem.

Anna nagy szemekkel nézett rá:

— Én zavarlak?

— Kizökkentettél a hangulatomból — pa-  
naszkodott Csudy —, pedig nekem is voltak  
sikereim, igaz, hogy csak önmagam előtt, de a  
tanulás haladásában. És elvégre ez is siker!  
De most, íme, vége van!

Anna az ajtó felé fordult:

— Rendben van, nem zavarlak. — Ezzel ki-  
felé indult. Csudy utána kiáltott:

— Ebédidőre gyere haza!

Anna lement az uccára. Lelke keserűséggel  
volt tele, könnyei aláfutottak az arcán.

— Szegény János, nehéz természet. Van  
benne jó is, de az a sok egyéb összetöri benne  
a jót.

Sokat gondolkozott férjén, belátta, hogy  
nemes törekvésű ember, de nem olyan lény, aki  
képes valakit, bárki legyen is az, boldoggá tenni,  
mert küszködő énje összetör minden finomabb  
hangulatot, egyénisége erősebb és különállóbb,



minthogy más lelkéhez hasonulni tudna. Bolyongott az uccákon, tépelődött s csak ebédidőre tért vissza a szállodába. János már várta. Udvarias volt és nyugodt:

— Ha úgy tetszik, mehetünk ebédelni.

Anna nem felelt. Szótlanul követte férjét. Az étkezés nem volt kedélyes, mert Csudy egyáltalán nem volt elragadtatva az ételektől.

— Mindent izetlenül adnak az ember elé, aztán hozzák a mustárt, a fűszereket, hogy az ember magamagának főzze meg.

— Teljes függetlensége az ínynek — mondta Anna.

— Dehogy — válaszolt Csudy. — Csak nem akarják beismerni, hogy képtelenek ízletes ételeket készíteni és ezért úgy segítenek magukon, hogy szabadjára hagyják az embert, hogy készítse el az ételt saját szájaíze szerint. A legjobban jellemzi őket a saláta elkészítése. Olyan arccal sózzák, ecetezik, pepperezik, mintha az valami komoly dolog volna. Gyermeekjáték! Szakállas gyermekek játéka! Nem hiába, fiatal még Amerika! És a yankeek valóban nagy gyermekek.

— Hát akkor csodagyerekek — veté ellen Anna —, mert nagyszerű dolgokat hoznak létre és van szívük törődni a dolgokkal. Ha mást nem láttam volna egész Amerikából, mint ezt az egy várost, akkor is azt hinném, hogy nagyszerű emberek között vagyok.

Csudy nevetni kezdett:

— Ez a nő kritikája, aki mindig az első impresszió után ítél; ezért vagy elégedett.

— Tévedsz — vágott szavába Anna —, nem vagyok megelégedve.

Férje csodálkozva nézett rá, mintha ezt kérdezné:

— Hát akkor?

— El vagyok ragadtatva — felelte Anna — és biztosan hiszem, hogy érvényesülni fogok.

— Nem értelek — dűnnyögte Csudy.

— Majd meg fogod érteni, egy hét múlva megoldódik a dolog.

— Igen, akkor elmegyünk Chicagóba és onnan Nebraskába, remélhetőleg a vadon nem oly állatian vad, mint ez a város!

— Igaztalan vagy, János, nem tudod meglátni, ami itt nagyszerű. Hát nem látod, milyen példás a rend. Minden uccasarkon szemafőr, mely megadja a jelt a járművek indulására. Ütemszerűen megy minden. Van ritmusa ennek a forgalomnak!

— Van! — nevetett Csudy. — Úgy lökdösik az embert, mikor a sárga lámpafény az oszlopon kigyullad, hogy az ember úgy elsodródik, mintha nem is ember, hanem valami falevél volna, amelyet végigsöpörnek a városon. Az autók pedig úgy vágtnak, mintha verseny volna!

— Van is verseny! — lelkesült Anna. — Nagy, hatalmas verseny, mely kiváltja az értéket és a megfelelő embert megfelelő helyre állítja. Aki tud, az előre mehet, aki megáll, azt letiporják!

Csudy bosszúsan hallgatta Anna szavait.



— Úgy beszélsz, mintha évek óta lennél már itt és a lelked átformálódott volna amerikaivá.

— Az én lelkem már otthon is amerikai volt, de nem tudott kibontakozni, de most célhoz ért! Szentül hiszem, hogy boldogulni fogok!

Csudy kezével legyintett.

— Ó, már tudom, Mrs Howlet jár megint eszedben. Ha akarsz, ábrándozz róla, de előttem ne említsd, én nem hiszek az idegennek, azután meg nem érdekel a dolog!

Anna elhallgatott, de mély bánatot érzett, fájt neki, hogy férje ily módon kezeli őt. Az az érzése volt, hogy János szinte eltaszítja magától, ahelyett, hogy mint férj, kedves, előzékeny lenne hozzá. Nem szólt többet semmit, de mindennap fölkereste Mrs Howletet és mindjobban kimélyítette az amerikai nő iránt érzett barátságát. Tudta, miért teszi ezt, ösztönösen érezte, hogy ennek az ismeretségnek hasznát fogja látni. Mrs Howlet is megszerette és mindjobban és jobban marasztotta:

— Tanárnő lesz a csipkeverő intézetnél, heti 80 dollár kezdő fizetéssel. És az értékesített áruk után százalékot kap. Nos, mit szól ajánlatomhoz, dear Mrs Csudy?

Anna mélyet sóhajtott és lassan válaszolt:

— Majd meggondolom a dolgot.

Ez volt utolsó találkozásuk Csudyék elutazása előtt két nappal. Csudy ezalatt nagyban prédikált az angol hitszónoklati könyvekből. Teljes reménységgel nézett Nebraska elé. „Csak ettől a várostól szabaduljak!” — gondolta. — Azonban ez nem ment olyan könnyen, mert meg-

betegedett. Malárikus lázai támadtak, amelyek oly könnyen erőt vesznek az idegenen. Késedelmeskedni kezdett. Anna, hogy az időt felhasználja, Mrs Howlet révén órákhoz jutott, két dollárjával vállalta a tanítványokat és így egész jól keresett. Nagy diadallal vitte haza első keresményét és János, aki lázasan ült ágya szélén és a bevett chinin hatása alatt erős fülzúgásban szenvedett, bágyadtan és leverten nézett Annára. Szótlanul hanyatlott vissza párnájára, de egy hanggal sem méltatta Anna sikerét.

Ezt Anna zokon vette:

— Ej, hát még gratulálni sem tudsz!

Csudy a rosszullettől ingerlékenyen felelte:

— Nem tudom mihez? Ahhoz, hogy új barátod léprecsalt? Ki tudja, mi célja van veled?

Ez felbőszítette Annát és kitört:

— Mi célja? ... Hát megmondom. Célja van, eltaláltad! Megbecsüli bennem az értéket, azt, amit te nem tudsz és nem is fogsz soha tudni, mert nem akarsz semmit észrevenni senkiben, ami abban jó és elismerésre érdemes! Nem is fogsz soha semmire menni, mert annyira egocentrikusan nézed az életet, hogy az neked örömet soha, boldogságot még kevésbé fog hozni!

Csudy félkönyökére támaszkodott és úgy nézett a feleségére:

— És ezeket mondod te nekem, most, mikor itt fetrengek letiportan, összetörtén? Látod, hogy mily igaz az, hogy ti nők mind az önzés mániákusai vagytok és a legfegyvelmezettebbnél is elérkezik az igazi perc, és akkor lehámlik



róluk a külső máz és teljes valóságában megjele-  
nik az ember előtt a bestia! Az önzés bestiája!

— Elég! — kiáltott Anna. — A többit mondd  
el máshol és másnak, mert én veled tovább  
nem maradok. Te mehetsz hittérítői vagy nem  
tudom milyen utadon, de én nem megyek  
többet egy tapodtat sem. Maradok New York-  
ban és elfogadom a felkínált állást.

— Ja, Mrs Howlet van a háttérben, ő tanított  
ki erre a hitvesi kötelességtartásra — kesergett  
Csudy.

Anna nem válaszolt. Csudy folytatta:

— Szerinted egy ismeretlennek többet ér a  
szava, mint azé, akit ismersz!

— Hiszen éppen ez a baj, hogy ismerlek.  
Nagyon jól ismerlek. Ami jó, azt összetöri  
benned az, ami...

— Na, mondd ki hát! — unszolta Csudy.

— A szavakat keresem, hogy helyesen hatá-  
rozzam meg a te indulatos énedet. Összetöri  
a hiúságod vagy még jobban mondhatnám, az  
önteltséged. Mert csálhatatlannak képeled  
magad. Azt hiszed, hogy amit te kimondasz,  
az úgy is van.

— Amit én igazságnak hiszek, azt mondom  
ki! — válaszolt erős hangon Csudy.

— Nos és soha nem csalódtál a te igazságaid-  
ban? — kérdezte az asszony.

Csudy nem felelt.

— Mondd ki nyíltan: mindig! Mert más  
az igazság mindenben, mint amit te hirdetsz.  
Csudy felült az ágyában.

— Hát ez idáig szép volt, de meg kell jegyez-  
nem, hogy amit te most itt előadtál nekem, ez



tudtommal nem válóok. A házasság pedig a legfontosabb és legszentebb dolgok egyike az életben!

Anna nevetni kezdett.

— Nem mondom, hogy a házasság nem magasrendű társadalmi és vallási dolog, de azt hiszem, elég jó emlékezőtehetséged van, hogy képes légy visszaemlékezni arra, hogy mi hogyan keltünk egybe. A bevándorlási kényszerintézmény útján. De, szerencsére, Amerika szabad földjén vagyunk és így elválásunk sem lesz olyan nehéz. Te úgyis Nebraskába mégy, én meg New York államban maradok. Nebraskában bejelentetted válásunkat és újra szabad ember leszl!

— És te? — kérdezte Csudy.

— Én már szabad vagyok — felelte Anna. — Megtaláltam az érvényesülés útját, nem függök senkitől, nem tartozom senkihez. Amit keresek, az enyém, teljesen egyenjogú vagyok a társadalomban és ha majd az amerikai honpolgárságot megszerzem, az államban is. Egyszóval, itt enyém a jövő.

Csudy ezalatt fölkelte és odalépett Annához:

— Komolyan mondd ezeket vagy csak lázas betegségem lüktetése hajtja felém ezeket a különös szavakat?

— Nem kell tépelődnöd — felelte Anna —, a szavak elrepülhetnek, kételkedést hagyhatnak hátra, de a tett az mindig tiszta és mindig félre-magyarázhatatlanul egyszerű.

Ezzel vette a kalapját és indulni készült. Csudy csak most eszmélt arra, hogy mennyire komoly Anna elhatározása. Hirtelen eléje állt:



- Hová mégy?
- Dolgom után — felelte Anna.
- Most nem mégy el, itthon maradsz!
- Miért? — kérdezte az asszony.
- Mert ezt akarom és nem engedlek el!

Anna indult. Csudy megfogta a karját. Anna kirántotta magát és szikrázó szemekkel szólt:

- Ne merjen hozzám nyúlni!

Ezzel felszakította az ajtót és elsietett. Csudy magára maradt és lerogyott nyughelyére. Vége, ennek is vége, pedig milyen jól kezdődött, mennyi reményt éreztem mindig, ha Annára gondoltam és most itt vagyok, mehetek kóbor utamon egyedül tovább. Elgondolkozott: „Ki tudja, talán így van megírva a végzetem, hogy egyedül járjam az élet útját. Van ember, akit megértenek, van olyan, akit nem értenek meg, végeredményben mindegy! Azért menni kell tovább az életen, míg el nem érkezőnk a sírgödörig.“ Összeszorította ajkát:

- Jól van, én hát megyek végzetem elé!

Anna ezalatt gyorsan sietett le a lépcsőn, aztán fölment az „L“ lépcsőn és a legelső vonattal robogott Mrs Howlethez. Mikor bekopogott barátnője ajtaján, teljes volt az elhatározása: azonnal elfoglalja állását és ha lehet, tüstént odaköltözik. Mikor belépett a szobába, Mrs Howlet ujságot olvasott és föltekintve az oldalak mögül, mosolyogva nézett Annára:

- Üljön le, Mrs Csudy. Éppen önre gondoltam.

Anna hálálkodni kezdett:

- Ön oly jó, olyan nemes gondolkodású

irányomban, nem is tudom, mivel háláljam meg jóságát.

Mrs Howlet kedvesen válaszolt:

— Már meghálálta. Mert ez a látogatás, azt hiszem, nem egyszerű vizit, hanem valami célja van, valami olyan célja, amely nekem is örömet szerez,

— Ó, Mrs Howlet, hogy tudnék én örömet szerezni — szólt Anna meghatott hangon —, hisz most is azért jöttem, hogy kérjek öntől valamit.

Mrs Howlet letette az ujságját:

— Ki tudja, talán éppen kérése fog megörvendeztetni. Nos, halljuk, mivel lehetek szolgálataira?

— Csak azért jöttem — dadogta Anna —, ha még nem késő. Ha alkalmasnak talál...

Mrs Howlet felállt a helyéről, kezét nyújtotta Annának:

— Very well, kitünő! Tehát ön elfogadja a felkínált állást. Holnaptól fogva alkalmazva van!

Anna nem válaszolt, csak később suttozta:

— Köszönöm, köszönöm!

De nem kelt fel helyéről, mélyen lehorgaszott fejt. Mrs Howlet kémlelve nézett rá:

— Nos, van még valami kívánsága?

Anna könnyeit törölgette.

Az amerikai nő a yankeek jószívűségével közeledett hozzá:

— Na mi baj van, kedves Mrs Csudy?

Melléje ült, mire Anna nehezen, de elmondta lehetetlen helyzetét.

— A legfőbb baj, hogy ma este nem marad-



hatok ott, mert olyan durva volt, hogy női büszkeségem nem engedi meg, hogy visszatérjek oda. És így nem tudom, hol töltssem az éjszakát.

Mrs Howlet kissé elgondolkozott, aztán fejével intett.

— Nincs baj, nincs semmi baj, sógornőm két hete Dowerbe utazott, addig, míg ő visszatér, itt is lakhatik nálam. Jőjjön, mingyárt megmutatom a szobáját!

Előrement és bevezette Annát egy kis szobába:

— Nos, megfelel ez?

Anna hálálkodva fogta meg barátnője kezét. Az pedig amerikai gyorsasággal megkérdezte:

— Nos, ki hozza el a podgyását?

— Majd elküldünk érte egy Messenger Boyt — mondta Anna.

— Az nem lesz jó — felelte Mrs Howlet —, annak esetleg nem adja ki a férje a holmiját. De tudja mit, írjon levelet, majd én érte megyek!

— Ön? — kérdezte csodálkozva Anna.

— Én — erősítette meg Mrs Howlet. — Én amerikai nő vagyok, velem szemben ő nem követhet el sértést. Minket véd a törvény ereje és ezt ő bizonyosan tudni fogja és alkalmazkodni fog hozzá.

Anna erre leült az asztalhoz és írt férjének:

*„Kedves János! Mrs Howlet, aki alkalmazott és akinél jelenleg lakom, személyesen megy el ruháimért és bőröndömmel együtt elhozza. Légy méltó viselkedésben ehhez a kiváló*

nőhöz, aki nemcsak asszony, de amerikai polgár is. Ha szívedben neheztelés van irányomban, úgy végy erőt azon és ne gondold rám gyűlölködéssel. Lelkem igaz érzésével mondom, én nem gyűlöllek téged, de úgy érzem, jobb előbb elválnunk, mint később, miután összetörtük, összegyötörtük egymás életét. Hogy való-e neked egyáltalán asszony, azt nem tudom, de most erre nem akarok kitérni. De bízom abban, hogy mint hittérítő pap, sikereket fogsz elérni, mert van benned láng, van benned tűz, mely néha csodás fénnnyel ragyog és rövid időre meg tudja ragadni az embereket. De a házasság nem rövid lejáratú frigy, hanem hosszú, hosszú. nagyon, kedves János és egy egész életre szól. Még azt sem kérem, hogy felejts el egészen. Írj mint barát, néha egy-két sort és én válaszolni fogok mint jó barátod.

Anna."

Ennyi volt a levél, ezt vitte Mrs Howlet magával Csudyék szállására. Csudy roppant meg volt lepve, mikor a kopogásra felnyílt az ajtó és Mrs Howlet állott előtte. Zavartan kapkodta magára a ruháit és úgy, ahogy megjelenhetett az amerikai nő előtt. Az barátságos mosollyal nyújtotta át a levelet és Csudy nem szólt egyetlen szót sem. Mrs Howlet törte meg a csendet:

— Melyik az ő bőröndje?

Csudy elővette.

— Itt a szekrényben vannak a ruhái.

Mrs Howlet csomagoláshoz látott. Csudy egy darabig némán nézte, aztán segíteni kezdett az



asszonyoknak. Mrs Howlet kedvesen köszönte meg az előzékenységet és mikor minden be volt csomagolva, ő adta az idegen nő kárjára felesége gumikabátját. És ebben a pillanatban, mikor az utolsó darabot is odaadta, sajátos elfogódás vett rajta erőt. Alig tudott magán uralkodni. Szemei könnyel teltek meg. Mrs Howlet észrevette Csudy fájdalmát és az amerikai nők gyöngédségével szólt hozzá:

— Na, legyen férfi. Az idő majd mindent jóvá tesz.

De éppen ez volt, ami Csudynál az ellenkező hatást érte el. Először is szégyenérzet fogta el, hogy észrevették ellágyulását, aztán dühbe hozta az idegen nő vállveregető vigasztalása:

— Igen, jóváteszi az idő. Ez az önök önző szava, mintha lehetne valaha is valamit jóvátenni, amit egyszer egy nő összerombolt.

— Nyugodjék meg, Mr Csudy — folytatta Mrs Howlet, amire Csudy még keserűbben fakadt ki.

— Ön talán lelkiismereti furdalást érez a történetek miatt, azért akar engem anyáskodóan vigasztalni!

Mrs Howlet megütődött:

— Én? Mi közöm nekem mindehhez? ... Mi közöm nekem önökhöz?!

— Tudom — pattogott Csudy —, semmi, csak üzeneteket hoz és utoljára ez is foglalkozás. Nem is tudtam, hogy Amerikában is ilyen a divat.

Mrs Howlet nem az a nő volt, aki könnyen megijed és meghátrál és válasza hamar készen volt:

— Hogy mi az én foglalkozásom, az nem önre tartozik, ami pedig Amerikát illeti, jegyezze meg, hogy ez a föld legnemesebb országa és aki ezt nem tudja megbecsülni, azt tudjuk kényszeríteni arra, hogy megbecsülje.

Csudy fölnevetett:

— Azt szeretném én látni. Úgy látszik, nem a szabad Amerikába jöttem, hanem egy hatalmas zsarnok által leigázott területre, ahol minden van, csak szabadság nincs.

— Hogy mondhat ilyet! Ki igazta le Amerikát? Ki ültette volna a zsarnokot a mi nyakunkra?

Csudy kiegyenesedett:

— Ha kívánja, megmondani!

— Sőt, követelem — erősködött az asszony.

— A zsarnokság önöknél a hipokrizisben van. Saját álképük, mely szenteskedik, ül önökön erőszakos zsarnoki módon és gyötri önöket, elvéve önöktől az igazi szabadságot.

— Ez badarság, ezt nem hallgatom — dühöngött Mrs Howlet.

— Már nem is kell hallgatnia — vágott vissza Csudy —, mert már kimondtam és örülök, hogy kimondtam.

— Uram, ön megsértette az amerikai népet, megsértette a mi országunkat!

Csudy csak annyit mondott:

— Nem tudtam, hogy az igazság — önöknél sértés.

— Nem beszélek tovább — felelte az amerikai nő —, ön európai, ez az utolsó szavam.

Ezzel kiment a folyosóra, intett egy „bell boy“-nak, kezébe adta a bőröndöt és meg-



hagyta, hogy vigye utána. Ezzel becsapta az ajtót és magárahagyta Csudyt, aki visszafeküdt ágyára s kifakadása lecsillapította fájdalmát.

Amíg Mrs Howlet elvégezte a hálátlan küldetést, amelyet Anna bízott rá, ezalatt Anna új otthonában levelet írt. Jánosnak írt, fivérének, akinek a hajóról küldött utolsó értesítést akkor, amikor a Liberty szobra feltűnt a láthatáron. Akkor csak annyit írt neki: „Parthoz érek, boldog vagyok.“ Most, pár hét múlva, amióta annyi történt vele, házasság, állásfoglalás, elválás, amióta érezte, hogy egészen más iramban él, mint eddig és élete gyors iramban amerikaivá lett, most írt csak fivérének. A levél nem volt nagyterjedelmű, lényege ennyi: „Férjhez mentem Csudyhoz, mert a kiszállásnál kényszerítettek. Állást kaptam, el is foglaltam helyemet. Címem: 67. West 42. Itt minden levél megtalál. Csudytól ma elváltam, ő megy tovább a maga útján. Ég legyen vele és legyen veled. Csókol Anna.“ Mikor a levelet leragasztotta, teljesen nyugodt, sőt boldog volt. Elérte amit akart, szabad volt és a maga ura volt, Amerika földjén, azon a földön, amelyről annyit ábrándozott, ahova annyit vágyott és amelyet ő tényleg olyannak talált, amilyennek otthon elképzelte. Egyszóval célhoz ért.

## IX.

Csudy, amint jobban lett, vette sátorfáját és elutazott Chicagóba. Annával nem törődött többet. Sőt jobban érezte magát, hogy nincs, aki személyes észrevételeiben zavarja. Amint Chicagóba ért, azonnal fölkereste Bufton Félixet



és átadta neki Jackson ajánlólevelét. Bufton néhány kérdést intézett hozzá és Csudy pontosan elmondta, hogy missziós papnak készül, csak Tudor barátja levelét várja, aztán leteszi az előírt vizsgát és misszióra megy. Bufton végighallgatta vendége szavait és azt mondta neki: „Mr Csudy, azt hiszem, fogom használni önt; mihelyst sikerült elintézni a misszionál ügyeit és állandó működési teret kap, értesítsen és akkor tudatni fogom önnel, hogy miképpen használhatom.“ Csudy nagy örömmel távozott a szerkesztőtől és mingyárt megvette a chicagói „Labour World“ több számát, hogy megismerje Bufton lapját. Aznap még egy szerencse érte. Tudortól értesítés jött, hogy személyesen jön értük. Csudy végtelenül örült. „Tudor ugyan kettőnket vár — gondolta —, de remélem, meg lesz velem magammal is elégedve.“

Két nap múlva megjött Tudor. Csudy kimentette Annát, hogy New Yorkban maradt és állásba lépett. Azt, hogy elváltak, nem említette előtte, annál is inkább, mert a hivatalos válás még nem is történt meg. Tudor szépen viselkedett. Még aznap elvitte Rev. Buxtonhoz, akitől a missziós vizsga függött. Buxton megkérdezte Csudyt, érez-e hivatást magában a pályára és el van-e készülve a felvételi vizsgára. Csudy nyugodtan csak ennyit válaszolt:

— Remélem, hogy meg lesznek velem elégedve.

Vasárnapra volt beidézve a Trinity Churchbe, ahol az egybegyűlt papok előtt kellett vizsgáznia. Az istentisztelet után őt szólították.



Csudynak szerencséje volt, mert a biblia eredetéről kérdezték és az öspéldányokról. Még ott falun, első felesége idejében olvasta el a Strauss testvérek könyvét és így teljes pontossággal adta elő az adatokat, egész az athoshegyi példányig, sőt, megtoldotta Josephus Flavius ismeretlen ósláv fordításának adataival, amely fordítást egy orosz kolostorban találtak meg. Az amerikai papokat tudása nagyon kielégítette. Ezután prédikációra bocsátották. Angolul jól beszélt, bár kiejtése idegenszerű volt, amin nem csodálkoztak a vizsgálótói, sőt természetesnek találták és így elnézték neki. Szentbeszéde tartalmas volt. A monoteizmus és plitheizmus harcát vázolta, amelynek diadalmas hőse Jézus, aki leveri végleg a plitheizmust és az Istent átváltoztatja szerető Atyává. Szavai szépen csengtek, az akarat és a hit, amely beszédéből elősugárzott, teljes sikert biztosított számára. Ezután jött az imája, ez sem volt közönséges. Első részében Istenhez fohászkodott és megköszönte, hogy elküldte Jézust az emberiségnek, Jézust, aki fölemelte a fejünket, az egész emberiség fejét és ezért szabad most mindenkinek szabadon, minden gátló kasztrendszer kikerülésével Istenhez fordulni, őt imádni és szent kinyilatkozását, a bibliát, szabadon olvasni, hirdetni, mert pap mindenki, kit megragad az frás ereje és fölemel az ihlettség fokára. Hála neked ezért Jézus és mindenekfelett hála a Teremtő Istennek, Amen. Ez volt imája vége. Ezzel lelépett a szószékről. A papok egyhangúlag minősítették.

Szép jelenet következett. Buxton odalépett az



Úrvacsora-asztalhoz. Imát mondott, majd feladta az Úrvacsorát paptársainak és végül Csudynak. Végül megáldotta Csudyt, mire az összes papok Csudy mögé álltak, fölője tartották kezüket és megismételték az áldás utolsó szavait:

— Légy az Úr hű szolgája. A béke hirdetője, a vallás őre. Az Ő nevében, Amen.

Ezzel az ünnepély véget ért.

Másnap jelentkezett Rev. Buxtonnál, aki szerencsét kívánt neki és tudatta vele, hogy ki is jelölték már számára a helyét. Sajnos, nem lehet együtt Tudor barátjával, de fontos helyre küldetik, South Junctionba, Nebraska államba. Csudy megköszönte a küldetést, elbúcsúzott Rev. Buxontól, aki titkárjához utasította s az aztán ellátta Csudyt pénzzel, levelekkel, vasúti jeggyel és minden utasítással, hogy indulhasson állomáshelyére. Ezen az estén még együtt volt barátjával, Tudorral, együtt költöttek el estebédjüket és Csudy hálásan köszönte barátja jószágát.

— Te nem is tudod megérteni, hogy mily jól tettél velem, nem is merem úgy mondani, hogy jól tettél, mert az a parányi szó nem fedi kellőleg azt a nagy dolgot, amit értem tétted. Hidd el, nem kisebb dolog a te cselekedeted mintha új embert alkottál volna belőlem. Elmondhatom, most e percben, hogy a régi Csudy meghalt és egy új áll most itt előtted. Egy új, akiről mind lehámlottak a mult apró tévedései, céltalan botlásai és megnyílt előtte az élet az ő igazi értelmével.

Tudor örült barátja örömének.



— Kár, hogy nem lehetünk együtt — szölt.

— Ki tudja, nem jobb-e így — válaszolt Csudy. — A végzet így kívánja, így volt megírva... a predesztináció teljesül! Hiszek a hitemben, soha ezelőtt így nem, mint most!

Ezzel elváltak. Tudor abban a hitben hagyta el barátját, hogy látott egy boldog embert és ebben Tudor nem is csalódott, mert akkor, abban az órában, Csudy boldog volt, lelke szárnyalt az új élet felé.

Másnap Csudy útrakelt állomáshelyére, a Nebraskában fekvő South Junctionba. Érdeklődve nézte az utat, hiszen Nebraska nem éppen a leggazdagabb állama volt az Úniónak, dombos legelők, majd sívár homoksivatagok követték egymást. Bámulva csak a nagy Missourit nézte, amely lassú hömpölygéssel folyt meder-ágyában. Később feltűntek a Rocky Mountains sziklabércei és erre már a föld is termékenyebb volt. Sűrűbben követték egymást a farmok.

South Junction a Rocky Mountains közelében volt és így késő este érte csak el. Szerencsére holdfényes, csillagos éj volt és az idő kedvezett neki. Először is a sheriffet kereste föl s bemutatkozott.

Mr Goodlnek egy Uncle Sam külsejű ember volt, férfias, éles tekintettel. Látszott rajta, hogy sok vihart látott ember, mert szófukar és nagyon határozott volt. Éppen faháza lépcsőjén ült és pipázgatva nézett az égre. Első szava ez volt:

— Will you have a drink? (Akar valamit inni?)



Ajtót nyitott és bevitte Csudyt a házba. Kibontott két szódavizes üveget, öntött a pohárba, aztán szivarral kínálta meg Csudyt.

— Ha akarja, éjjelre nálam maradhat, holnap aztán fölkeresheti a saját födelét!

Így az első éjjelt Csudy a sherifnél töltötte, aki másnap adott melléje egy embert és az elvezette a paplakba. Faház volt ez, olyan, mint a többi South Junctionban, az ismert amerikai rendszerrel épült. Mellette a templom, szintén fából. Kőépület nem látszott semerre, körülötte legelők, szántóföldek, s a határban a Rocky Mountains.

Mikor rendezgetni kezdte házát a kirendelt segítővel, csodálkozva nézte az uccán járó embereket. Egész más világ volt ez, aminőt eddig ismert. Cowboyok övükben fegyverrel, négerék öszvérfogatokon, farmerek nagy kalapokkal és indiánok züllött ruhákban vagy plédekbe takaródzva. Ezenkívül bányászok, akik a Rocky Mountains bányáiból jöttek le bevásárlásokra a Citybe. Furcsa volt a látvány Csudynak és amellet olyan érzés vett rajta erőt, aminőt ezelőtt nem ismert. Az egyedüllét érzése. Távol volt barátaitól, távol mindenkitől, idegen világrészben, idegen környezetben, teljesen magárahagyva. Elővette a bibliát, erősen szorongatta kezében, mintha azt hirdetné ez neki: „Nem vagy egyedül, veled vagyok!” Másnap levelet írt Tudornak és Bufton Félixnek Chicagóba. Néhány nap múlva választ is kapott a levelekre. Bufton lapját is elküldte neki és arra kérte, hogy érdeklődjék majd és küldjön neki értesítéseket, különösen a bányászok han-



gulatáról. Tudor pedig sok szerencsét kívánt neki működéséhez.

Vasárnap volt az első prédikáció. A kis templom megtelt a legfurcsább emberanyaggal, aminőt Csudy valaha csak elképzelni is tudott s legfeljebb a képeslapok illusztrációiban látott. És beszélt nekik Krisztusról és ők nézték tágra nyitott szemekkel és ő azt hitte, hogy a pusztába kiáltja szavát, ahol a hang elhal és nincs semmi hatása...

Beszéde végén egy ember tányérral járt körül, abba dobtak centeket a hallgatók és mikor kiürült a templom, az egyik ember, egy vagyonos farmer, átadta Csudynak a pénzt:

— Ez az ön keresménye, Csudy!

Ő vonakodott elfogadni a pénzt, de a farmer megmagyarázta neki, hogy a pap fizetése így történik. Csudy végül elfogadta és leült a tányérral az üres templomban. Szeretett volna ráborulni a centekre és sírni, mert európai szokás szerint valakit így fizetni meg és különösen a papot — a legnagyobb sértés lett volna. De sokáig nem tűnődhetett, mert jött a szatócs, akinél a templomkulcs volt és rászólt, hogy induljon ő is haza, mert lezárja a templomot.

Csudy eltette a pénzt és hazament. Nagyon le volt törve, úgy érezte magát, mint akit nagy csalódás ért. De aztán összeszedte magát: „Majd megszokom, aztán jó lesz minden!”

Pár hét múlva egy indiánt fogtak el, aki kirabolt és meggyilkolt egy bányászt. A sheriff törvényt ült fölötte és felakasztatta. Csudyt odarendelte, hogy imádkoztassa meg az elítéltet. De Csudy nem értette meg a gyors ítéletet.

— Hát nem fellebbezett vagy nem kért kegyelmet?

Szavait nagy derűtség követte. A sheriff keményen szólt Csudyra:

— Ön pap, az ön feladata más, a bíróké is más, a bíróság már határozott, most tegye meg a kötelességét!

Csudy imádkozott az indiánnal, aki vadul és értelmetlenül nézett rá. A következő pillanatban a farmerek megragadták a gyilkost, hurkot dobtak a nyakába és felhúzták a közeli fára. Csudy meg volt döbbenve, de ijedelme fokozódott, mikor mindenik farmer elővette fegyverét és az akasztott emberbe belelőtt egy-egy golyót. Csudy futva ment haza.

— Ezek vademberek, nem keresztények!

Este meg is mondta véleményét a sheriffnek, de az kézlegyintéssel intézte el Csudy megjegyzéseit és végül is csak annyit mondott:

— Majd megszereti szokásainkat.

De Csudy erre Goodlnek ellen telve gyűlölettel tért haza. Úgy látom, ő a városka gonosz lelke. Kerülte, amennyire lehetett és nem érintkezett vele többet.

Ekkortájt történt, hogy egy Johnson nevű ember fölkereste Csudyt és arra kérte, hogy a prédikáció után a szószékről hirdesse ki, hogy nála kapni a híres Wix kocsikenőcsöt és ezért ő minden kihirdetésért egy dollárt fizet. Csudy ingerülten tört Johnsonra:

— Minek nézi maga az Isten házát?

— Annak, aminek a többi pap. Ha a többi meg tudja tenni, maga is megteheti, ha csak a konkurrens vállalat le nem fizette.



Csudyt elöntötte a düh:

— Gazember, rágalmazó! — és ezzel kilódította házából az atyafit.

Az is dühbe jött:

— Ezt még megkeserüli!

Csudy utána kiáltott:

— Szédelgő!

Johnson első dolga volt a sherifffnek elpanaszolni a dolgot, de ez legyintett a kezével.

— Hagyja el, még zöld. Majd megszokik!

— Vagy megszökik — pattogott Johnson —; az üzletet lenézni és valakit becsületében sértegetni, talán mégsem lehet Amerika földjén!

A sheriff megnyugtatta, azután elsimította az affért és az élet folyt tovább. Közben választási mozgalmak indultak. Csudy levelet kapott Buftontól, aki fölkerlte, hogy szervezkedjék a bányamunkások között és a szocialista plattformot támogassa. Erre Csudy kedvet érzett és a következő szombat este fölkereste a bárokat, ahol a munkások egybegyültek és beszédet mondott. Hallgatói helyeselték szavait és bizottságot alakítottak és megkezdődött a választási kampány. Most Csudy kettős elfoglaltságában élte ki magát. Megtartotta az istentiszteleteket és beszélt pártjáért. Hol az uccán, hol a bárokban, hol a bányatelepeken szónokolt. Buftonnak lelkes tudósításokat küldött, aki ezeket lapjában közölte is. De a választási mozgalmak sok idegent hoztak South Junctionba. Így történt, hogy egyik vasárnap, mikor a templomban ének után szónokolni akart, egyszerre csak egy borostásarcú ember felállott a padokból,

elővette a bibliát és így szólt az egybegyűltekhez:

— Testvérek, érzem az ihletet és így engedelmetekkel ma én fogok elmélkedni nektek a Hegyi Beszédről!

Csudy, aki már a szószék első lépcsőjére tette a lábát, visszafordult:

— Csendet kérek! A templomban csak engem illet a szó!

Elégületlenség moraja hallatszott. Az idegen pedig nem ült le Csudy figyelmeztetésére, hanem olvasni kezdte a biblia szavait. Csudy újra rászólt, de erre őrá kiáltott valaki:

— Ne zavarja az ájtatoskodót!

Csudy éktelen dühbe jött, odament a szónokhoz és kivette kezéből a könyvet. De erre az emberek felugráltak és követelték, hogy adja vissza neki a bibliát. Ha egyszer ihletve érzi magát, joga van beszélni!

Csudy pattogott:

— Kérem, két pap nem beszélhet egyszerre!

— Nem is — felelték neki. — Ma nem ön fog beszélni, hanem ez a másik!

— De ezt én nem engedem! — kiáltozott Csudy.

— De mi meg ezt akarjuk — felelték a többiek.

Ekkor a szatócs odalépett Csudyhoz és kérte, hogy jöjjön el onnét, üljön hátra és hallgassa meg a másik beszédét. De ez csak olaj volt a tűzre, Csudy még dühösebb lett és a szatócsot, aki a templom őre is volt egyúttal, ellökte magától. Erre egy erős farmer őt taszította tovább. Csudy visszavágott, mire beállott a teljes



felfordulás, végül is a többség megragadta Csudyt, kituszkolta a templomból, becsukta utána az ajtót és megtartotta az istentiszteletet. Csudy pedig kint állt a kapu előtt és várta, míg bevégezik a beszédet és tehetetlen dühében rágta az ajkát. Mikor kitódultak a hívek, szembefordult velük.

— Mi volt ez? Engem megakadályoztak hívásom teljesítésében!

— Ellenkezőleg, ön akadályozott meg minket! — pattogtak a farmerek.

Johnson is eléje került:

— Miért nem maradt benn a templomban, a szentbeszéd után megtanulta volna, hogyan kell kihirdetni az árukat.

Csudy ordított:

— Beszennyeztétek Isten házát!

A többiek visszafeleltek:

— Jobban tiszteljük, mint maga és ismerjük a szokásainkat!

Majdnem tettelegességre került a sor, de Goodnek sheriff odalépett Csudy mellé és felszólította a hívőket, hogy térjenek haza. Azok szó nélkül engedelmeskedtek és akkor a sheriff hazavezette Csudyt. Búcsúzáskor azt mondta neki:

— Keressen fel egyik nap, aztán megbeszéljük a dolgokat.

Ezzel a kínos ügy elsímult. Pár nap múlva Csudy fölkereste a sheriffet, az nyugodt hangon szólt hozzá:

— Én értem önt és legkevésbé vagyok ellensége, de ön nem érti Amerikát. Ez az ön baja.

-- Kérem, én a szabadságot kerestem Ameri-

kában — felelte Csudy — és ehelyett útálatos zsarnokságot találtam itt, a tömeg zsarnokságát, amely letöri az egyént. Itt senki sem élhet kedve szerint, bort nem ihat, mert eltiltják, vasárnap nem mehet vendéglőbe, mert azokat bezárják, az üzletnek alárendelnek mindent, még a vallást is.

A sheriff közbeszólt:

— Rosszul ítéli meg a helyzetet. A templomban szoktak összegyűlni az emberek és így ott a prédikáció után jogos a hirdetések közzététele. Hogy a szeszt eltiltotta az Únió, az a jövő nemzedék érdekében van, mert az emberiséget akarják nemesíteni, hogy magasabbrendű teljesítményre legyen képes, ezért a bűnözést elősegítő szeszt elvonjuk a nagy néprétegtől. Ami üzleti életünket illeti, az valóban eleven, de ahol az üzlet nem lüktet és nem dominál, ott haldoklóban van a gazdasági élet.

— Önök annyira materialisták — vágta oda Csudy —, hogy az nekem egészen a csömörlésig útálatos!

A sheriff nyugodt maradt:

— Én csak azt válaszolom önnek erre a kifakadására, hogy sehol a földön nincs olyan vallási élet, mint éppen az Únióban.

— Igen, ezt tapasztaltam — felelte Csudy —, mindenki papnak képzei magát és ha rájön, hogy úgy mondjam, a rögeszméje, akkor feláll a templomban és prédikál, a fölszentelt pap pedig menjen ki a templom elé és várja meg, míg a jött-ment befejezte locsogását. Köszönöm, ebből a vallási életből én nem kérek. Ha valaki, én a vallási élet híve vagyok és még a szocializ-



must sem tudom elképzelni anélkül, de ezt a szabadságot, amit itt a vallási téren művelnek, szabadosságnak nevezem! És lenézem!

A sheriff újra magyarázni kezdte:

— Amerikát meg kell szokni és akkor megszereti az ember, de Amerikát megváltoztatni, az lehetetlenség!

Csudy erre véget vetett a vitának:

— Köszönöm a tanácsát, de én eddig is és ezután is csak a saját fejem után fogok menni. Ha sikerül, jó, ha nem sikerül, akkor...

— Akkor fejjel nekimegy a falnak! — hagyta rá a sheriff.

— Az az én dolgom — pattogott Csudy.

— Az ön dolga, de bezúzza a fejét — felelt a bíró.

— Az én fejem az én fejem, az ne fájjon másnak!

Ezzel vette Csudy a kalapját és eltávozott.

— All right — dörmögte a sheriff —, hát csak menj. Minden ember a saját szerencséje kovácsa.

Közben múltak a napok és a választási harc mindjobban előtérbe lépett. Csudy egyik szónoklatot a másik után tartotta. A választás előtti napon, mikor a delegátusokat kellett kijelölni, Csudy a nagy magtárban beszélt. Nagy csodálkozására az összegyűlt szocialisták néhány republikánusra is szavaztak. Csudy elképedt ezen. Hogy lehet ez? És azonnal rátámadt az egyik szocialista párthívére, aki republikánusra szavazott:

— Mit tett ön? — kérdezte izgatottan.

— Szavaztam — hangzott a felelet.

— De kire szavazott? — sürgette Csudy.



— Arra, akit a legmegfelelőbbnek tartottam.  
— De hisz az a republikánus párt tagja!  
— Tudom — szólta a megtámadott.  
— Ön súlyos vétséget követett el, ezért ki fogják zárni a pártból!

— Már hogy engem? — kérdezte a szavazó. — Azt szeretném látni.

— Hát meg fogja látni.

Erre Csudy se kérdeve, se hallva, a pódiumra ugrott és pár szóval ecsetelte a történeteket és követelte, hogy azokat, akik nem a szocialista jelöltre szavaztak, zárják ki a pártból!

Óriási zaj támadt erre.

— Bolondság, hogy lehet ilyent mondani!

De Csudy csak tovább tüzelt:

— Az ilyen ember nem lehet a szocialista párt tagja, egész Európában így van ez!

Erre a szóra azután még nagyobb láрма keletkezett.

— Mi közünk nekünk Európához! Menjen Európa, de nekünk hagyjon békét!

Csudy nem tágitott. Erre az egyik szavazó felugrott melléje a pódiumra és azt javasolta a béke érdekében, hogy ne a republikánus pártra szavazókat, hanem magát Mr Csudyt zárják ki a pártból. Óriási hurrázás felelt erre a javaslatra. A szónok pedig így szólt a gyülekezethez:

— Szóval kimondhatom, hogy South Junction és vidéke szocialista pártja Rev. Csudyt kizárta tagjai sorából!

Tapsvihar tört ki és óriási helyeslés. Csudy nem mozdult helyéről. Ekkor a szónokló farmer felszólította Csudyt, hogy szálljon le az emel-



vénnyről és hagyja el a termet, mert a párt zárt-körű konferenciát tart. Csudy azonban hallani sem akart erről, sőt újra beszélni kezdett. Kifütyülték és letaszították az emelvénnyről. Erre dulakodás támadt. Majd úgy érezte, hogy a levegőbe kapják és kézzel kézre adják a zsúfolt teremben és az ajtóig viszik, ahol szépen kituszkolták az uccára. Csudy dörömbölt az ajtón. Szitkozódott és követelte, hogy eresszék be s a vége az lett, hogy négy fegyveres farmer kijött a teremből, hazavitte, őrt állított ajtaja elé, aki-nek szigorúan meghagyták, hogy Csudyt ne eresszék ki mindaddig, míg más utasítást nem kapnak. Az ülés pedig kimondta, hogy Csudy a választás lezajlásáig őrzendő. Erre állandóan fegyveres őr állott a háza előtt és ő, mint egy rab, tombolt a lakásában. Közben eljött a vasárnap. Csudy a templomba indult, de útját állták. Dulakodva mégis eljutott az ajtóig. Benn, nagy meglepetésére, már folyt az istentisztelet és egy ismeretlen ember szónokolt. Hirtelen besietett a templomba és követelte, hogy hagyják abba a prédikációt, mert csak ő hivatott megtartani azt. Erre még nagyobb botrány kerekedett és végül is a fegyveres farmerek jöttek Csudyért és bezárták házába. Egyben értésére adták a sheriff üzenetét, hogy mindaddig nem hagyhatja el a lakását, amíg sorsáról nem határoznak. Csudy teljesen feldúltan, tehetetlen dühében topogott szobájában, de kimenni nem tudott, mert az örök felváltva vigyáztak rá. Rá, a rabra, saját papjukra.

Keserősége mélységes volt, elhatározta, hogy nem marad South Junctionban és megborzón-



gott, ha rágondolt, hogyan tették ki a teremből, hogyan adták kézzől kézre. És akkor eszébe jutott, hogy ő ezt egyszer megálmodta, akkor, mikor beteg felesége felriadt az ő zuhanására, amely ébredése volt nyugtalan álmából. Csodálkozva elgondolkozott. Hogyan, az álmok is valóra válnak? És valóságban megtörténnek? Lehajtotta fejét. Mindegy, akárhogy is van. Innen el kell tűnnie. Ez a vad nép éretlen, kiforratlan, nem méltó hozzá és ők sohasem fogják megérteni egymást. A városi lakosok mások, azok a civilizáció keretei között élnek, de ezek a vadon vad gyermekei.

Kikémlelt az uccára és látta háza előtt a fegyveres farmert föl és alá járni. Aztán hátrament hátsó szobájába és onnét kinézett a földekre. Csak egy kerítés választotta el telkét a káposztáskerttől, mely mögött szabad mező terült el a hegy aljáig. Egyszerre tudatára ébredt, hogy mit kell tennie. A hátsó szobába vitte bőröndjét és ott bepakolt szépen mindent. Időnként szünetet tartott és ki-kinézett az uccára, nem lesi-e meg valaki. Este meggyújtotta első szobájában a lámpást és ott várt, míg teljesen besötétedik. Szerencséjére koromsötét volt és a hold még nem jött fel. Csudý úgy érezte, hogy itt a cselekvés ideje. Felnyitotta a hátsó ablakot, bőröndjeit szép lassan leeresztette a földre, aztán kimászott az ablakon. A kerítéshez ment, ott áttette bőröndjeit, aztán maga is átmászott. Senki sem látta. Ekkor vállára kapta csomagját és nagy kerülővel megindult a házak mögött a vasúthoz. De nem ment az állomásra, nem akarta, hogy felismerjék, hanem az útkeresztezéshez. A sze-



rencse itt is kedvezett neki, mert egy tehervonat vesztegelt a pályaudvaron és a szembejövő vonatot várta. Megragadta az alkalmat és bőrröndjével feltornászta magát az egyik vagonra, amely szenet szállított. Lehevert a szénre és várt. Óráknak tetszettek a percek, míg végre megjött az ellenvonat és a tehervonat nagy csengetéssel elindult, vonszolva a nehéz vagonokat és a vagon tetején szorongó Csudyt. South Junction uccái kezdtek eltűnedezni a sötétségben és Csudyt vitte a vonat kelet felé. Így ért Brightonba, ahol észrevétlenül leszállt, aztán a sínek között bement a pályaudvarra. Most már szabad volt. Meg sem állt Chicagóig.

Míg Csudy ezt a kellemetlen utazást végigszenvedte, ezalatt a sheriff South Junctionban tanácskozássra hívta össze embereit, hogy megbeszélje, mit csináljanak papjukkal. Egybén intézkedett, hogy Csudyt vezessék eléje. Két fegyveres őr ment Csudyért. A lámpa égett az első szobában. Az őrk zörgettek. De senki sem mozdult a házban. Újra zörögtek, senki sem jelentkezett. Végre elfogyott az őrk türelme és betaszították az ajtót, Csudy nevét kiáltották és keresték mindenütt, de hiába. Csudyt nem találták sehol. Erre eloltották a lámpát és visszatértek a sheriffhez.

— Nos, hol hagyátok? — kérdezte a sheriff.

— Nem hagytuk mi sehol, ő hagyott el bennünket — hangzott a felelet. — Megszökött az, uram, minden cókémókjával együtt!

A sheriff felkacagott és a többiek is hahotáztak.

— Milyen okos ember volt! — mondta végre



a sheriff. — Megoldotta a kérdést, nem kell vele többet vesződnünk.

Brighton állomáson pedig ott ült Csudy a bőröndjén és nézte a csillagokat, melyek teljes fénnel ragyogtak. „Milyen szépek, gondolta Csudy, mennyi rejtély van bennük.“ De bármily fényesek voltak azok a csillagok, Csudynak úgy tetszett, mintha odahaza szebben ragyogtak volna! Odahaza, a hazájában! Fázni kezdett, de mozdonyfütyülést hallott, jött a vonat, hamar jegyet váltott és utazott tovább Chicagó felé. A vonaton már teljesen nyugodt volt. Azzal vigasztalta magát, hogy a városban jobb lesz, ott majd megértik.

## X.

Chicagóban jelentkezett Rev. Buxtonnál, a missziók vezetőjénél. Sokáig várakoztatták, míg végre Buxton elé kerülhetett. Az öreg pap nem valami szívélyesen fogadta.

— A legrosszabb híreket kapom önről; valóban régóta vezetem az ügyeket, de ilyen esetem, mint az öné, hosszú praksisom alatt még nem volt.

— Oh, uram — szabadkozott Csudy —, ezek vad emberek!

— Nem hinném — felelte Rev. Buxton —, ők a nép egyszerű gyermekei, akiknek lelkén igen könnyű játszani. A dolog titka abban áll, hogy azt kell tenni, ami nekik megfelel, nem pedig azt, amit az ember elképzel, hogy majd az fog megfelelni. Mert erőszakkal rákényszeríteni olyan felfogásokat, melyek az ő nézetükkel és megrögzött szokásaikkal ellenkeznek,



lehetetlenség! Nézze, fiatal barátom, ha én magának adok egy klarinétot és maga rosszul nyomja meg a billentyűket, akkor minden igyekezete hiábavaló és minél jobban fújja azt a hangszert, a hangzavar csak annál nagyobb lesz! Így van ez a nép egyszerű gyermekeivel is! ott a teóriák mit sem érnek, csak annak van értéke, amit ők megértenek, bevesznek, még pedig olyan formában, ahogy ők azt megszokták!

Az öreg elhallgatott, Csudy pedig így szólt:

— De hiszen a templomban avatatlan is akart beszélni az istentisztelet ideje alatt.

— No és aztán — felelt az ősz pap —, miért nem hagyta beszélni. Ment volna fel a szószékre és a beszéd után magyarázta volna az elhangzottakat!

— Különös lett volna — szabadkozott Csudy.

— Önnek az, nekünk nem — korholta Rev. Buxton. — Maga nem is sejtí, milyen nevelő hatása van a vallásnak. Az, aki ihletve érezte magát a szentbeszédre, másokat is inspirált kegyes tetterre, vagyis a bibliában való elmélyedésre és így nem holt betű marad az előttük, de elméje által életre kel minden betűjével. A pap pedig, aki jelen van, tovább magyarázza a fölvetett igéket, s így csak még jobban tisztázódnak az eszmék, az Írás szavai. És ön, aki tudtommal népneveléssel akar foglalkozni, ezt nem értette meg?

— Nem, uram — felelte Csudy —, most sem értem és azt hiszem, sohasem fogom megérteni.

— Hát akkor — szólt Rev. Buxton —, mi sem fogjuk egymást megérteni soha!

Kezet nyújtott Csudynak és átment a másik szobába. Csudy nem tudott szólni, oly gyors volt a búcsú és így nem tehetett mást, mint eltávozott. Mikor már az uccán járt, csak akkor eszmélt arra, hogy tulajdonképpen elbocsátották.

— Ez ugyan amerikai tempóban ment -- gondolta magában —, de hát így is jól van!

Tovább ballagott és elhatározta, hogy nem törődik többet a missziós ügyekkel és más munka után néz. Ezért másnap fölkereste Bufton Félixet, a „Labour World“ szerkesztőjét, akinek South Junctionból annyi tudósítást küldött és aki egész utolsó ideig meg volt elégedve vele és cikkeit is közölte.

Itt a fogadtatás egészen más természetű volt, mint a missziónál. Bufton Félix vígan üdvözölte Csudyt, nagyot nevetett, mikor meglátta:

— Itt az én emberem! Nos, szerzett már egy kis amerikai tapasztalatot, már nem olyan zöld — már érik!

— Köszönöm az ilyen érést — felelte Csudy. — Példatlan, uram, ami ebben az országban történik, nálunk ilyent nem is tudok elképzelni.

— Hol? — kérdezte Bufton.

— A hazámban — felelte Csudy —, Európában!

Erre az amerikai hahotázni kezdett, de oly erővel, hogy az Csudyt sértette.

— Mit nevet? — kérdezte.

— Magát!

— És mi van rajtam nevetni való?

— Csak az — folytatta a szerkesztő —, hogy maga a legfurcsább ember, akit idáig láttam.



— Miért gondolja ezt? — pattogott Csudy.

— Hát csak azért, barátom, mert maga a hazáját és Európát Amerikában keresi.

Erre Csudy dühbe jött:

— Én nem Európát keresem itt, hanem az igazságot!

— Csakhogy az igazság, kedves barátom — jegyezte meg Bufton —, mindenütt más és más és ezt fel kell tudni ismerni, különben keresztül esik rajta.

Csudy elgondolkozott, a szerkesztő pedig a vállára tette kezét:

— Hanem tudja mit, majd én irányítom magát, mert bevallom, hogy minden furcsasága mellett maga mégis tetszik nekem! Azért, ha kedve van, dolgozhatik lapomban!

Csudy örömmel jegyezte meg:

— Már hoztam is egy cikket!

— Nem úgy, barátom — folytatta a szerkesztő —, majd én irányítom magát. Látja, éppen most aktuális az Union Stock Yard ügye, a hus-tröszt visszaélése, mélyedjen el ebben és mint lapunk munkatársa, hozzon jelentéseket. Amerika gyomrát innen látják el és így nagy érdek figyelemmel kísérni, mit etetnek meg a pénzemberek az amerikai polgárokkal.

— Tudom, hallottam a dologról és Upton Sinclair könyvét ismerem is — felelte Csudy.

— Nos, helyes, tehát ezen a nyomon haladjon. Férkőzzön be a Stock Yardba és mindent figyeljen meg.

Ezzel Bufton elbocsátotta Csudyt. Többet nem mondott neki, a többit neki magának kellett kitalálnia.



A véletlen néha kedvez az embernek. Abban a Boarding-házban, ahol Csudy lakott, volt egy nő, aki az Union Stock Yardnál volt alkalmazva. Ezzel kötött ismeretséget Csudy. Mrs Whitehall volt a nő neve. Úgy negyven év körüli, érdekes arcú nő. A levelezési osztálynál dolgozott az irodában. Az első szál tehát megvolt. Az ő révén nemsokára Csudy is bejáratos lett a telepre. Ámulva látta, ami ott történik. Marhacsordákat, disznófalkákat hajtottak a telepre és a vágóhidakon óránként 600 darabot dolgoztak fel. A húsárut rögtön a készenálló vagónokban helyezték el, ládába és dobozokba csomagolva és a vagónok kétóránként indultak el Amerika különböző részeibe. Megragadta a hatalmas méretű, nagyszerű munka, a soha nem látott nagyarányúság. Néhány napig nem tudott semmit kitalálni a Stock Yard ellen. Egy este bizalmasan beszélgetett Mrs Whitehallal és ekkor elhatározták, hogy a vasárnapot együtt töltik. Már kora reggel kirándultak Lake Springsbe és egész délelőtt az erdőben bolyongtak. Le is ültek egy helyen és Csudy udvarolgatni kezdett az asszonynak. Bókolta neki, hogy milyen szépek az amerikai nők és ha nősülne, akkor csak amerikai nőt venne el feleségül.

— Nos és miért nem teszi meg? — kérdezte kíváncsian az asszony.

Csudy erre azt felelte:

— Mindennek eljön az ideje!

Ezzel hirtelen másra terelte a beszédet és átlért az Union Stock Yardra. Az asszony beszédes lett és elmondta, hogy nagy üzlet az és jól értik a vezetését.



— Maga nem is hiszi, mennyi hulladékot és beteg marhát kevernek azokba a ládába!

— De hisz nem láttam semmi ilyent!

— Azt maga nem is láthatta, mert az állatorvosi vizsgálat helyén történik a csempészés. Az orvosok a másik szobában vannak és így könnyen megy a dolog. A nép, az istenadta nép, pedig nem tudja, mit eszik!

Csudy így nyomra jutott és tényleg tapasztalta, hogy a beteg marhákat nem távolítják el a telepről, csak látszólag elkülönítik, aztán nagy kerülővel hajtják el őket éjjel a Stock Yardra, ahol másnap elsőnek ölik le, mintha az előző napi vágásról visszamaradt állatok lennének. Csudy megírta nagy támadó cikkét a húströszt ellen, amelyet a „Labour World“ nagy betűkkel, ritkítva hozott. A cikknek váratlan eredménye lett. Nemcsak a szenzáció és Bufton elismerése Csudy írásai iránt, hanem egy különös akció is. A tröszt vezetői fölfigyeltek a cikkekre és kinyomozták, hogy az adatok csak Mrs Whitehall révén kerülhettek Csudy birtokába és így juthattak nyilvánosságra. Ezért, amerikai ügyességgel, nem csaptak lármát, csak Mrs Whitehallt hívták fel az igazgatóságba, ahol hosszasan tárgyaltak vele. A tárgyalás eredménye az lett, hogy a tröszt igazgatójának befolysására Mrs Whitehall „breach of promise“ házassági ígéret megszegése miatt pört indított Csudy ellen. Még olyan elképedést ember nem látott, mint aminő Csudyn erőt vett, amikor a „Warrant“-ot, az elfogatási parancsot megkapta. Bement Buftonhoz, aki nevetve fogadta:

— Ügyes sakkhúzás.

— Mit ért ön ezalatt? — kérdezte Csudy.

— Csak azt, barátom, hogy ezt a tröszt eszelte ki, hogy önt lehetetlenné tegye.

— De hisz ez lehetetlenség, uram! — pattogott Csudy.

— Jegyezze meg magának — szólt rá a szerkesztő —, hogy semmi sem lehetetlen, de legkevésbé éppen az, amit mi annak gondolunk.

— Most aztán még kevésbé értem a dolgokat — jegyezte meg Csudy.

— Pedig egyszerű — magyarázta a szerkesztő. — Ön a trösztnek kellemetlen, ezért el akarják távolítani a városból.

— Hát az nem fog sikerülni nekik! — felelte Csudy.

— Reméljük a legjobbat — hagyta rá Bufton.

Másnap azonban a „Minor“ című lapban nagy cikk jelent meg Mrs Whitehall fényképével, akit Mr Csudy házassági ígéretekkal befönt és cserbenhagyott. Éppen dühöngve olvasta szobájában a lapot Csudy, mikor kopogtak ajtaján.

— Szabad!

A háztulajdonosnő volt. Szerényen jött és szerényen szólt:

— Mr Csudy, bocsánat, hogy zavarom, de fel kellett önt keresnem.

— Parancsoljon — szólt Csudy.

— Azért jöttem — mentegetődzött az asszony —, hogy a mai botrány után ön itt nem maradhat.

— Micsoda botrány után? — pattogott Csudy.

— Amit a „Minor“ megírt önről.

— De hisz az egész a Stock Yard gazsága!



— Igen, de a Stock Yard tulajdona ez a ház is  
— felelte az asszony.

— Mióta?

— Tegnap este vették meg.

— Oh, a gazemberek! — dühöngött Csudy. —  
Pénzük van a gazembereknek és így kilakoltat-  
hatnak.

— Ebbe uram bele kell törődnie!

Ezzel az asszony elkészönt és magárahagyta  
a dühöngő Csudyt, aki ezután hirtelen lesietett  
a hallba:

— Hol van Mrs Whitehall? — kérdezte.

— Az ügyvédjével tárgyal! — hangzott a  
felelet.

Fel akart rohanni szobájába, de az ügyvéd  
éppen szembe jött vele. Csudy rátámadt:

— Micsoda hallatlan rágalommal illetnek  
engem, én soha semmi ígéretet nem tettem Mrs  
Whitehallnak.

Az ügyvéd nyugodt ember volt, lecsillapította  
Csudyt:

— No, csak csendesüljön le és gondoljon az  
erdőre: „Ha valaha megnősülök, csak amerikai  
nőt veszek el!”

— Majd ha eljön az ideje! ... Igen, ezt mon-  
dottam.

— Nos, uram, az ön ideje elérkezett — szólt  
az ügyvéd és távozott.

— Valóban, az én időm elérkezett — düny-  
nyögte Csudy.

Fel-alá járt a szobájában és nem tudta mitévő  
legyen. De nem sok ideje volt a gondolkozásra,  
mert az elfogatási parancsot már kézbesítették  
neki.

— Gazemberek, rablók — szitkozódott.

Vette a kalapját és elrohant Buftonhoz. A szerkesztő megcsóválta fejét.

— Úgyesen dolgoznak. Más tanácsot nem adhatok, minthogy egyezkedjék velük.

— De kivel és miért? — méltatlankodott Csudy.

— Keresse fel Mrs Whitehall ügyvédjét, az majd ellátja tanácsokkal. Mert én most mást nem tehetek.

Ezzel a szerkesztő magárahagyta Csudyt, aki csodálkozva nézett utána.

— Ez is cserbenhagyott. De hol lakik az ügyvéd?

Egy munkatárstól megtudta:

— Éppen most járt itt és tárgyalt a szerkesztő úrral.

Most ébredt Csudy csak a dolog tudatára. A tröszt lefizette a lapot, neki pedig útilaput kötnek a talpa alá.

— Bitangok — kiáltotta. — Az elv, az igazság, a szocializmus, minden, de minden csak üzlet!

De sokáig nem háboroghatott, mert két erős kéz megragadta és kitolta az ajtón!

— Ezek se látnak többé! — fortyogta magában és hazasietett. Nem sokat teketóriázott, bepakolt, kifizette minden tartozását és felkapta poggyászát és nem nézve se jobbra, se balra, kiment a pályaudvarra és nem törődve se ügyvéddel, se Mrs Whitehallal, se „Warrant“-tal, a legelső vonattal megszökött a városból és meg se állott New Yorkig.

A legnagyobb meglepetés azonban New York-



ban érte. Alig helyezkedett el szállójában és bejelentette magát, máris idézték a rendőrségre. A legnagyobb meglepetésére értésére adták, hogy Chicagóból elfogatási parancsot adtak ki ellene és azért felügyeletbe: marad sorsa elintézéséig a lakásán.

Ez volt Csudy szerencséje, mert az őrzésére kirendelt rendőr jószívű ember volt és értett az üzlethez. Nyugodtan végighallgatta Csudy panaszát és megnyugtatta:

— Ha van száz dollárja, tudok segíteni magán!

Csudy leolvasta a száz dollárt a rendőr kezébe, az pedig szerzett számára egy Mr Kudyke névre szóló igazolványt és ez alapon útlevelet. Így az út megint nyitva állt Csudy előtt — haza Európába.

Hajója este indult és az utolsó nap még bejárta egyszer New York városát, hogy aztán örökre búcsút mondjon az Újvilágnak. Bolyongása közben összeütődött egy nővel. Bocsánatot kért, de mikor ránézett, csak akkor ismerte meg: Anna volt, a felesége. Mindketten csodálkoztak:

— Nem is tudtam, hogy maga New Yorkban van — kezdte az asszony.

— Ma indulok tovább.

— Hová? — kérdezte Anna.

— Hová? Hova máshova, mint vissza Európába — dohogott Csudy. — Ezek nem emberek, ezek rablók, bolondok vagy én nem is tudom mik, én ilyen embereket még elképzelni sem tudtam, nekem elég volt, nem maradok itt semmi pénzért!

— Jó, hogy akkor mégis találkoztunk — szólt

Anna. — Nézze, itt van egy tea-room, jöjjön be egy csészére és elintézzük, ami még hátra van.

Csudy engedett a felhívásnak és néhány perc múlva megint együtt ültek ők ketten, férj és feleség, akik ekkor már oly távol voltak egymástól. Alig ültek le, megrendelték a teát és Csudy kitört:

— Borzasztó hely ez, nem maradnék itt egy világért sem. Ez a szabadság hazája? A zsarnokság hazája! A trösztök ránehezedenek mindenre és óriási hatalmukkal diktálnak. Az egyén, az senki, az nem számít, azon keresztül taposnak, mint mi a szerencsétlen férgeken. Hát köszönöm, nekem ebből elég volt.

— Ne pattogj, János — csillapította Anna —, beszéljünk nyugodtan. Ha te nem találsz helyedet itt, az a te dolgod, abba nem szólok bele, de viszont én, aki nagyon meg vagyok elégedve, sőt boldog vagyok, nem kíváncszom máshova —, én itt maradok!

— Az a te dolgod — motyogta Csudy. — Jellemző a nők ízlésére, mindig más tetszik nekik, mint a férfinak.

— Igen, János — folytatta az asszony —, különbözők vagyunk, te is, én is, azért is váltunk el.

— Sajnálod? — kérdezte Csudy.

— Oh, nem! — nevetett Anna. — Minden úgy van jól, ahogy van! De az elválásunk még nincs teljesen befejezve. A formai rész még hátra van!

— Mit akarsz? — kérdezte Csudy.

— Elválni, törvényesen. Te úgyis Európába mész, én pedig örökre itt maradok.



— Valami terved van? — tudakolta Csudy.

— Most nincs, de ki tudja, mit hoz az idő — felelte Anna. — Hogy az élet milyen különös, azt te is tudod és senki a jövőt nem látta még. Az egész élet a véletlenek sorozata. Hát nem véletlen az, hogy mi most újra itt ülünk együtt, amikor egy órával ezelőtt még se te, se én nem gondoltunk erre. És nem véletlen az, hogy én éppen a postára igyekeztem, hogy egy fontos levelet küldjek neked, mikor találkoztam veled?

— Milyen levelet akartál nekem küldeni és hova címezted?

— Tudortól megtudtam, hogy Chicagóban vagy már félév óta és oda írtam. Ami pedig a levelet illeti, abban az áll, hogy légy szíves a mellékelt okiratokat aláírni.

— Micsoda okiratokat? — tudakolta Csudy.

— Nézd, János — folytatta nyugodtan az asszony —, minthogy úgysem élünk már együtt és más és más világrészben keressük a boldogulást, az élet rejtélyeinek megoldását, azt gondoltam, hogy ha te is olyan jó vagy és megértesz engem, váljunk el közös megegyezéssel, ahhoz nem kell semmi huza-vona és minden rövidesen rendbejön szépen. Te is szabad leszel, én is!

Anna elhallgatott. Csend volt. Végre Csudy szólalt meg:

— Ez hát a beszéd lényege. El akarsz válni, az utolsó szálát is el akarod szakítani, ami hozzám fűzött. Egyszóval, mehetek, rám nincs szükség... olyan vagyok, mint egy kivert kutya, nincs senkim, aki jószívvel lenne irányomba, mindenki csak szabadulni akar tőlem!



Csudy szemébe könnyek szivárogtak. Anna észrevette ezt és gyöngéden megfogta János kezét:

— Ne, ne így vedd! De látod, jobb mindkettőnknek. A te nagy, rajongó lelked nem fér be a polgári élet kereteibe. Te még nagy dolgokat művelhetsz. neked nem való a polgári élet kis tűzhelye!...

Csudyn erőt vett a nobilis érzés:

— Nos, add ide a válást kérő iratokat.

Aztán nagyhirtelen aláírta.

— Ne mond, hogy nem akarlak boldoggá tenni!

Ezalatt Anna leitatta az írásokat és elcsomagolta táskájába az okmányokat.

— Igen — felelte Anna —, boldoggá akartál tenni és azzá is tettél, most, amikor elváltál!

— Különös a ti boldogságtok, asszonyok — dörmögte Csudy.

— Oh nem, János, sokkal egyszerűbb, mint hiszed. Látod, most boldog vagyok, mert jó voltál hozzám, boldog vagyok, mert tudom, hogy jó ember vagy és boldogságomat neked köszönhetem. És közben megsimogatta férje kezét.

Csudy csodálkozva nézett rá:

— Nem értelek egészen. Miért köszönheted nekem a boldogságodat?

— Nézd, János — kezdte Anna —, abban az iskolában, ahol tanítok, van egy kiváló ember, Mr Hughes, aki már számos találmánnyal lepte meg a világot, nagyszabású ember, ép olyan nagyszabású, mint te — de a reális tudományok terén. Nagyszerű szövőgépeket, verő- és hímző-



masinákat konstruál, már négy háza van az Únióban, pedig alig több harmincévesnél.

— Nos, mit akarsz ezzel a Mr Hughessel? — vágott szavába Csudy.

— Ez az ember megismert, gyengéd figyelemmel volt irányomban és megkérte a kezemet. Bevallottam neki, hogy nem vagyok szabad. Erre azt kérdezte, hogy mit tennék akkor, ha szabad lennék. Habozás nélkül feleltem, hogy akkor szó nélkül feleségül mennék hozzá.

— Úgy! — dobolt az asztalon Csudy. — Most már értem az egész játékot. Ezért kellett nekem a válasza belemennem, hogy te férjhez mehegy! Nagyon jó! — Felkacagott: — Kitűnő! Mondhatnám ez is amerikai ízű. Egyszóval én adom tulajdonképpen férjhez a saját feleségemet!

— Nem volt más mód — hebegte Anna.

Csudy könnyes szeme előtt összefolyt a világ, az emberarcok, Anna és mindenki. Vette kalapját és kitámolygott a helyiségből. Csak az uccán, az emberforgatagban tért magához. Megnézte óráját és látta, hogy még néhány órája van hátra az indulásig. Céltalanul kóborolt az uccákon és minden perc múlását nagy örömmel vette tudomásul. Minden perc közelebb vitte őt ahhoz az időhöz, amikor örökre távozzhatik innen.

— Nem, nem — esküdözött —, sohasem hagyom el ezentúl hazámat, bármi történik is velem. Ha már nagy megpróbáltatásokat mért rám az élet, ha már ennek így kell lenni, úgy teljék be a pohár odahaza és ne idegenben!

Végre eljött az indulás perce és hajóra szállhatott. Az indulásig a fedélzeten állott, nézte a

sürgést-forgást, de amikor a hajó elhagyta a révet és elhaladt a Liberty szobra mellett, akkor egy hosszú pillantást vetett a hatalmas szoborra, mely a szabadság fáklyáját tartotta kezében, s lement a kabinjába.

— Igen, a szabadság fáklyája most felragyog rám is, mert eltűnik Amerika földje és én visszautazom Európába, hazám földjére. Ez az igazi szabadság!

## XI.

Hat nap, hat éjjel tartott az út, a tenger nem volt viharos és Csudy ott ült a fedélzeten nap-nap mellett és nézte a végnélküli hullámokat. Minden múltó percnél örült, mert közelebb érezte magát hazájához. Délben pedig ő volt az első, aki sietett megnézni a kapitány jelentését, hogy hány csomót haladt a hajó. Valami titokzatos erő izgatta bensejében.

— Csak vissza, vissza, otthon a helyed!

Most, az úton, még jobban érezte ezt, mint valaha. Nem is hitte, hogy a honvágnak olyan ereje van, pedig hiszen hazafelé tartott és mégis honvágyat érzett. Elhatározta, hogy nem időzik sehol huzamosan, hanem, amilyen gyorsan lehet, hazasiet. Cherbourgól nyomban továbbutazott Párizsba és egy délután be is futott a vonat a Gare St. Lazaire-ra. Megérkezett a francia metropolisba. Tudta, hogy még az este tovább mehet, ezért csomagját a garde-robe-ba téve, felült egy taxira és befutotta a várost. De nagy volt a csalódása. New York után Párizs! Minő kicsik a házak és kevés a forgalom az utcákon



az amerikai arányokhoz képest. Eltűnődött. Itt nem volna képes megszokni. Örült, mikor az indulás ideje elérkezett és boldogan hajtatott ki a Gare de l'Estre. Két nap mulva otthon volt.

Jóleső érzés fogta el, mindenki anyanyelvén beszélt. De a házakat, mindent itt is törpének látott. Lakás után nézett és lepihent. Az ucca csendje szokatlan volt neki. Hm. Ez egy halott város. És nem rohannak az emberek, úgy mennek az uccán, mintha nem tudnák, hogy honnan indultak el, csak céltalanul bolvonganak a házak között. Csudy magában mondogatta: Green-ek, most ők zöldek nekem. Fejletlen itt minden, de fejleszthető! Ez is életcél — gondolta magában. Ha már megjártam Amerikát, legalább a tapasztalataimat értékesítem itthon.

Másnap, mikor felszállt a villamosra, a kalauz jegyet kért. Váltott egy jegyet. A kalauz kezébe adta a cédulát. Csudy már elszokott ettől és megjegyezte:

— Fölösleges, fizettem és annyi pénzdarabnak kell önnél lenni, amennyi utasa van. Csak tegye el a pénzt, megbízom a becsületében és maga is bízzék meg az enyémben. A szakaszhatáron leszállok.

Csudy szerencsétlenségére azonban ellenőr lépett fel a kocsira és első dolga volt Csudytól a jegyet kérni.

— Már fizettem — hangzott a felelet.

— Helyes — szól az ellenőr —, de hol a jegy?

— A kalauznál — válaszolta Csudy. — És kérem önt, bízson meg a kettőnk becsületében.

Az ellenőr elmosolyodott:



— Mit csináljak, kérem?

— Azt mondtam: fizettem, higgye el.

— Elhiszem, csak a jegyet kérem.

Ekkor odalépett a kalauz az ellenőrhöz:

— Valóban, az utas fizetett, de azt állítja, hogy a jegy fölösleges...

— Igen, teljesen fölösleges — szólta Csudy —, mert csak egyforma viteldíj kell és akkor egyszerű az ellenőrzés: ahány ember, annyi húszfilléres.

— Ezt, kérem, én nem értem — szabadkozott az ellenőr —, én csak azt értem, ami elő van írva!

— Majd megérti — hajtogatta Csudy —, a régi rendszert el kell vetni és ezt az egyszerűbbet bevezetni!

— De, kérem — szabadkozott az ellenőr —, nálunk ez így van.

— Itt igen — pattogott Csudy —, mert itt még el van maradva minden, de Amerikában már az új módszert vezették be.

— Amerikában? — csodálkozott az ellenőr.

— Igen, ott — folytatta Csudy — és csak annyi utast engednek a kocsira, ahány ülőhely van. Itt pedig állnak a kocsik belsejében az emberek, meg lógnak az akasztóba kapaszkodva. De ép így lógnak a városba kapaszkodva vagy a megyébe vagy az országba. De Amerikában mindenki a maga lábán áll.

A kalauz kiáltott:

— Szakaszhatár!

Csudy leszállt, az ellenőr és a kalauz pedig csodálkozva néztek utána. Meg is jegyezte az egyik:



— Csak azt nem értem, mit akarhatott Amerikával?

— Lehet, hogy rossz álma volt — szólt az egyik utas — és azt hitte, hogy Amerikában éhredt fel és most keresi, hol van.

Csudy ezalatt tovább ment és figyelte a dolgokat, sok hibát, ügyetlenséget látott. Mosolyogva vette tudomásul... Gyermekek még, gondolta, de nevelhető, tanulékony gyermekek. Elhatározta, hogy fölkeresi Gollóját. Másnap el is ment, hogy megkeresse a párttitkári hivatalban. Gollója hidegen fogadta. Csudy pedig így szólt hozzá:

— Nézd, János, ami volt, az volt. Azóta sok idő elmúlt és azért azt gondoltam, hogy tudom értékesíteni tapasztalataimat. Utoljára nem vagyok egészen senki ember és ha megértjük egymást, még hasznomat vehetitek.

— De hisz éppen itt van a baj, János — szólt Gollója —, hogy téged megérteni szinte lehetetlenség, te mindig keresel valamit, amit jóhiszeműleg eszelsz ki és azt meg akarod valósítani, de az utat, mely oda vezet, nem ismered és az akadályokkal nem számolsz.

Ebben a pillanatban hozták be Gollója részére a postát. Az első amerikai levél volt, Anna írása. Felbontotta, átlapozta, aztán Csudyhoz fordult:

— Anna most írja, hogy egybekelt Mr Hughessel.

— Miért mondod ezt nekem? — kérdezte Csudy.

— Azért — folytatta Gollója —, mert a levél így végződik: „Hogy boldog lehettem, annak

nagyrésze János nemeslelkűségében van, oly könnyűvé tette a válást, hogy néhány hét alatt rendbejött minden. Utoljára is a véletlen sors kényszerített össze bennünket és ha ő nem járt volna el oly nemesen, ahogy megtette, úgy most nem lehetnék boldog. Igen, be kell vallanom, a boldogságomat neki köszönhetem: először azért, mert ő segített ki ebbe a nagyszerű országba, másodszor azért, mert lehetővé tette részemre, hogy boldog lehessenek. Azért arra kérek, ha látod vagy fölkeres, légy jó hozzá és légy a segítségére, aminthogy ő is segítségemre volt és a boldogsághoz segített.“ — Ennyi a rád vonatkozó rész.

Csudy lehajtotta a fejét. Milyen különösek az asszonyok! Képesek határtalan fájdalmat okozni az embernek és aztán megköszönni a boldogságot, melyet más szerez nekik.

Gollója felállt és odalépett Csudyhoz:

— Mindegy, akárhogy áll is a dolog és akárhogy volt is a múlt, legyen meg Anna akarata. Jer fel hozzám és dolgozz a lapnak.

Ezzel elbúcsúzott Csudytól, aki megelégedve távozott. Elhatározta, hogy munkához lát, van anyaga elég. Cikke másnap már ott volt a szerkesztőségben, melyben heves rohammal tépázza a hivatalos copfot. Egyik cikke a másik után jelent meg, mind elismerést aratott. Kemény kritikában részesített mindent, összehasonlítva az Únió intézményeivel. A kormány sajtója sem hagyta szó nélkül a dolgot, ellencikkek jelentek meg. „Ami jó Amerikának, az nem jó nekünk! Akinek az újvilág tetszik, az ne szökjék meg onnan, de maradjon ott!“



A viták hasznára voltak a lapnak és Gollója nagyon meg volt elégedve. Tudtára is adta Csudynak, aki ettől a dícsérettől vérszemet kapott és még nagyobb mértékben kezdte hirdetni az amerikai szabadságot.

Ebben az időben történt, hogy a protestáns zsinat ülésezett a fővárosban és a protestáns templomokban szentbeszédeket és istentiszteleteket tartottak. Egy ilyen istentiszteleten megjelent Csudy és az ének elhangzása után beszédet akart tartani. Persze, nem engedték meg. Kínos botrány támadt, míg nagynehezen kiverték és a lelkészi hivatalba vitték. Csudy itt is pattogott:

— Jogom van beszélni! Önök nem monopolizálhatják a Szentírást. Azt hirdetni joga és kötelessége mindenkinek!

A lelkész csitította:

— Ezt nem lehet így nálunk.

Csudy visszafelelt:

— Ha lehet Amerikában, akkor lehet itt is!

— Uram, én is jártam Amerikában, nagyon jól tudom, mit jelent ez a szó, éppen ezért higgyen nekem: Más Amerika és más Európa.

— Tudom — felelte Csudy. — A különbség éppen az, hogy Amerikában van vallási élet, itt pedig csak felekezeti harcok vannak.

Erre a lelkész is dühbe jött:

— Hogy ön mit akar felszabadítani, azt nem tudom, de hogy a híveinkre önt semmi szín alatt nem szabadítjuk rá, azt tudom. Menjen ezért innen Isten hírével és hagyjon nekünk békét!

A dolog nagy port vert föl, a lapok kínosan



foglalkoztak a dologgal, még a vicclapok is megemlékeztek az esetről és az egyik kikarikírozta Csudyt, amint a szószéken áll, vörös arca eltorzulva vigyorog, éppen szónokol, fején papírsüveg a lapja címével.

Gollója nem tulajdonított fontosságot a dolognak:

— Szamárság az egész, de Csudynak mindig kell valami izgalom! Most lesz része abban, mert a választások közelednek.

Másnap meg is mondta neki:

— Téged jelöltünk ki az egyik agitátornak a választás idejére, hogy pártunk jelöltjét támogasd.

Csudy örömmel vette a megbízást.

— Légy nyugodt, emberül meg fogok felelni a feladatnak.

Csudy tényleg komolyan vette megbízatását és minden választási összejövetelen jelen volt, csakhogy ő azt hirdette, amit Amerikában látott. A szociáldemokrácia Marx teóriája alapján megbukott, Amerikában minden munkás tőkés is és a „my house my castle” elv alapján saját házának tulajdonosa. A gyár nyereségében részesedik. Részvényeket vesz és így önmagának dolgozik, mert mennél kitűnőbb munkát végez, annál jobban emelkedik a gyár termelőképessége, amely nemcsak a tőkések, de az ő haszna is, mert ő is tőkéssé vált. A munkást tehát tőkéssé kell tenni: ez a szocializmus megoldása.

A vezetők siettek Gollójának jelenteni, hogy Csudy miket beszél. Gollója rátámadt Csudyra:

— Már megint handabandázol!

— Az igazat mondtam és azt hirdetem!



— A te igazságod nálunk ismeretlen! — pattogott Gollója.

— Majd közismertté válik — felelt Csudy gőgösen. — Amerikában már így van.

Gollója dühbe jött:

— Hagyj nekem békét a te Amerikáddal és menj oda vagy a pokolba, csak ne zavarj a mi ügyeinket.

Ezzel otthagya Csudyt.

Néhány nap múlva érkezett a választás napja. A szavazók az urnák körül szorongtak, a bizalmi emberek buzgólkodtak, hogy a szocialista párt tagjai mind szavazzanak le a párt jelöltjére, mert ez kötelező. De Csudy a legnagyobb meglepetéssel az ellenkezőjét hirdette:

— Mindenki oda szavazhat, ahova akar, ha tetszik, akár a demokrata jelöltre vagy a liberálisra —, az egyéni szabadságot nem szabad korlátozni. Azért valaki lehet a szocialista párt tagja, amiért nem szavaz le a párt jelöltjére. Amerikában is így van, a szabadság igazi hazájában és nekünk ezt kell követnünk és le kell ráznunk magunkról minden hazugságot, bármelyik oldalról jöjjön is az. Akár a kormány részéről, akár saját pártunk részéről. Csak a teljes szabadság biztosíthatja a haladást és a néprétegek emelkedését!

Az eredménye a beszédnek meg is volt, mert abban a kerületben, ahol ő szónokolt, a demokrata jelölt győzött húsz szavazattal a szocialista jelölt fölött. Óriási elkeseredés vett erőt a szocialistákon. Hogy történhetett a bukás? A kerület elesett. A bizalmiak Csudyt okolták és ő nem is védekezett.



— A nép akarata döntő — felelte —, ebbe bele kell nyugodni. Punktum!

De ekkor a hangulat már oly izzó volt, hogy a kitörést nem lehetett tovább visszatartani. Az öreg vezetők Csudyra támadtak, szidalmazták:

— Fantaszta! Bolond! Menjen Amerikába!

— Onnét jövök — pattogott ő.

— Mert kilökték! — kiáltották.

— Lökjük mi is ki! — kiáltották felé.

Rátámadtak Csudyra és agyba-főbe verték.

— Áruló! Bolond!

Leteperték a földre, kis híja, hogy agyon nem verték. Végre is a rendőrség vetett véget a parázs verekedésnek és a földön hempergőket, Csudyval együtt, bekísérte a kapitányságra.

Csudy mélységesen le volt sújtva. De fájdalomt még fokozta az, hogy elítélték három napra közszendháborításért és leülették vele a három napot, amit részben annak köszönhet, hogy míg a többi vádlottat a szocialista párt fölmentette és kiszabadította, addig őt otthagyták, végzetére bízva. Ez a három nap volt Csudy életének leg-súlyosabb ideje. Teljesen reményvesztetten ült ott és nem tudta mitévő legyen. Hová menjen, ha innen kiszabadul. Amerikába nem mehet, mert hamis útlevéllal jött haza. Ezzel a szocialista párttal, még ha visszavennék is kötelékükbe, nem akart semmit kezdeni többé, de szerencséjére arról szó sem lehetett, mert még a priccsen értesült arról, hogy végleg kirekesztették a párt kötelékéből. Mit tegyen tehát? Várta a szabadulását és mikor újra szabad lett, úgy érezte, hogy nincs többé szabadsága. Börtöne az egész világ. Gollóját föl sem kereste



többé, csak írt neki, hogy nem megy többé a szerkesztőségbe. Gollója csak annyit válaszolt neki:

— Menj, ahova akarsz, csak mi ne lássunk többé. Ég veled!

Keserűen nézte Gollója sorait, ez hát az útravalója az életre. Elfordult tőle az élet, elfordult tőle a világ. Nem fűzi őt semmi ide, nincs senkije. Átfutott lelkén élete emléke. És egyszerre, mint évek óta soha, felvillant előtte Ilka elmosódott alakja. Könnyezni kezdett.

— Ő sem értett meg, de jó volt hozzám, én pedig igaztalan voltam hozzá. Ez az egy bűnöm van, ezt elismerem. Ilka, szegény Ilka!

Előkereste elhunyt felesége végrendeletét, elolvasta még egyszer és sírni kezdett. Aztán lefeküdt és álmodozott róla.

— Igen, ő szeretett. Most megértem őt, szinte hallom, hogy hív:

— Nyugodj meg, János, eleget küszködtél már.

## XII.

Déli verőn süttött a júliusi nap. Állni látszék az idő a csendes falu kis házai között. A harangok búgtak, az emberek ünneplőben jártak, halott volt a faluban, köztisztelőben álló halott, annak szólott a gyakori harangszó s az ünnepi ruha.

Az úton a falu felé, kezében bibliával haladt egy magános ember, de mikor a nagy akácfához ért, amelynek ágain ma is vidáman röpködtek a verebek, megállt és elgondolkozott a multról.

— Csodálatos, ennél a fánál volt az első

összeütközése az emberekkel, pedig — úgy vélte — akkor is neki volt igaza.

A vándor, a sorsúzótt Csudy, nem ment be a faluba, hanem nagy kerülővel elkanyarodva. a falu tulsó felén fekvő temetőbe indult.

Útközben nem találkozott senkivel, aminek őszintén örült. És ment a földek, ment a rétek között, föl a domboldalon a temetőbe. A kapu nyitva állott és Csudy sietett egyenesen a parcellák között a nagy szomorúfűz felé, melynek árnyékában nyugodott felesége. Mikor odaért, visszatántorodott. A sír mellett frissen ásott sírhely volt, mely új lakójára várt. Összetörve rogyott felesége sírjára.

— Az álmom... a valóra váló álmom! Nyitott sír vár, te hívtál! Nyugovóra szólítasz! Igazad van, eleget bolyongtam, jártam az életet, kerestem az igazságot, de soha meg nem találtam.

Elgondolkozott:

— Nyitva a sír szája, mi volna az igazság? Csak a hant alatt volna, a földön pedig nem?

Léptek zaja riasztotta fel. A halottas menet közeledett. Csudy eltakarta kendőjével arcát, mintha könnyeit törölgetné, nehogy anyajegyről felismerjék. Aztán elvegyült a gyászmenet közé.

Hallotta, amint két falujabeli beszélget:

— Én megérezttem, hogy meghal a nagyasszony. Rossz álmom volt. Tudod-e, mit álmodtam?

— Mit no? — kérdezte a másik.

— Hát azt, hogy az a vörösképű visszakerült a faluba. Tudod, az a furcsa ember, aki a sipkás-



fejű verebekért összeverekedett a nagy fa alatt, aztán meg majd feldúlta a falut furcsa gondolataival.

— Ugyan má'! — mondta a másik. — Hisz a' világgá ment!

Ezalatt odaért az egész gyászmenet s a korporsót letették a sír mellé. Csudy csak most tudta meg, hogy Sarolta halt meg, felesége nővére, Kondor hitvese. A környékbeli papság kivonult a temetésre, mind eljöttek a dalárdák, a kántorokkal az élükön, mert Kondor nagy népszerűségnek örvendett a vidéken s az ő személyének szólt ez a megtisztelés. Először gyászdal hangzott fel, majd a battonyai pap prédikált. „A megtért vándorról, aki hosszú út után eléri célját, megnyugszik a változhatatlanban, lelkét visszaadja teremtményének s megpihen az anyaföldben...”

A beszéd szép szavakban fejtegette, hogy mindnyájan vándorok vagyunk és bolygunk az életen át, míg elérünk ide, ahová most a halott érkezett. Csudy elgondolkozva hallgatta a szavakat s odalapult felesége sírkövéhez. Megvárta, míg véget ért a szertartás. Megvárta, míg elföldelték a halottat és elhangzott az utolsó ima s a gyászolók oszladozni kezdtek. És Csudy még akkor is ott állt felesége sírkövére dőlve, amikor Kondor megtörve hazafelé indult, majd könnyes szemmel feltekintve, meglátta őt. Kondor lassan odalépett Csudyhoz és vállára tette kezét:

— Eljöttél hát, János? Visszajöttél?

Csudy csak a fejével intett. A pap csendesén szólt hozzá:



— Jól tetted. S ha nincs födeled, úgy legyen az én házam a te otthonod.

Csudy nem szólt semmit. Kondor pedig gyengéden megfogta sógora kezét és szépen vezette maga mellett és szótlánul mentek együtt haza. Mikor hazaértek, az üres házba, Kondor, aki idáig jól tartotta magát az egész temetés alatt, most, mikor egyedül maradt sógorával, egészen megtört. Ráborult az asztalára és keservesen zokogott.

— Üres az én házam, üres az én lelkem, célját vesztett az életem. Hű angyalom elszállt mellőlem. Nem érzek mást, mint végtelen űrt, melyet az idő mutat, s melyet mi életnek nevezünk.

Csudy odament melléje, vállára tette kezét és szólítottá:

— Egyforma az élet mindenkinek, mert mindenki egyedül áll, csak az egyik előbb ébred tudatára ennek, a másik később veszi azt észre. Mert örök törvény az, hogy mindenki magának él és mindenki magának hal meg. Mert minden egyén teljesen különálló világ s a világ teremője annyi világot alkot, ahány ember születik a földre. És „Igazság“ az nincs, de annyi az igazság, ahány az ember! Ezért nem fogják az emberek egymást soha megérteni, soha, de soha, akárhány ezredévig kering is a Föld tengelye körül.

Elhallgatott. Kondor meg ránézett borús szemekkel és így folytatta:

— Isten vándorai vagyunk, egyik előbb tér meg Hozzá, a másik tovább van távol Tőle, de egy az irány, s egy a végcél mindnyájunknak.



Kis szünetet tartott, majd felállt s járkálni kezdett a szobában.

— Nézd, minden üres, minden meghalt itt, ami azelőtt élt. Élt ő általa és meghalt ő vele. Nincs senkim, aki az élethez kötne.

— Látod — mondta Csudy —, milyen üres neked ez a kis ház, époly üres nekem az egész világ, minden országával, minden földrészével, legyen az Amerika vagy Európa. Mert meghalt az, aki a te kis világodat alkotta, meghalt az, akiben hittél, s az én számomra meghalt az egész világ. Mert minden meghalt, amiben hittem. Te hirdetted a vallást az embereknek és hitet öntöttél beléjük és az Írásból te mindig képes leszel az emberekbe új hitet önteni. De én, hiába nézem az Írás sorait, azok belém már nem sugallanak hitet, neked meghalt a lelked egy része, mely életednek támasza és öröme volt, részemre pedig meghalt egész életem, mert elvesztette célját, elvesztette a hitét s úgy vagyok itt a földön, mint egy fölösleges semmi, mint egy üres kagylóhéj, melynek lakója már nem él. De azért még sem merném mondani, hogy a megsemmisített életem hiábavaló volt, mert ebben a nagy küzdelemben, ebben az ingó-bolygó vándorlásban rájöttem valamire.

— Mire? — kérdezte a pap.

— Egy nagy titokra — felelte Csudy.

— És mi az a titok? — tudakolta Kondor.

— Egy élet tapasztalata árán jöttem rá, de azért elárulom neked. Tudd meg, hogy nincs nagyszerűbb dolog, mint a világ. Gyönyörű a berendezése, csak egy baj van, hogy ennek a



gyönyörű világnak van egy hallatlan ellensége, egy olyan ellensége, aki szüntelen dolgozik, hogy azt rombadöntse, elviselhetetlenné tegye, szépségeit letörölje, jóságát elpusztítsa.

— És ki volna az a nagy ellensége a világnak? — kérdezte a pap.

— Ki? — sóhajtott fel Csudy. — Ki más volna, mint a „teremtés koronája: az Ember“.

Kondor megdöbbenve nézett rá, Csudy pedig erőre kapva, folytatta:

— Ez a démonba oltott anyag összetör mindent, ami szép és nemes, de elsősorban egymás életét. Hidd el nekem, amit mondok, esküszöm, hogy élet szől szavamból, egy apostol élete. Gyönyörű volna a világ, a mindenség és az egész élet — ha nem törnének egymásra az emberek!

Csudy elhallgatott, szemei fénylettek, mint aki nagy, benső örömet érez, mert rájött egy dönthetetlen igazságra. Kondor némán nézett rá, nem felelt szavaira semmit, csak tűnődött azon, hogy miből is állt az ő sógorának egész élete.

Az ablak alatt hangok hallatszottak. Falubeli polgárok beszélgettek.

— Mondom, hogy ő az.

— Hát meggyűtt vóna?

— Az lehetetlen!

A hangokra Csudy az ablakhoz lépett, tekintett rajta és akkor hallotta, amint az egyik polgár odasúgta a másiknak:

— Ő az, látod, a sipkásfejű veréb!

---



## IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR MEGJELENT MUNKÁI

1. AZ ÓRIÁSOK VILÁGA. (Tul a tengeren.)
2. ALAKOK A KÖDHOMÁLYBAN. (Elbeszélések.)
3. DÉLI FJORDOK. (Dalmácia álmképekben.)
4. AMERIKA. (Az Uránia-színház darabja.)
5. AZ ÉLVE TEMETKEZŐ. (Dráma egy felvonásban.)
6. BESZÉLŐ ÉJSZAKÁK. (Husz elbeszélés.)
7. AMERIKAI SZINEK. (Tanulmányok.)
8. IKAROS. (Dráma három felvonásban.)
9. VESZTETT CSATA. (Regény.)
10. A RÁDZSA. (Husz elbeszélés.)
11. A SZULTÁN BIRODALMA. (Az Uránia darabja.)
12. NARANCSVIRÁG. (Dráma egy felvonásban.)
13. A RÉZTORNYYU KASTÉLY. (Husz elbeszélés.)
14. A LÉLEKBUVÁR. (Regény.)
15. A RAB. (Fantasztikus dráma három felvonásban.)
16. BOLDOGSÁG. (Dialóg egy felvonásban.)
17. MEGÓLT ORSZÁGOK. (Az Uránia-színház darabja.)
18. A PÉZSMASZAGU EMBER. (Elbeszélések.)
19. SHAKESPEARE. (Az Uránia-színház darabja.)
20. A TROMBITÁS SÜVEGE. (Magyar Könyvtár-kiadás.)
21. AZ ARANYNAP HAZÁJA. (Afrikai utleírás.)
22. VÖRÖSBÖRÜ ROMANTIKA. (Indián történetek.)
23. A KALANDOR. (Szinmű három felvonásban.)
24. A SZERELEM NEVÉBEN. (Magyar Könyvtár-kiadás.)
25. SIR DOUGLES KÖNYVE. (Afrikai vadászatok.)
26. BAKONY. (Dráma egy felvonásban.)
27. GYÁSZFENYVES. (Sirkőalbum.)
29. AZ ŐS SZERELEM. (Husz elbeszélés.)
30. HANNA. (Dráma egy felvonásban.)







